

Norsk Vann Rapport

191 | 2012

Rettigheter til uttak av vann til allmenn vannforsyning

Norsk Vann Rapport

(Tidligere NORVAR-rapporter)

Det utgis 3 typer rapporter:

Rapportserie A:

Dette er de opprinnelige hovedrapportene. Dette kan være:

- Rapportering av prosjekter som er gjennomført innenfor organisasjonens eget prosjektsystem
- Rapportering av spleiselagsprosjekter hvor to eller flere andelseiere i Norsk Vann BA samarbeider for å løse felles utfordringer
- Rapportering av prosjekter som er gjennomført av andelseiere eller andre. Rapporten vil i slike tilfeller kunne være en ren kopi av originalrapporten eller noe bearbeidet

Fortløpende nummer xx-årstall

Rapportserie B:

Dette er en serie for «enklere» rapporter, for eksempel forprosjekter, som vil være grunnlag for videre prosjektvirksomhet mm.

Fortløpende nummer Bxx-årstall

Rapportserie C:

Dette er rapporter delfinansiert av Norsk Vann, men som er utgitt av andre.

Fortløpende nummer Cxx-årstall

Prosjektresultatene fra Norsk Vann Rapport (serie A og B) kan fritt benyttes internt i egen organisasjon. Når prosjektresultatene benyttes i skriftlig materiale, må kilde oppgis. Videresalg/formidling av resultatene utover dette er kun tillatt etter skriftlig avtale med Norsk Vann BA.

Norsk Vann har ikke ansvar for feil eller ufullstendigheter som måtte forekomme i rapporten og kan ikke stilles økonomisk eller på annen måte til ansvar for problemer som måtte oppstå som følge av bruk av rapporten.

Norsk Vann BA, Vangsvegen 143, 2321 Hamar
Tlf: 62 55 30 30 E-post: post@norsk vann.no
www.norsk vann.no

Forsidefoto: Ivar Helleberg, Norsk Vann

Norsk Vann Rapport

Norsk Vann BA

Adresse: Vangsvegen 143, 2321 Hamar
Telefon: 62 55 30 30
E-post: post@norsk vann.no
Internettadresse: norskvann.no

Rapportnummer: 191 - 2012
ISBN 978-82-414-0333-0 ISSN 1504-9884 (trykt utgave) ISSN 1890-8802 (elektronisk utg.)
Dato: 26. mars 2012
Antall sider (inkl. bilag): 70
Tilgjengelighet: Åpen: x Begrenset:

Rapportens tittel: Rettigheter til uttak av vann til allmenn vannforsyning: Status i Norge og anbefalinger fremover	
Forfatter: Elin Riise, Norsk Vann	
Ekstrakt: Før et vannverk kan ta ut vann til allmenn vannforsyning må det ha rådighet over vannkilden, gjennom en eiendomsrett til grunnen eller bruksrett til vannkilden. Mange uttak krever i tillegg at vannverket har konsesjon fra NVE, alternativt at uttaket er behandlet i en reguleringsplan. Vår spørreundersøkelse viste at mange vannverk ikke har sikret rådigheten mot konkurrerende interesser til vannet. Mye tyder også på at flere burde søkt om konsesjon for sitt uttak. Vannverkene rapporterte at de hadde konsesjon for 24 % av vannuttakene, og mye tyder på at det reelle tallet er enda lavere. Det er et stort behov for å øke kunnskapsnivået om disse spørsmålene. Rapporten inneholder derfor både en generell gjennomgang av reglene for rådighet over vannkilden og kravene til konsesjon, og en veiledning for hvordan vannverkene bør gå fram for å sørge for at dette er på plass. Avslutningsvis blir det pekt på at myndighetene bør gi vannuttak for allmenn vannforsyning en tydeligere prioritet, der det kan være konkurrerende rettigheter til vassdraget/grunnvannet. Det blir pekt på at dette kan gjøres innenfor dagens regelverk, ved at NVE, i tråd med anbefalingene fra forarbeidene, tidsbegrenser konsesjoner og setter vilkår. Videre blir det vist til at konsesjonsreglene for grunnvann bør klargjøres, da det er språk mellom lovtekst og praksis på området.	
Emneord, norske: Alminnelig vannforsyning Vannressurslov Konsesjon Vassdrag Grunnvann	Emneord, engelske: Public water supply Water resources act Licence Watercourse Ground Water

Forord

Norsk VA-sektor har i liten grad fokusert på spørsmålet om vannverks rett til å ta ut vann til allmenn vannforsyning. Et eksempel på dette er at verken kommuner eller Norsk Vann (den gang NORVAR) var høringsinstans, og avga derfor ikke høringsuttalelse til NOU 1994:12 Lov om vassdrag og grunnvann, som inneholdt forslag om hvem som skulle ha rådighet over vannkildene og krav til konsesjon. NORVAR sendte i mars 2000 et brev til Energi- og miljøkomiteen før departementets lovforslag skulle behandles i Stortinget, men der fokuserte NORVAR bare på behovet for å beskytte drikkevannskildene mot forurensning. Spørsmålene rundt rettigheter ble ikke berørt.

Styret i Norsk Vann bevilget våren 2011 midler fra prosjektsystemet til å kartlegge hvordan norske vannverk har sikret seg retten til uttak av vann. I tillegg skulle prosjektet komme med anbefalinger til hvordan vannverkene kunne sikre retten bedre, og eventuelt vurdere hvordan det nasjonale rammeverket kunne styrkes.

Rammeverket for rettigheter til uttak av vann er lite kjent for mange i bransjen, og rapporten inneholder derfor en ganske grundig gjennomgang av gjeldende rett. Her blir bestemmelsene om privatrettslig rådighet og krav om konsesjon beskrevet.

Vi gjennomførte en spørreundersøkelse blant norske vannverk for å kartlegge hvordan de hadde sikret seg retten til uttak av vann. 173 vannverk svarte og ga oss viktig informasjon om hvordan de har sikret retten til uttak av vann fra sine 249 vannkilder.

Tusen takk til alle dere som svarte på spørreundersøkelsen.

På bakgrunn av kartleggingen gir rapporten veiledning i hvordan vannverk bør erverve rådighet over vannkilden, sikre denne, og sørge for nødvendig konsesjon.

Rapporten anbefaler myndighetene å gi vannforsyning en tydeligere prioritet, i tråd med det som ble påpekt av Olje- og energidepartementet i Ot.prp.nr. 39 (1998-99) Lov om vassdrag og grunnvann punkt 5.5.5. Konkret foreslås det at myndighetene tidsbegrenser andre konsesjoner. Det blir også foreslått at myndighetene benytter hjemmelen til å sette vilkår etter vannressursloven § 26, ved å ta inn en forutsetning i konsesjonene om at senere søknader om vannuttak til allmenn vannforsyning skal gis prioritet.

Som forfatter av rapporten har jeg hatt svært god hjelp av en kompetent og aktiv styringsgruppe som har bestått av:

- Hans Tore Hoff, Skedsmo kommune
- Trine Røysland, VAV, Oslo kommune
- Tanja Breyholtz, VIV IKS
- Sven Olav Yndestad, IVAR IKS

I tillegg har blant annet følgende personer bidratt med mange gode innspill:

- Atle Dagestad, Norges geologiske undersøkelser (NGU)
- Marianne Bismo, NVE
- Kristin Haugen, NVE
- Gunnar Mosevoll, Skien kommune
- Christen Ræstad, eget firma
- Sissel Tvedten, eget firma
- Magnar Bolstad, Asplan Viak
- Dag Skjøllås, Norges skogeierforbund
- Nils Larsen, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB)
- Hilde Wahl Moen, Domstolsadministrasjonen, enhet for Jordskifte
- Anna Walde, Bergen kommune
- Morten Nicholls, Mattilsynet
- Toril Hofshagen, Norsk Vann

Tusen takk til dere alle.

Hamar, 26. mars 2012
Elin Riise

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn og formål	8
1.1. Formål og begrepsavklaring	8
1.2. Spørsmålet om rettigheter blir stadig viktigere	8
1.3. Internasjonale trender	9
1.4. Økt fokus på fornybar energi	9
2. Fakta om vannforsyningen i Norge	10
3. Rettslig grunnlag for uttak av vann	12
3.1. Innledning.....	12
3.2. Litt historikk	12
3.3. Rådighet over vann gjennom eiendomsrett eller bruksrett til grunnen.....	14
3.4. Begrensninger i rådigheten	15
3.4.1. Vannressursloven begrenser rådigheten.....	15
3.4.2. Etablerte vannuttak begrenser rådigheten	16
3.4.3. Ekspropriasjon.....	17
3.4.4. Avklaring av rådigheten	17
3.5. Krav om aktsomhet, alminnelig lavvannføring og begrenset uttak til det grunnvannmagasinet tåler	17
3.6. Uttak som krever konsesjon	18
3.6.1. Innledning.....	18
3.6.2. Uttak av overflatevann	18
3.6.3. Uttak av grunnvann.....	19
3.6.4. Vurdering av om det bør gis konsesjon og fastsettelse av vilkår.....	20
3.7. Samordning med kommunale planer	21
3.8. Konsesjonsfritak på grunnlag av utarbeidet reguleringsplan	22
4. Prioritering av vannuttak til ulike formål.....	24
5. Kort om godkjenning for å kunne bruke vannet til allmenn vannforsyning .	26
6. Kort om beskyttelse mot forurensning av vannkilden	27
6.1. Begrensninger i aktiviteten rundt drikkevannskilder etter forurensningsloven og drikkevannsforskriften	27
6.2. Klausulering og/eller ekspropriasjon etter plan- og bygningsloven.....	27
6.3. Begrensninger i grunneiers rådighet av hensyn til fremtidig vannforsyning etter vannressursloven	28
7. Spørreundersøkelse til norske vannverk.....	29
7.1. Innledning.....	29
7.2. Metode	29
7.3. Hvordan norske vannverk har sikret rettighetene	30
7.3.1. Hvem svarte på undersøkelsen	30
7.3.2. Hva slags vannkilder benyttet vannverkene.....	30
7.3.3. Hvordan har vannverkene sikret vannrettighetene	31
7.3.4. Godkjenning etter drikkevannsforskriften § 8	36
7.3.5. Beskyttelse av kilden	36
8. Anbefalinger til vannverkene.....	39
8.1. Hovedfunn fra kartleggingen	39
8.2. Rådighet gjennom avtale, jordskiftesak eller ekspropriasjon	39
8.2.1. Kartlegg dagens eierforhold først	39
8.2.2. Fremgangsmåte for å skaffe seg eiendomsrett eller bruksrett	40
8.2.3. Økonomisk kompensasjon for vannuttak	41
8.3. Sikring av retten – tinglysning og hevd.....	42

8.4.	Tillatelse til vannuttak	43
8.4.1.	Reguleringsplan eller konsesjon	43
8.4.2.	Krever uttaket tillatelse.....	43
8.4.3.	Behandling i reguleringsplan som alternativ til konsesjon	44
8.4.4.	NVEs behandling av søknader om konsesjon.....	44
9.	Anbefalinger til myndighetene.....	46
9.1.	Vannforsyning bør gis tydelig førsteprioritet	46
9.1.1.	Tidsbegrense konsesjoner	47
9.1.2.	Prioritet til vannforsyning i kraftkonsesjoner	48
9.2.	Konsesjonsregelen for uttak av grunnvann bør klargjøres	48
	Vedlegg 1: Sjekkliste før et vannverk tar i bruk en ny vannkilde	50
	Vedlegg 2 Fremgangsmåte for tinglysning.....	52
	Vedlegg 3 Fremgangsmåte for å søke konsesjon	54
	Vedlegg 4 Maler for bruksrett	56
	Vedlegg 5 Gjeldende rett i Sverige, Danmark og Finland	63
	Vedlegg 6: Spørreskjema	66

Sammendrag

Uttak av vann til allmenn vannforsyning krever at vannverket har rådighet over vannkilden. Rådigheten kan enten følge av at vannverket eier hele eller deler av grunnen hvor vannkilden er lokalisert, eller at vannverket har en bruksrett til deler av eiendommen eller en bruksrett som er begrenset til å ta ut vann.

Det følger av vannressursloven at rådigheten over vann som hovedregel følger eierskapet til grunnen. Samtidig er det sterke begrensninger i rådigheten. Vannet eies ikke på samme måte som grunnen, siden det er i stadig bevegelse mellom ulike grunneiendommer. Når vannverk erverver rådighet over vannkilden via avtale eller ekspropriasjon er det derfor ikke selve vannet som skal kompenseres, men det tapet grunneieren lider på grunn av vannverkets vannuttak. Vannressursloven gir allmennheten en utstrakt rett til å benytte vann på andres grunn. Det er også begrensninger på eierens rådighet av hensyn til vassdragets og grunnvannets tåleevne, andre allmenne hensyn som fiskebestand og fauna, og av hensyn til allerede etablert bruk av vannet.

Mange uttak av vann krever at vannverket har konsesjon fra NVE. For overflatevann må uttak som kan være til nevneverdig skade eller ulempe for noen allmenne interesser i vassdraget eller sjøen, ha konsesjon. Alle uttak av grunnvann til allmenn vannforsyning som er etablert etter at vannressursloven trådte i kraft i 2001, skal ha konsesjon. NVE kan gi unntak fra konsesjonsplikten når uttaket er tilstrekkelig behandlet gjennom en reguleringsplan.

Vår spørreundersøkelse, som ble besvart av 173 vannverk for 249 vannkilder, viste at de fleste vannverkene hadde etablert sine vannuttak mellom 1960-1990. Andelen grunnvannsuttak har økt de siste 20 årene. Det er svært vanlig at vannverk baserer sitt vannuttak på en bruksrett til vannkilden som vannverket har ervervet gjennom avtale med grunneieren. Litt over halvparten svarer at de har sikret vannuttaket fra kilden gjennom å ha tinglyst en avtale, eller at de ervervet retten gjennom ekspropriasjon eller hevd. Det er imidlertid urovekkende mange som baserer uttaket på muntlig avtale eller ikke har sikret retten til å ta ut vann. Bare 24 % har konsesjon, og mye tyder på at dette tallet er for høyt, fordi mange av de som besvarte undersøkelsen ser ut til å ha misforstått spørsmålet.

Rapporten inneholder anbefalinger til vannverkene om hvordan de bør gå frem for å sikre seg rådighet og søke om konsesjon.

Avslutningsvis blir det pekt på at myndighetene bør gi vannuttak for allmenn vannforsyning en tydeligere prioritet gjennom å tidsbegrense konsesjoner og sette vilkår når det er konkurrerende rettigheter til vassdraget/grunnvannet. Videre blir det vist til at konsesjonsreglene for grunnvann bør målrettes og tilpasses de enkelte uttakene bedre.

English summary

This report is published in Norwegian by Norwegian Water BA (Norsk Vann BA).

Address: Vangsvegen 143, NO-2321 Hamar, Norway
Phone: + 47 62 55 30 30
E-mail: post@norskvann.no
Website: www.norwegian-water.no / www.norskvann.no

Report no: 191 - 2012
Report title: Rights to withdraw water for public water supply: Status in Norway, and recommendations ahead
Date of issue: 26.03.2012
Number of pages: 70

Keywords: Public water supply
Water resources act
Licence
Watercourse
Ground Water

Author: Elin Riise, Norsk Vann

ISBN: 978-82-414-0333-0
ISSN 1504-9884 (printed edition)
ISSN 1890-8802 (electronic edition)

Summary:

Extraction of water for public water supply requires that the waterwork has legal access to the water source. Many outlets also require that the waterwork has a license.

Our survey showed that many waterworks have not secured the civil possession sufficient towards competing interests for water. There is also much evidence to suggest that more waterworks should have applied for a license for their use of the water source. Only 24% reported that they had a license, and there are indications that the real figure is even lower. It's obvious a need to increase awareness of these issues.

The report contains a thorough review of the rules for legal access to the water source and the requirements for a license.

The report contains recommendations to the waterworks on how they should proceed to obtain and secure legal access to the water source and when and how to apply for a license.

Finally it is pointed out that the government should give water supply a clearer priority in their licenses. This can be done within the current regulations by NVE, by using the ability to time-limit licenses and impose conditions, when there are competing rights to the water source. Furthermore, it is suggested that the licensing regulations for groundwater should be communicated more clearly, as the responses to our survey give reasons to assume that many licensable outlets do not have necessary permission.

1. Bakgrunn og formål

1.1. Formål og begrepsavklaring

Norske myndigheter og norsk VA-sektor har i liten grad fokusert på spørsmålet om retten til å ta ut vann til allmenn vannforsyning. Styret i Norsk Vann bevilget derfor våren 2011 midler fra prosjektsystemet til å kartlegge hvordan norske vannverk har sikret seg denne retten. På bakgrunn av kartleggingen skal rapporten foreslå hvordan norske vannverk bør sikre retten til vannforsyning. Det skal også vurderes om det nasjonale regelverk bør styrkes.

Med "allmenn vannforsyning" legger vi i rapporten til grunn levering av vann med drikkevannskvalitet fra et vannforsyningssystem til mer enn en husstand. Vannforsyningssystem består etter drikkevannsforskriften § 3 nr. 3 av et eller flere av følgende elementer: "Vanntilsigsområde, vannkilde, vannbehandling, vannbehandlingsanlegg, transportsystem og driftsrutiner. Vannforsyningssystemet omfatter også vannet. Vanntilsigsområde eller vannkilde er ikke alene et vannforsyningssystem. Internt fordelingsnett er ikke en del av vannforsyningssystemet." Vi benytter betegnelsen "vannverk" om driftsenheten som eier vannforsyningssystemet.

1.2. Spørsmålet om rettigheter blir stadig viktigere

Spørsmålet om rettigheter til uttak av vann har fått økt aktualitet de senere årene. Det er blant annet en aktuell problemstilling i Bamble kommune. Kommunen tar ut vann til allmenn vannforsyning fra en liten innsjø i Vestre Herrevassdrag. I det samme vassdraget hevder et privat firma å ha vannrettigheter som det hadde planlagt å utnytte for salg av vann til en flaskevannsprodusent. Kommunen bestrider at det private firmaet har så omfattende rettigheter. Slike tvister blir ofte svært ressurskrevende, særlig hvis man ikke har nødvendig dokumentasjon på eierforholdene tilgjengelig. I dette tilfellet har det vært nødvendig å gå langt tilbake i tid for å klarlegge rettighetene.

Før man kan ta ut vann må man sørge for å ha nødvendige offentlige tillatelser. Det kan være svært ressurskrevende å få nødvendige tillatelser til å ta ut vann til allmenn vannforsyning. Vestfold interkommunale vannverk (VIV) måtte bruke seks år, flere konsulenter og et ukjent antall kroner for å få dette på plass. Det har resultert i en konsesjon til Øvre Eiker Energi AS for uttak av vann til kraftproduksjon og allmenn vannforsyning. Via en avtale med Øvre Eiker Energi AS har Eikern vannverk IKS, som består av de tre vannverksinteressentene i Eikern (VIV, Øvre Eiker kommune og Glitrevannverket), fått rett til å ta ut vann til allmenn vannforsyning, mot å kompensere kraftverket for merarbeid og energitap.

Befolkningsvekst, klimaendringer og forurensning har økt kampen om vannressursene, og selv om vi i Norge har stor tilgang på drikkevann, vil spørsmålet om rettigheter til uttak av vann kunne aktualiseres av flere årsaker:

- ◆ utvikling av internasjonal og europeisk lovgivning på området
- ◆ diskusjoner om vannprising etter vanddirektivet
- ◆ økt utnyttelse av vannkilder til flaskevannsproduksjon
- ◆ behov for økt utnyttelse av vannressursene til ren energiproduksjon
- ◆ økt fokus på grunneieres rettigheter og mulige økonomiske gevinster fra vannkilder på deres område
- ◆ økte forventninger til kvaliteten på drikkevannet

1.3. Internasjonale trender

Den 30. september 2010 vedtok FNs Menneskerettighetsråd en resolusjon som anerkjente retten til rent drikkevann som en juridisk bindende menneskerettighet. Vann er vårt viktigste næringsmiddel, og et voksent menneske trenger rundt 2-3 liter væske per dag. Til tross for dette mangler en milliard mennesker, eller en av syv av jordens befolkning, tilgang til nok og rent vann. Rundt 6 000 mennesker dør hver dag på grunn av urent vann.

EUs rammedirektiv for vann (vanndirektivet) er i Norge fastsatt gjennom forskrift om rammer for vannforvaltningen (vannforskriften) som trådte i kraft i 2007. Formålet er en helhetlig og økosystembasert forvaltning av alt vann. Dette skal gjøres gjennom at vannet forvaltes som en helhet fra fjell til fjord. Overflatevann, grunnvann og kystvann skal ses i sammenheng og forvaltning av vannmengder, vannkvalitet og økologi i vann skal ses under ett. Dette forutsetter samordning mellom de ulike sektorene som bruker og påvirker vann, og deres respektive myndigheter.

I mars 2011 utga Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) en rapport utarbeidet av NIVA og SWECO om "Vannprising og miljømålene etter EUs vanndirektiv: Anbefalinger om bruk av økonomiske virkemidler i norsk vannforvaltning". Rapporten skulle gi eksempler på bruk av økonomiske virkemidler, særlig vannprising, og med utgangspunkt i EUs vanndirektiv vurdere muligheter for dette som virkemiddel for å fremme bedre vannforvaltning i Norge. Siden uttak av drikkevann erfaringsmessig sjelden fører til vannknapphet, og siden vannforsyning og avløpshåndtering allerede er en gebyrfinansiert tjeneste, ble det primært drøftet en justering av VA-gebyrordningen for inndekning av kostnader uten "eier". Vannprising ble imidlertid vurdert som virkemiddel for vannkraftsektoren, og det er anbefalt flere insentiver for landbrukets del. Rapporten er til behandling hos miljømyndighetene i skrivende stund, og temaet er også høyt på agendaen i EU-kommisjonen og mange av EUs medlemsland.

Salget av flaskevann har økt kraftig og er globalt anslått til over 200 milliarder liter. Nord-Amerika og Europa er de viktigste markedene, og i USA har flaskevann gått forbi øl og melk, og er nå bare slått av brus. I følge en amerikansk studie krever produksjon og levering av flaskevann minst 1000 ganger mer energi enn vann fra springen, og på ett år går det med energi tilsvarende tre ukers norsk oljeproduksjon bare til plastflasker for vann. I tillegg medfører produksjonen økt kamp om vannressursene i land hvor det er knapphet på vann.

1.4. Økt fokus på fornybar energi

I en hverdag hvor tilgangen til blant annet olje og atomkraft er minkende, vil det være et økende press på fornybare energikilder. Statkraft skal fram mot 2015 investere 83 milliarder kroner i fornybar energi, primært vannkraft. Regulær norsk vannkraft er ment å skulle kompensere for mer ustabil europeiske energiformer som sol- og vindkraft.

Staten har de siste ti årene hatt fokus på å legge til rette for bygging av små kraftverk gjennom å forenkle saksbehandlingen av søknader, bedre de økonomiske rammevilkårene og legge forholdene til rette for innmating av elektrisitet fra småskala vannkraft. Økende kraftpriser og tilrettelagte rammebetingelser har ført til stor interesse for utbyggingen, noe som har medført at NVE har over 500 søknader som venter på å bli behandlet. De nye rammebetingelsene har dermed vært med på å høyne verdien av fallrettighetene og økt grunneieres fokus på deres rettigheter til vannkilder på eiendommen.

2. Fakta om vannforsyningen i Norge

Mattilsynet har registrert rundt 5 000 vannforsyningssystemer som leverer vann til mer enn en husstand. Av de som har gitt fyllestgjørende informasjon fremkommer det at ca 2800 av disse leverer vann til boliger. Av disse igjen leverer minst 1 700 vann til 50 fastboende personer eller mer. I tillegg foreligger det flere enn 1 000 vannforsyningssystemer som forsyner næringsmiddelvirksomheter og eventuelt et mindre antall fastboende. Rundt halvparten av de registrerte inntakspunktene til vannforsyningssystemene har grunnvann som vannkilde. Noen benytter både grunnvann og overflatevann. I vannverksregisteret var det i følge Rapport 116/2011 i 2007 benyttet et tallgrunnlag på 1 547 vannverk som hver for seg forsynte mer enn 50 personer eller 20 husstander/hytter.

Det er en rekke små vannverk i Norge. Det antas at rundt 10 % av befolkningen har egen vannforsyning eller er tilknyttet et vannverk som forsyner under 50 personer eller 20 husstander/hytter. Mange av disse benytter trolig grunnvann.

Grunnvannsbrønner, Elverum (med på bildet: professor Per Aagaard, UIO og hydrogeolog Gaute Storrø, NGU)

Foto: Jan Cramer, NGU

Ca. 40 % av de vannverkene som forsyner boliger består av vannverk som forsyner mellom 50 og 500 personer. Det er imidlertid de store vannverkene, og da spesielt de som leverer til flere enn 5000 personer, som står for hovedtyngden av drikkevannsproduksjonen.

Syv store kommunale vannverk forsyner 80 000 mennesker med drikkevann fra Mjøsa
Foto: Lise Marit Brodal, HIAS

De fleste vannverkene er kommunalt eller interkommunalt eid og drevne. I 2010 viste tall fra KOSTRA (Kommune-Stat rapportering) at omtrent 4,1 millioner av landets innbyggere var tilknyttet 1 058 kommunalt eide vannverk. Dette tilsvarte rundt 85 % prosent av landets befolkning. Det vil si at 15 % fikk vann på annen måte.

Det finnes i tillegg rundt 500 "private" vannverk, som hver for seg forsyner mer enn 50 personer eller 20 husstander/hytter. Disse er organisert som andelslag, samvirker, velforeninger eller lignende. De er i hovedsak små av størrelse, og forsyner samlet ca. 5 % av befolkningen.

Tilgangen på rent drikkevann er generelt veldig god. Rundt 90 % av vannforsyningen kommer fra overflatevann, hovedsakelig fra innsjøer. Dette står i kontrast til mange andre land, som stort sett baserer vannforsyningen på grunnvann.

Hver dag bruker norske husholdninger 130-180 liter vann per person. Ca 10 liter går til drikke og matlaging, mens resten går til andre formål, som renhold, hygiene, klesvask, toalettspyling, hagevanning m.m. I følge tall fra KOSTRA for 2009 gikk 42 % av vannproduksjonen til husholdningene, mens rundt 25 % gikk til næringsvirksomhet, industri og jordbruk. Resten går tapt gjennom utette ledningsnett.

Det er svært ulikt hvordan vannverkene har sikret seg retten til å ta ut vann til allmenn vannforsyning. Noen vannverk eier grunnen selv, andre har avtale med grunneier og noen tar ut vann på bakgrunn av hevd eller på tålt bruk fra grunneiers side. Enkelte vannuttak er fritatt for konsesjonsplikt, mens andre må ha konsesjon ut fra ulikt hjemmelsgrunnlag, avhengig av når uttaket ble etablert (vassdragsloven eller vannressursloven) og om kilden er grunnvann eller overflatevann. Spørreundersøkelser gjennom EUREAU har vist at mange europeiske land har et mer restriktivt regelverk for å gi konsesjon til å ta ut vann til allmenn vannforsyning.

3. Rettslig grunnlag for uttak av vann

3.1. Innledning

For å ta ut vann til allmenn vannforsyning kreves det privatrettslig rådighet over vannkilden og i tillegg ofte tillatelse fra det offentlige (konsesjon).

I de fleste europeiske land er vassdragene ansett som offentlige eller allmenn eiendom.

I norsk og nordisk rett er derimot vassdragene fra gammelt av ansett å tilhøre grunneier. Den nordiske ordningen skaper vanskelige avgrensningsspørsmål vedrørende allmennhetens og grunneiers rettigheter. Det er imidlertid, som vil bli utdypet i denne rapporten, egentlig ikke tale om en eiendomsrett til vannet, men en rett til å råde over vannet i bestemte henseende. Spørsmålene om å avveie grunneiers og allmennhetens interesser har vært diskutert siden vår første lovgivning, og det har vært særlig heftig diskusjon i forbindelse med vedtakelsen av vassdragslovene av 1887 og 1940.

Vannressursloven regulerer både den privatrettslige eierrådigheten over vannkilden og den offentligrettslige tillatelsen (konsesjon). I tillegg har vassdragsreguleringsloven supplerende bestemmelser for konsesjoner til vannkraftutbygging som innebærer regulering av vannføringen med tilhørende reguleringsmagasin. EU-direktivet om vannforvaltningen (Vanddirektivet) og den norske gjennomføringen av dette i vannforskriften kan få betydning for retten til uttak av vann, fordi det setter miljøkvalitetsmål for vannforvaltningen som må legges til grunn når vassdragsmyndigheten utøver sitt skjønn i forbindelse med behandlingen av konsesjonssøknader.

I dette kapittelet blir det først gjort rede for den rettshistoriske bakgrunnen for utnyttelse av vannkildene. Deretter redegjøres det for grunnlaget for, og begrensningene i, den privatrettslige rådigheten over vannressursene, for konsesjonsordningen og kommunal planvirksomhet.

3.2. Litt historikk

I den gamle romerretten kunne ikke vannet eies, men var en felles ressurs. Vassdrag med årssikker vannføring tilhørte allmennheten, som fritt kunne ferdes på vassdraget, fiske, legge vannledninger m.v. Man kunne få en bruksrett til eksempelvis å ta ut drikkevann gjennom hevd, men uten at dette ga eiendomsrett til vannet og grunnen. Vassdrag uten årssikker vannføring var undergitt privat eiendomsrett.

Med røtter fra romerretten har de fleste europeiske land utenfor Norden lenge hatt den ordning at staten, som representant for allmennheten, har eid alle vassdrag av betydning, men at strandeierne har hatt en faktisk fortrinnsrett. Dette er fortsatt grunnlaget for systemet i de fleste europeiske landene.

De gamle norske Landskapslovene, som ble skrevet ned på 1000-tallet, hadde et motsatt utgangspunkt for rådigheten over vannet. Vassdrag tilhørte eieren av grunnen det dekket. Bakgrunnen for dette er trolig at rettsreglene sprang ut av den aktuelle bruken av vassdragene. Fordi utnyttingsmuligheter og naturforhold var forskjellige, varierte også rettsoppfatningene mellom ulike områder. I Norge var retten til laksefisket et viktig utgangspunkt for rettsutviklingen.

Fra gammelt av har vi imidlertid i norsk rett hatt særskilte regler som verner det man i dag kan kalle allmennhetens interesser i vassdragene. *Gulatingsloven* (nedskrevet ca 1050) fastsatte således at:

"Alle vatn skal renna soleis som dei har runne frå gamal tid."

Det kan vidare utledes av *Håkon den Godes regler* om grensene for de skipsleder han opprettet, at forbudet mot å stenge lakseelver gjaldt allerede den gang. Siden laksen følger hovedelvene, som har vært ferdselsveier fra de tidligste tider, har i praksis forbudet mot stengning hatt mye større rekkevidde enn ordene tilsier.

Frostatingsloven forbød stengning av elver som ikke var "flotrennar." Hva uttrykket språklig sett betyr er omstridt, men det er rimelig å anta at forbudet gikk ut på at større elver ikke kunne stenges.

Ved *Magnus Lagabøtes Landslov* fra 1274 ble forbudet videreført, her heter det at:

"Ingen må lade Vand fra, eller på annens Grund, uden det bryder selv ud,"

Det ble inntatt et vilkår om at bortledning av vann – for å være ulovlig – måtte ha vært til skade for andre.

De gamle lovbud er knappe, og derfor utviklet gjennom sedvanerett og rettspraksis. Vassdragsloven av 1887 tok opp i seg denne rettstilstand bl.a. ved reglene i §§ 7 og 8 som inneholdt forbud mot bygging over vassdrag, og bestemmelser om fritt løp for laks og sjørret i et bestemt belte på begge sider av midtstrømlinjen.

Vassdragsloven av 1940 bygger på den gamle norske regel om at vassdragene i prinsippet tilhører grunneierne. Bestemmelsen er hentet fra vassdragsloven av 1887. Det kan merkes at bestemmelsen i 1887 var gjenstand for lang og hard strid. Odelstinget strøk setningen om at grunneieren er eiendomsberettiget til vannet som finnes på hans grunn, men i Lagtinget gikk flere, deriblant Johan Sverdrup, sterkt inn for grunneierens rett. I forarbeidene til loven av 1887 ble det påpekt at det kan sies meget både for og imot privat eiendomsrett til vassdragene, men bortsett fra de:

"... store betenkeligheter det i seg selv må ha å rokke ved et så eldgammelt og i vår hele landboret så dypt inngripende prinsipp, formenes dertil enn ikke å være forfatningsmessig adgang."

Det siktes her til forbudet mot å frata noen hans eiendom uten mot full erstatning i Grunnloven § 105. Vassdragslovkommissjonen som utarbeidet forslaget til vassdragsloven av 1940, slutter seg på dette punkt til følgende uttalelse i Innst. O. II for 1909:

"Å avskaffe den nuværende ordning kan det nemlig ikke være spørsmål om – vilde staten ekspropriere samtlige vassdrag, vilde erstatningen blive enorm."

Vassdragslovkommissjonen, som forberedte loven av 1940, hadde ved kommisjonens flertall foreslått at man ikke skulle bruke uttrykket eiendomsrett om forholdet mellom grunneier og vassdraget, men bare slå fast at eiendomsretten medførte rett til å råde over og nyttiggjøre seg det vannet som fantes på grunnen. Departementet hevdet imidlertid at spørsmålet om uttrykksmåten var uten reell betydning og viste til at lovbestemmelsen burde knyttes til den:

"folkelige terminologi i følge hvilken en mann "eier" sin foss, sitt fiskevann etc."

og anså det derfor unødvendig å komme nærmere inn på den "vitenskapelige konstruksjon."

I forarbeidene til vannressursloven (NOU 1994:12 og Ot.prp.nr 39 (1998-99)) drøftet både utvalget og departementet spørsmålet om hvem som skulle ha rådigheten over grunnvannet; det offentlige eller grunneierne.

Flertallet i utvalget mente at grunnvann må betraktes som en felles ressurs, og at rådigheten derfor ikke bør være forbeholdt grunneierne. Fordelen med dette ville vært å klargjøre at det ikke skal betales erstatning for vannet som sådan, at grunneierne ikke kan motsette seg at grunnvannsressurser tas i bruk, og unngå omfattende skjønnsaker ved etablering av grunnvannsanlegg.

Mindretallet mente at dette ikke var i samsvar med den vanlige oppfatning om eiendomsrettens utstrekning i undergrunnen, og at det var vanskelig å finne en logisk begrunnelse for at reglene om rådigheten over overflatevann og grunnvann skulle være ulike. De mente det var unaturlig at den private eiendomsretten skulle forsvinne så snart vannet forlater overflaten og samler seg i undergrunnen, og at det ikke er nødvendig å begrense eiendomsretten til grunnvannet for å sikre samfunnet tilstrekkelig vann til vannforsyningsanlegg. Disse interessene ville bli ivaretatt gjennom regler om konsesjon, ekspropriasjon og prioritet i knapphetssituasjoner.

Departementet valgte å følge mindretallets anbefaling og gi grunneieren rådighet over grunnvann på lik linje med vassdrag. Også departementet ga uttrykk for at de mente konsesjonsordninger og ekspropriasjonsregler ville være tilstrekkelig til å sikre fellesskapets interesser i å beskytte grunnvannet og mulighet for å kunne bruke grunnvannet til samfunnets beste.

3.3. Rådighet over vann gjennom eiendomsrett eller bruksrett til grunnen

Hovedregelen om at grunneieren har rådighet over overflatevann og grunnvann på sin eiendom, går frem av lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven) av 24.11.2000.

For overflatevann slås dette fast i vannressursloven (vrl.) § 13:

"Vassdrag tilhører eieren av den grunn det dekker, hvis ikke annet følger av særlige rettsforhold. Når et vassdrag helt eller delvis ligger i sameie, gjelder regler i lov 18. juni 1965 nr.6 om sameie for forholdet mellom sameierne.

Eierne på hver side av et vassdrag har lik rett til utnytting av vannkraften, om ikke annet følger av særskilt rettsgrunnlag."

For eiendommer med strandlinje utdyper vassdragsloven av 1940 hvordan eiendomsretten avgrenses ut i vassdraget. Hovedregelen er at eiere av grunn ned til strandlinjen har eiendomsrett ut i sjøen til marbakken eller, hvis marbakke ikke kan påvises, til to meters dybde ved middels lav vannstand. Etter vannressursloven § 17 råder staten over det som er fritt midtstykke i større innsjøer. Om det er noe fritt midtstykke og hvilke grenser det har, avgjøres på grunnlag av praksis. Spørsmålene er løst for de fleste aktuelle innsjøer gjennom konkrete rettsavgjørelser.

For grunnvann slås grunneieres rådighet fast i vrl. § 44:

"Grunnvannet tilhører eieren av den grunn som grunnvannet befinner seg i eller under, hvis ikke annet følger av særlige rettsforhold. Ligger en grunnvannsforekomst under flere eiendommer, ligger den til eiendommene som sameie med et partsforhold som svarer til hver eiendoms areal på overflaten. Lov 18. juni 1965 nr. 6 om sameie § 10 annet ledd gjelder ikke for disse sameiepartene."

Dersom en grunnvannsforekomst strekker seg under flere eiendommer er den i sameie mellom eiendommene, og sameiebrøken beregnes ut i fra overflateeiendommens areal.

Grunneieren kan gi andre en fullstendig eller begrenset bruksrett til vannkilden gjennom salg, leieavtale, festeavtale e.l. Eiere kan være privatpersoner, bedrifter eller fellesskap som f.eks. bygdeallmenninger. Det offentlige er også en betydelig eiendomsbesitter, typisk ved Statskog SF som forvalter store skog- og utmarksstrekninger, medregnet grunneierposisjonen i statsallmenningene. Utbygde vannfall er for en stor del i offentlig eie gjennom Statkraft SF, kommunale eller fylkeskommunale kraftverk. Rammen for bruksretter reguleres av servituttloven.

Innholdet i eiendomsretten til vannet er mer begrenset enn eiendomsretten til grunnen for øvrig. Utgangspunktet er at eieren står fritt til å utnytte vannet, disponere rettslig over det (herunder selge det), og hindre at andre bruker det.

Vrl. § 13 tredje ledd sier at:

“Grunneieren kan motsette seg at andre uten særskilt rettsgrunnlag utøver råddighet over vassdrag som tilhører ham. Innenfor de rammer lovgivningen setter, kan grunneieren selv råde over vassdraget så langt ikke særlige rettigheter er til hinder for dette.”

Ingen eier imidlertid vannet som substans. Vannet som ligger på en eiendom i dag vil ofte ha beveget seg videre til en annens eiendom dagen etter. Grunneieren har bare råddighet over vannet som er der til enhver tid. Dette gir seg utslag i at grunneieren ikke har krav på erstatning for tap av selve vannet som et vannuttak innebærer. Dette ble slått fast i Rt. 1922 side 489 og er fulgt opp i senere rettspraksis, blant annet i Rt. 1968 s. 301 hvor det ikke ble gitt erstatning for vannet ved ekspropriasjon til vannverk, men erstatning for skade og ulempe ved neddemte adkomstveger.

Rettspraksis og juridisk teori kan sammenfattes slik at det ikke betales erstatning for vannmassene ved ekspropriasjon, uten at vannet har en særskilt verdi for ekspropriaten. Grunneierens rett til vassdraget gir altså ikke uten videre rett til erstatning for vannet ved ekspropriasjon, men situasjonen blir en annen hvis ekspropriasjonen går ut over grunneierens utnytting av vannet.

Selv om utgangspunktet er at grunneier har råddigheten over vannet ved å ha eiendomsrett over vannkilden, begrenses denne råddigheten også av hensyn til andres eierråddighet og i forhold til allmenne interesser. Blant annet har ikke grunneieren reguleringsretten til vassdraget for å produsere energi, men må søke staten om konsesjon. Reguleringsretten gir staten rett til å betinge seg økonomiske fordeler i form av gebyr og hjemfall.

3.4. Begrensninger i råddigheten

3.4.1. Vannressursloven begrenser råddigheten

For å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdrag og grunnvann legger vannressursloven en rekke restriksjoner på råddigheten over vannet. Råddigheten begrenses av hensyn til hva vassdraget/grunnvannsmagasinet tåler, av at allmennheten skal kunne benytte vassdrag, av etablerte vannuttak og ikke minst krever både uttak av overflatevann og grunnvann ofte konsesjon.

Grunneieres råddighet over grunnvann reguleres av vrl. § 44, som sier at uttak av grunnvann må begrenses til det grunnvannsmagasinet tåler. For overflatevann gjelder en

tilsvarende begrensning etter § 10, som sier at minst den alminnelige lavvannføring skal være tilbake.

Grunneieren må som utgangspunkt tåle allmennhetens rett til på hensynsfullt vis å bruke båt uten motor, bade og hente vann i bøtte og i noen grad kjøre bil/snøscooter på islagt vann. Vrl. § 16 beskriver allmennhetens rett til å bruke vassdrag på følgende måte:

"Enhver kan bruke vassdrag til

- a) vannuttak uten grøfting eller bruk av fast ledning eller motorkraft;*
- b) bading i samsvar med lov 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet;*
- c) ferdsel uten bruk av motor;*
- d) motorisert ferdsel på åpent eller islagt vassdrag når det skjer i samsvar med lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag og grunneieren ikke har nedlagt forbud etter annet ledd.*

Bruk av vassdrag i samsvar med første ledd skal skje så hensynsfullt at det ikke volder ulemper av betydning for grunneieren eller for andre brukere. Grunneieren kan forby motorisert ferdsel i vassdraget. Vassdragsmyndigheten kan sette et forbud til side dersom forbudet etter en avveining av de interessene som gjør seg gjeldende, må anses som urimelig. Vassdragsmyndigheten kan gi tillatelse til at det tas en rimelig avgift for ferdsel med motorfartøy i kanaler og vassdrag som er tilrettelagt for dette formål.

Enhver har rett til å ta opp gjenstander som er sunket i vassdrag og til å fløte tømmer i vassdrag som er fløtbare så langt det ikke utløses konsesjonsplikt etter § 8. Hvis en opptatt gjenstand må regnes som hittegodt, gjelder reglene i lov 29. mai 1953 nr 3 om hittegodt. Må den regnes som avfall, gjelder reglene i forurensningsloven. Om retten til fiske gjelder reglene i lov 15. mai 1992 nr. 47 om laksefisk og innlandsfisk m.v."

I tillegg følger det begrensninger i grunneiers rådighet over vannet etter vannressursloven § 7 ("Ingen må hindre vannets løp i vassdrag uten hjemmel i denne lov") og som følge av aktsomhetsplikten i § 15.

3.4.2. Etablerte vannuttak begrenser rådigheten

Et vannverk som ønsker å ta i bruk en vannkilde til allmenn vannforsyning, kan oppleve at andre allerede har tatt i bruk det samme vannet til eksempelvis vannforsyning for fiskeoppdrettsanlegg, næringsvirksomhet, flaskevann eller til energiproduksjon.

Vrl. § 5 gir vern for både allmenne og private interesser i vassdraget. I første ledd pålegges enhver å opptre aktsomt for å unngå skade eller ulempe i vassdraget for allmenne eller private interesser. Etter vrl. § 46 skal den som utfører boring etter vann opptre aktsomt for å unngå skader eller ulemper som følge av boringen. Vrl. § 47 første ledd sier at tiltakshaveren kan bli erstatningsansvarlig etter alminnelige erstatningsregler for overtredelse av disse bestemmelsene. Etter annet ledd kan man uten hensyn til skyld bli ansvarlig:

- a) for skade eller ulempe fra vassdragstiltak som skyldes feil eller mangler ved tiltakets utførelse etter § 5 annet og tredje ledd eller tiltakets vedlikehold etter § 37 første ledd eller i forbindelse med brudd på konsesjonsplikten etter § 8 eller vilkår i konsesjon etter § 26;
- b) for skade eller ulempe på eiendom eller rettigheter fra et konsesjonsgitt vassdragstiltak;
- c) for skade eller ulempe på eiendom eller rettighet ved nedlegging av et vassdragsanlegg, jf. § 41;
- d) for skade fra vannledninger eller vanntunneler;

e) for skade som skyldes motorisert ferdsel eller fløting i vassdraget;

Også nabolovens regler kan få betydning, ved at vrl. § 6 sier at de får anvendelse for tiltak som berører naboer i vassdrag, så langt ikke annet følger av paragrafen her.

Inngrep i vassdrag som får betydning for andre grunneiere i vassdraget, krever etter vrl. § 13 tredje ledd et "særskilt rettsgrunnlag". Det særskilte rettsgrunnlaget kan enten være avtale eller ekspropriasjon.

Inngrepet i vassdraget kan være at vannføringen endres, og at det dermed oppstår skade eller fare for andre grunneieres eiendom eller rettigheter. Hvis det ikke oppstår noen skade eller fare, eller denne bare er ubetydelig, kan man heller ikke si at det er noe "inngrep", se RG 2000 side 1140 (avgjort etter vassdragsloven § 8).

Det vil avhenge av størrelsen på både kilden og vannverkets uttak i hvilken grad det vil påvirke den etablerte bruken. Er den etablerte bruken en annen enn vannverkets, eksempelvis bruk av vannet til energiproduksjon, kan ofte vannuttaket gjennomføres uten å bli til skade eller fare for energiproduksjonen. Ytterligere utdyping av disse spørsmålene finnes i Falkanger og Haagensen: Vassdrags- og energirett (2002) kapittel III, avsnitt 5.1.2.2.

I Eikeren har vannverksinteressene, via Eikern IKS (EVIKS), inngått en avtale med Øvre Eiker Energi AS (som er konsesjonshaveren) om uttak av vann. Øvre Eiker Energi AS er ansvarlig for å utarbeide en årlig tappestrategi sammen med EVIKS, innenfor rammene av konsesjonen. I tillegg avsettes midler over vannavgiften til et fond (Eikerenfondet), som benyttes til miljøoptimaliserende tiltak i vannkilden.

Det er ikke ukjent at alle grunneierne må begrense sin bruk av en grunnvannskilde fordi flere tar ut vann fra samme kilde, og den derfor lett går tørr. Se mer om prioritering av vannuttak under kapittel 4.

3.4.3. Ekspropriasjon

Når vannverk verken eier eller har bruksrett til vannkilden kan myndighetene gi tillatelse til å ekspropriere rett til vannuttak, og dermed med tvang frata eller begrense grunneiers rådighet, se gjennomgang nedenfor i punkt 8.1.3.

3.4.4. Avklaring av rådigheten

Jordskifteloven inneholder en rekke verktøy som kan benyttes både når det gjelder å fastslå eiendomsrett til grunn samt avklare, verdsette og avløse eventuelle bruksretter i vassdraget. En del av disse virkemidlene kan være et alternativ til for eksempel ekspropriasjon, se nærmere gjennomgang under punkt 8.1.2.

3.5. Krav om aktsomhet, alminnelig lavvannføring og begrenset uttak til det grunnvannmagasinet tåler

Vannressursloven § 5 setter et generelt krav om aktsomhet for å unngå skade eller ulempe ved tiltak i vassdrag. Etter vrl. § 10 skal minst den alminnelige lavvannføring være tilbake ved uttak, bortledning eller oppdemming av vann i elver og bekker med årssikker vannføring. Definisjonen av alminnelig lavvannføring finnes i vassdragsreguleringsloven § 2. Bestemmelsen gjelder også for grunnvann, jf. vrl. § 44, og uavhengig av om tiltaket krever konsesjon. Et kontinuerlig uttak av vann vil som regel før eller siden påvirke den alminnelige lavvannføringen, og dermed være konsesjonspliktig.

NVE har etter vrl. § 10 tredje ledd mulighet til å gjøre unntak fra dette kravet for enkelttilfeller over en kortere periode som antas å ha små eller ingen miljømessige konsekvenser.

For grunnvann er det i tillegg en begrensning i § 44 annet ledd, annet punktum, som sier at uttaket må begrenses til det grunnvannsmagasinet tåler.

3.6. Uttak som krever konsesjon

3.6.1. Innledning

En viktig begrensning i hvordan man kan utøve råderett over vann er kravet om konsesjon. Siden begynnelsen av forrige århundre har vi hatt konsesjonsordninger for tiltak i vassdrag. Tidligere ble konsesjonskravet stort sett bare praktisert i forbindelse med kraftutbygging. Konsesjonsplikten etter vassdragsloven (vdrl.) av 1940 §§ 104-105 omfattet grunneiers vannuttak, men siden det var en viss usikkerhet rundt omfanget, fikk § 14 i 1992 en tilføyelse som klargjorde dette. Vannforsyningsanlegg til alminnelig forsyning ble i liten utstrekning behandlet etter vdrl. §§ 104-105, se St.meld. nr. 55 (1984-85) s. 32 sp. 1, hvor det sies at slik konsesjon sjelden er aktuelt. Når det var nødvendig med ekspropriasjonstillatelse etter vdrl. §§ 17 og 18 for å etablere vannverk, ble det imidlertid til dels fastsatt vilkår av hensyn til allmenne interesser i denne tillatelsen.

I de gamle retningslinjene for konsesjonsbehandling fra 1993 uttalte NVE eksplisitt at også vannverkssaker skulle konsesjonsbehandles etter vassdragslovgivningen. konsesjonsbestemmelsene i vassdragsloven ble etter hvert anvendt slik at alle tiltak som kunne medføre skader og ulemper for allmenne interesser skulle konsesjonsbehandles, herunder større vannforsyningstiltak.

I dag er kravet om konsesjon regulert i vannressursloven, for overflatevann i § 8 og for grunnvann i § 45 annet ledd bokstavene a) og b). Etter forskrift av 15.12.2000 nr. 1270 er det NVE som kan gi konsesjoner etter disse bestemmelsene. For kraftverk med kapasitet inntil 1 MW har fylkeskommunen vedtakskompetanse, mens NVE står for all saksbehandlingen. Kraftverk som har en installert effekt opp til 10 MW behandles av NVE.

Vannverk som har konsesjon etter lov 15. mars 1940 nr. 3 om vassdragene §§ 104 og 105 eller vedtak etter § 144, trenger ikke å søke om ny konsesjon etter vannressursloven. Eldre vassdragstiltak som ikke trengte tillatelse etter tidligere vassdragslovgivning, kan fortsette uten konsesjon. I særlige tilfelle, jf. vrl. § 66, tredje ledd, kan likevel NVE bestemme at tiltaket må ha konsesjon, og at tiltaket blir ulovlig hvis det ikke sendes søknad innen en fastsatt frist. Dersom vannverket øker uttaket vil det kreve at konsesjonsplikt vurderes. Konsesjonsplikten må i så fall fastsettes særskilt, se vrl. § 66 tredje ledd, jf. femte ledd.

3.6.2. Uttak av overflatevann

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) kan etter vrl. § 18 etter forespørsel fra vannverket fastsette om et uttak av overflatevann trenger konsesjon:

“Vassdragsmyndigheten kan ved forskrift eller enkeltvedtak fastsette om et vassdragstiltak trenger konsesjon etter § 8...”

I praksis gjøres dette ved at vannverket sender en melding til NVEs regionkontor som beskriver tiltaket, men på en forenklet måte sammenlignet med en full konsesjonssøknad. Hvis NVE vurderer det som nødvendig, sender de meldingen på

høring til kommunen, fylkesmannen og fylkeskommunen. Kommunen kan enten komme med høringsuttalelse eller en formell innsigelse. NVE kan ikke fastsette vilkår for vedtak om at tiltaket er konsesjonspliktig, ut over det som går frem av de meldte planene.

Hvilke vannuttak som er konsesjonspliktige reguleres av vrl. § 8:

"... vassdragstiltak som kan være til nevneverdig skade eller ulempe for noen allmenne interesser i vassdraget eller sjøen ..."

Paragrafen avløser vassdragsloven §§ 104 nr. 2-4, 105 og 109.

Et vassdragstiltak er etter § 3:

"... vassdragsanlegg og alle andre tiltak i vassdraget som etter sin art er egnet til å påvirke vannføringen, vannstanden, vassdragets leie eller strømmens retning og hastighet eller den fysiske og kjemiske vannkvaliteten på annen måte enn ved forurensning".

Siden uttak av vann til allmenn vannforsyning krever anleggelse av vassdragsanlegg i form av inntaksledning m.m., vil det være et vassdragstiltak.

For at tiltaket skal være konsesjonspliktig, må det i tillegg kunne være "til nevneverdig skade eller ulempe for noen allmenne interesser i vassdraget eller sjøen". I følge forarbeidene skal begrepet "allmenne interesser" tolkes vidt. NVE sin veileder 1/2002 påpeker at allmenne interesser kan være "fiskens frie gang, allmenn ferdsel, naturvern, biologisk mangfold, friluftsliv, vitenskapelig interesse, kultur og landskapshensyn, jordvern, hensyn til flom og skred m.v." Skadevirkninger for rent private interesser kan i følge merknadene til § 8 i forarbeidene (Ot.prp.nr.39 (1998-99)) ikke begrunne konsesjonsplikt med mindre de summerer seg opp i et slikt omfang at de utgjør en allmenn interesse. Skadevirkninger i nedbørfeltet utenom vassdraget kan heller ikke begrunne konsesjonsplikt, men skadevirkninger i et område som demmes ned, er antagelig tilstrekkelig til å utløse konsesjonsplikt.

Tinn kommunes vannuttak fra Djupetjønn ble vurdert som konsesjonspliktig av NVE, fordi uttaket ville påvirke vassdragets alminnelige lavvannføring ved at vannstanden senkes under dagens vannstand og utløpselva ble tørrlagt. Videre var en stedegen ørret avhengig av kontinuerlig vannføring fra Djupetjønn for sin reproduksjon. Tiltaket var i et verna vassdrag og formålet var turisme. Konsesjonssaken endte med avslag, noe som er det eneste avslaget som er registrert på NVEs nettsider for vannuttak til allmenn vannforsyning.

Grunneier kan konsesjonsfritt ta ut vann til sin egen husholdning og husdyr på eiendommen, men er bundet av vrl § 5, jf. § 15, om at enhver skal opptre aktsomt for å unngå skade eller ulempe i vassdraget for allmenne eller private interesser.

Konsesjonsplikten gjelder for vassdragstiltak som var igangsatt før vannressursloven kom, men eldre tiltak som ikke trengte tillatelse etter tidligere vassdragslovgivning, kan fortsette uten konsesjon. Eldre tiltak kan imidlertid bli pålagt konsesjonsbehandling, hvis uttaket utvides eller særlige forhold tilsier det. Det er ikke krav om at vannverk som allerede hadde konsesjon for sitt vannuttak etter den tidligere vassdragsloven av 1940, skal søke på nytt.

3.6.3. Uttak av grunnvann

Inntil vannressursloven trådte i kraft i 2001, var rådigheten over grunnvann i liten grad regulert. Dette skyldtes at vi i Norge har hatt lite behov for å utnytte grunnvannet, fordi vi har hatt stor tilgang på overflatevann av god kvalitet. I forarbeidene til

vannressursloven ga myndighetene uttrykk for at det var ønskelig i større utstrekning å ta i bruk grunnvann i drikkevannsforsyningen, fordi dette vil ha helse- og miljømessige gunstige effekter. Etter den tidligere vassdragsloven av 1940 §§ 104-105, var det bare uttak av grunnvann i nærheten av vassdrag og senking av grunnvannsstanden som var konsesjonspliktig, og bare dersom det påvirket forholdene i et vassdrag. Siden uttak av grunnvann stort sett ikke var konsesjonspliktig etter den tidligere vassdragsloven, er det nesten bare uttak som er etablert etter 2001 som har konsesjon. Alle nye uttak av grunnvann til allmenn vannforsyning må imidlertid ha konsesjon. I tillegg kan NVE "i særlige tilfelle" særskilt fastsette at det enkelte grunnvannsuttaget må ha konsesjon, jf. vrl § 66 tredje ledd jf. femte ledd. Etter departementets merknader til bestemmelsen krever en slik innkalling av eldre uttak til konsesjonsbehandling at det foreligger "sterke miljømessige hensyn"

I likhet med overflatevann følger det noen generelle begrensninger på uttak av grunnvann etter §§ 10 og 15 annet og tredje ledd som henholdsvis omhandler krav til minstevannføring og prioritetsregler ved knapphetssituasjoner.

Uttak av grunnvann er konsesjonspliktig for:

- a) vannuttak som overstiger en grense som vassdragsmyndigheten har fastsatt i forskrift;
- b) vannuttak som overstiger det omfang som er naturlig for virksomhet som det er vanlig å drive på slike eiendommer;

Siden det bare er grunneieres uttak til egen "vanlige" bruk som er fritatt for konsesjon etter bokstav b), innebærer dette at alle uttak av grunnvann til allmenn vannforsyning som er etablert etter at loven trådte i kraft i 2001, har krav om konsesjon. Dette går også frem av departementets merknader til bestemmelsen i Ot.prp.nr. 39 (1998-99).

Hva som er "naturlig uttak for virksomhet som det er vanlig å drive på slike eiendommer", vil i følge veiledningen til NVE (KTV-notat nr. 72/2005) omfatte husbehov i vid forstand, herunder husholdning, husdyr, jordvanning og hytte. På hytteeiendommer omfattes vannforsyning til hytta, og på jordbrukseiendommer vann til husholdning, husdyr og jordvanning. Hva som er naturlig virksomhet og omfang, kan i tråd med forarbeidene variere med tiden, avhengig av hva slags virksomhet det er vanlig å drive på tilsvarende eiendommer og hvilke krav til vann de har. Grunneier kan starte ny bruk, så lenge den samlede belastningen ligger innenfor et omfang som er naturlig for vanlig virksomhet på slike eiendommer. Den konsesjonsfrie retten omfatter ikke rett til å dekke vannbehovet for et hotell eller en vannkrevende industri på eiendommen, og normalt heller ikke grunnvannsuttak med sikt på alminnelig vannforsyning eller salg på det åpne markedet.

Olje- og energidepartementet har foreløpig ikke tallfestet noen grense for hvilke vannuttak som krever konsesjon etter bokstav a). Forskriftshjemmelen er uten betydning for allmenn vannforsyning, siden alle uttak av grunnvann utover "det omfang som er naturlig for virksomhet som det er vanlig å drive på slike eiendommer" uansett er konsesjonspliktige.

Uttak av grunnvann vil ofte forutsette at man må bore i grunnen. Etter fullført boring må den som borer brønnen alltid sende brønnskjema til vassdragsmyndigheten, som i denne sammenheng er Norges Geologiske Undersøkelser (NGU), jf. vrl. § 46.

3.6.4. Vurdering av om det bør gis konsesjon og fastsettelse av vilkår

Hvis NVE finner at uttaket er konsesjonspliktig, må de foreta en bredere vurdering av om de bør gi konsesjon. I denne vurderingen fastsetter vrl. § 25 første ledd at "fordelene ved vassdragstiltaket må overstige skader og ulemper for allmenne og private interesser i vassdraget og i nedbørfeltet" for at NVE skal gi konsesjon. I følge NOU 1994:12 kan NVE

avslå søknaden, selv om fordelene ved tiltaket er større enn ulempene, dersom summen av mange tilsvarende tiltak som må forventes i fremtiden, vil gi store skadevirkninger.

NVE skal i følge NVE-veileder 1/2002 blant annet legge vekt på vannspeil, vassdragets betydning for plante- og dyreliv, vannkvalitet og grunnvannsforekomster. For tiltak i vernete vassdrag gjelder strengere kriterier for å gi konsesjon, se § 35. Hovedårsakene til avslag er i praksis hensynet til landskap (fosser, fjordlandskap, eksponerte høyfjellsområder, friluftsliv), biologisk mangfold (kryptogamer, elvemusling), fisk (anadrom strekning, størørret, ål) og verneinteresser (vernet vassdrag, nasjonalt laksevassdrag, landskapsvernområder, mm). Det er vanligvis flere faktorer som spiller inn.

Ved uttak fra elv og bekk setter vrl. § 10 en grense for hvor mye vann som kan tas ut uten konsesjon, som hovedregel den alminnelige lavvannføring.

Ved varige vassdragstiltak, eller kortvarige tiltak med langsiktige skadevirkninger, bestemmer vrl. § 25 at minstekravet om at fordelene skal overstige ulempene være oppfylt på lengre sikt.

Når NVE vurderer om de skal gi konsesjon til uttak av grunnvann må de, foruten å legge vekt på virkningene på selve grunnvannsmagasinet, blant annet se hen til virkningene på naturforholdene, f.eks. tørke på overflaten. NVE må også se på bygningstekniske og geotekniske konsekvenser, som økede setninger og forverret skråningsstabilitet.

Etter vrl. § 26 kan NVE sette vilkår for tillatelsen for å motvirke skader eller ulemper for allmenne eller private interesser. For grunnvannsuttak viser departementet i merknadene § 26 til at det kan være aktuelt å sette konsesjonsvilkår om uttaksvolum, uttaksmåte og uttaksperiode.

Når NVE mottar en konsesjonssøknad, legger de den ut til høring, mottar høringsmerknader, og vurderer deretter fordelene av tiltaket mot ulempene i forhold til allmenne og andre hensyn. Siden 2001 er det på NVEs nettside registrert 24 konsesjonssøknader for overflatevann og 22 for grunnvann for vannforsyningsformål. Ingen søknader er avslått. De eldste sakene er fra 1943 (Oslo kommune), 1973 (Fauske kommune) og 1988 (Alta kommune). Det har vært en vesentlig økning i vannuttak som konsesjonsbehandles, i tråd med signalene som ble gitt av NVE i 1993.

En svært spesiell løsning, ble valgt for uttaket av vann som Eikeren Vannverk IKS og VIV gjør fra Eikern. Der ble vannverkene indirekte gitt tillatelse til sitt uttak av vann gjennom en evigvarende konsesjon stilet til Øvre Eiker Energi AS (heleid av Øvre Eiker kommune), til å regulere og ta ut vann til kraftproduksjon og til alminnelig vannforsyning. Konsesjonen spesifiserer særskilt hvor stor andel av vannet som kan tas ut til vannforsyning.

3.7. Samordning med kommunale planer

Tilgang til rent drikkevann er anerkjent som en menneskerettighet. Som planmyndighet har norske kommuner et overordnet ansvar for å sikre at også fremtidige generasjoner får sikret denne retten.

Når kommunen planlegger å ta i bruk en ny vannkilde, bør dette forankres i kommunens langsiktige plan (kommuneplanens arealdel). Det samme gjelder vesentlige utvidelser av eksisterende anlegg. Planen er viktig for å skape forutsigbarhet og styre forvaltning og utbygging innenfor kommunegrensene. Dersom den nye vannkilden ligger i en annen kommune, må enten kommunene samarbeide, eller dette må forankres i en regional plan som fylkeskommunen utarbeider.

Vannressursloven har en egen bestemmelse om planlegging i vassdrag i § 22. Etter tredje ledd bør denne planleggingen fortrinnsvis skje etter reglene i plan- og bygningsloven.

Samlet planlegging av ulike tiltak innen ett vassdrag bør fortrinnsvis skje etter reglene i plan- og bygningsloven.

Det er i stor grad de samme hensynene som skal legges til grunn for en konsesjonsbehandling etter vannressursloven, som når kommunen utarbeider areal- og reguleringsplaner i tråd med bestemmelsene i plan- og bygningsloven (pbl.). Det er derfor viktig at kommunene samordner prosessene med NVE, helt fra spørsmålet om å ta i bruk en ny drikkevannskilde oppstår. Det er viktig å være klar over at et vedtak om konsesjon eller konsesjonsfritak har en frist for igangsetting på tre år fra vedtaksdato med en mulighet for forlengelse av fristen, jf. vrl. § 27.

Dersom NVE allerede har gitt konsesjon, må kommunen samordne sine planer med denne i ettertid. Hvis NVE mener det er behov for full behandling, må kommunen utarbeide en reguleringsplan for området. Har kommunen allerede utarbeidet planer som ikke omfatter drikkevannsformål, kan det være aktuelt å bruke dispensasjonsadgangen etter pbl. § 19-1.

NVE er høringsinstans for planer som inneholder tiltak som kan påvirke vassdrag og grunnvann. Som statlig fagmyndighet for vannressursene, kan de fremme innsigelse til planene. Det kan eksempelvis være aktuelt for NVE å komme med innsigelse, hvis en plan strider mot vilkårene i en konsesjon. Det er NVEs regionkontorer som behandler disse sakene (jf. delegasjonsvedtak av 19.12.2000).

Minst en gang i hver valgperiode skal kommunestyret etter pbl. § 10-1 utarbeide og vedta en kommunal planstrategi. Planstrategien bør omfatte en drøfting av kommunens strategiske valg knyttet til samfunnsutvikling, herunder langsiktig arealbruk, miljøutfordringer, sektorenes virksomhet og en vurdering av kommunens planbehov i valgperioden. I de fleste kommuner er det vanlig å legge frem egne planer for utbygging av vannforsynings- og avløpsanlegg for de nærmeste årene (hovedplaner for vann og avløp, som er å anse som kommunedelplaner).

Bruk og vern av sjø og vassdrag (med tilhørende strandsone) til drikkevannsformål er særskilt nevnt som et arealformål (pbl. § 11-7 nr. 6). Etter pbl. § 11-11 kan det til dette arealformålet gis bestemmelser om blant annet vannflate, vannsøyle og bunn. Etter forarbeidene (Ot.prp.nr. 32 side 224) kan imidlertid ikke kommunen fastsette bestemmelser om vannføring eller vannstand, da dette må skje i en konsesjon.

Arealformålet videreføres i pbl. kapittel 12, når kommunen skal vedta reguleringsplaner innenfor egen kommunegrense, enten som områderegulering eller detaljregulering. Etter § 12-5 nr. 6 skal det i nødvendig utstrekning angis områder for drikkevann. Planen må imidlertid ikke begrense grunneiernes rådighet så mye at den i prinsippet innebærer ekspropriasjon. Hvis noen allerede driver en virksomhet i området, som er til hinder for å bruke området til å ta ut drikkevann, må kommunen enten inngå en frivillig avtale eller benytte seg av muligheten til å ekspropriere området.

3.8. Konsesjonsfritak på grunnlag av utarbeidet reguleringsplan

Hvis et uttak er tillatt i en reguleringsplan kan NVE med hjemmel i vrl. § 20 første ledd bokstav d, beslutte at vannverket ikke trenger konsesjon. Beslutningen kan enten gjøres i form av en forskrift eller i det enkelte tilfelle. NVE kan fatte vedtak om fritak fra kravet om konsesjon når tiltaket er tillatt i reguleringsplan eller bebyggelsesplan etter plan- og bygningsloven. I følge NVEs veileder 1/2002 skal det vurderes fra sak til sak om vrl. § 20 kan anvendes. Formålet med bestemmelsen er å unngå unødig dobbeltbehandling.

Behandlingen etter annet lovverk må da ivareta de hensynene vannressursloven skal ivareta.

Reguleringsplanen skal ha tilstrekkelige opplysninger til å vurdere virkningene for grunnvannsmagasinet og/eller vassdraget. Det må klarlegges om tiltaket vil medføre nevneverdige ulemper for slike allmenne interesser som vannressursloven skal ivareta, eventuelt at planbestemmelsene sikrer hensynet til allmenne interesser i nødvendig utstrekning.

De fleste tiltak som innebærer at det må settes vilkår om overvåking, reguleringshøyder eller vannføring vil være konsesjonspliktige. Ifølge NVE kan vrl. § 20 vurderes også i disse tilfellene. Dette vil stille spesielle krav til innholdet i konsesjonssøknaden og vil vurderes i hvert enkelt tilfelle. Det er i slike tilfeller viktig å ta kontakt med NVE tidlig i planleggingsfasen for veiledning. Et eksempel på bruk av § 20 i vannressursloven er der tiltakshaver har et internkontrollsystem som ivaretar overvåking av grunnvannspeilet i tilstrekkelig grad.

4. Prioritering av vannuttak til ulike formål

Ved knapphet på vann er det behov for spilleregler for hvem som skal gis fortrinnsrett. Siden allmenn vannforsyning er av helt vesentlig betydning for alle innbyggere, er det liten tvil om at uttak av vann til dette formålet bør gå foran andre interesser når det oppstår knapphet på vann. For grunneiere går dette eksplisitt fram av vrl. § 15 annet ledd, som gir grunneiernes vannforsyning til fast husholdning og deretter husdyr prioritet.

"Er det knapphet på vann, har grunneierne i vassdraget lik rett etter behov til å ta ut vann til følgende formål etter denne prioritering:

- 1) fast husholdning,
- 2) husdyr."

I følge merknadene til § 15 i Ot.prp.nr. 39 (1998-99) gjelder ikke prioriteten fritidshus, hoteller, campingplasser, mv., siden det i disse tilfellene ikke er snakk om egen husholdning. Prioriteten omfatter imidlertid en som leier eller fester en eiendom. Med "husholdning" siktes det til vannforbruk til formål som er vanlige i en husholdning, som drikke og matlaging, vask, toalettspyling, ordinær hagevanning og bilvask. De prioriterte formålene går foran andre vannuttak, selv om disse har konsesjon. Konsesjonshaveren kan imidlertid sette grunneiernes uttaksrett til side, ved å sørge for annen like sikker vannforsyning til grunneierne.

I knapphetssituasjoner kan grunneierne etter vrl. § 15 tredje ledd, første punktum, be vassdragsmyndigheten om å vedta fordelingen i det enkelte tilfellet. Det er fylkesmannen som er vassdragsmyndighet etter denne bestemmelsen. Vassdragsmyndigheten kan også foreta denne prioriteringen på eget initiativ. NVE opplyser at muligheten for å vedta fordelingen etter denne bestemmelsen trolig aldri er benyttet, noe som også bekreftes av ansatte på flere fylkesmannskontorer som vi har vært i kontakt med.

For uttak av vann til annet enn fast husholdning og husdyr, er det ikke gitt regler om prioritering. Ved knapphetssituasjoner må derfor dette spørsmålet avklares gjennom konsesjonspraksis. I forbindelse med behandlingen av Vassdragsloven av 1940 ble det gjort klart at prinsippet om tidsprioritering (først i tid – først i rett) i stor grad måtte vike for prinsippet om behovsprioritering. Dette kom opp i forbindelse med at fløtningsinteressene mente at deres interesse, som en eldre interesse, måtte gis forrang i forhold til nyere bruksformål. Det ble lagt til grunn at utnyttningen av vassdragene for framtiden må vurderes ut fra hva som vil være mest samfunnstjenlig etter en totalvurdering, uten at enkelte bruksformål skulle prioriteres særskilt. For grunnvann gjaldt imidlertid fortsatt en tidsprioritering ved at det i § 11 var en absolutt prioritetsregel til fordel for første brukers vannforsyning, uansett hvilket formål vannforsyningen skulle dekke.

I forarbeidene til dagens vannressurslov, Ot.prp.nr 39 (1998-99) punkt 5.5.5, står det:

"Departementet er enig med utvalget i at prinsippet om tidsprioritering i hovedsak må vike for en større grad av behovsprioritering. Det må være et mål å legge forholdene til rette for en balansert utnytting der de ulike bruker- og verneinteresser lempes seg etter hverandre med tanke på en utnyttelse av vannressursene til beste for samfunnet. Som utvalget peker på er det vanskelig å rendyrke prinsippet om behovsprioritering og eventuelt å lage uttømmende detaljerte bestemmelser om prioritering av bruksformål. Slike regler vil også lett bli foreldet. Departementet mener derfor at utvalgets synspunkt i tilknytning til vannforsyning i kapittel 20.4.7 i utredningen, gir uttrykk for et prinsipp som bør gjelde generelt når det gjelder prioritering av bruksformål. Det heter her "at en konsesjonsordning med adgang til å sette vilkår f eks om tidsbegrensning vil gi best muligheter for å ivareta vannforsyningsinteressene på en fleksibel måte, og

gjøre det enklere å ta hensyn til endrede forhold og behov". Ved en konkret vurdering av det enkelte tiltak - hva enten det gjelder vannforsyning eller andre inngrep - vil det da være mulig å ta rimelig hensyn til etablerte tiltak, individuelle forhold og total samfunnsnytte. Departementet støtter også adgangen til å tidsbegrense konsesjoner, jf ny § 26 fjerde ledd."

Videre la departementet opp til at NVE gjennom konsesjonsbehandlingen skal foreta fortløpende prioriteringer mellom ulike bruksformål når de uttaler at:

"Departementet ser det slik at det gjennom planlegging og behandling av enkeltsaker kan foretas en prioritering av bruksformål i forhold til eksisterende tiltak og bruk basert på individuelle forhold."

Siden ikke loven avklarer prioriteringen, er vannverkene avhengig av retningslinjer eller innsikt i NVEs praksis i enkeltsaker, for i større grad å kunne forutse utfallet av en konsesjonssøknad. NVE har utgitt en veileder (nr 1/2002 Behandling etter vannressursloven mv. av vassdragstiltak og tiltak som kan påvirke vassdrag og grunnvann), men denne omtaler ikke spørsmålet om prioritering av ulike hensyn, og gir heller ikke føringer for hvilken varighet konsesjonene bør gis. På NVEs hjemmeside finner man en oversikt over 24 konsesjonssaker som omhandler vannforsyning fra overflatevann og 22 konsesjonssaker som omhandler grunnvann, men selve vedtakene ligger ikke tilgjengelig.

5. Kort om godkjenning for å kunne bruke vannet til allmenn vannforsyning

Norge har en godkjenningsordning for vannforsyningssystem med tanke på å sikre kvaliteten på drikkevannet. Vannforsyningssystemene består av vanntilsigsområde, vannkilde, vannbehandling, vannbehandlingsanlegg, transportsystem (ikke internt fordelingsnett) og/eller driftsrutiner. Det omfatter også vannet, men vannkilden er ikke alene et vannforsyningssystem. Drikkevannsforskriften § 8, jf. § 9, fastsetter at alle vannforsyningssystem som forsyner minst 20 husstander (herunder hytter) eller minst 50 personer, eller helseinstitusjoner, skoler eller barnehager skal være godkjent av Mattilsynet.

I følge Mattilsynets rapport "Drikkevannet vårt" (2007) hadde Mattilsynet da registrert ca. 2700 vannforsyningssystemer som leverte vann til minst 20 hus eller hytter. I tillegg finnes det en rekke mindre vannforsyningssystemer som leverer til helseinstitusjoner og skoler/barnehager som er godkjenningspliktige og vannforsyninger som er så små at de er under grensen for godkjenningsplikt.

Fram til 2004 godkjente den enkelte kommune vannforsyningssystemene innen egen kommunegrense, mens fylkesmannen og Helse- og omsorgsdepartementet hadde godkjenningsansvaret for vannforsyningssystemer som krysset henholdsvis, kommunegrenser eller fylkesgrenser. Godkjennings- og tilsynsansvaret ble ved opprettelse av Mattilsynet fra 2004 overtatt av staten ved Mattilsynet. Vannforsyningssystem som var i drift før drikkevannsforskriften av 2001, og som ikke var godkjent etter den gamle drikkevannsforskriften av 1995, måtte søke tillatelse etter dagens bestemmelser for å kunne drive lovlig. De som var godkjent etter de gamle bestemmelsene (som var mindre strenge enn dagens krav), måtte ikke søke om ny godkjenning.

Plikten for vannverkseier til å søke om godkjenning har eksistert siden 1951. Mattilsynet gjennomførte en nasjonal drikkevannskampanje i 2008 over små vannforsyningssystem. Denne viste at bare 204 av de 651 vannverkene det ble ført tilsyn med, var godkjent. En del av vannverkene søkte og fikk godkjenning i løpet av kampanjen, slik at andelen i dag er noe høyere. Det er ofte de minste vannverkene, og de som ligger lengst ute i distriktene og som har færrest tilknyttede abonnenter, som mangler godkjenning.

For nye vannforsyningssystem eller endringer i eksisterende vannforsyningssystem er det to trinn fram til endelig godkjenning:

- ◆ godkjenning av planer
- ◆ tillatelse til driftsstart (oppstarttillatelse)

Godkjenning etter drikkevannsforskriften gir ikke rett til å ta ut vann til allmenn vannforsyning, men fungerer som et kvalitetsstempel på at vannforsyningssystemet kvalitetsmessig er egnet (og godkjent) for å distribuere vann til forbrukerne. Godkjenningen forutsetter imidlertid ikke at vannverket har rådighet over vannkilden eller nødvendig konsesjon for uttaket.

6. Kort om beskyttelse mot forurensning av vannkilden

Selv om vannverket har sikret seg eiendoms- eller bruksretten til vannkilden, gir ikke alltid dette tilstrekkelig mulighet til å begrense andres bruk av området, fordi eieren ikke uten hjemmel kan nekte eller begrense allmennhetens rettigheter etter friluftsløven. I tillegg kan det være fare for forurensning fra annen eiendom enn der vannkilden ligger (typisk naboeiendom).

Den som eier et vannforsyningssystem, er til en viss grad forpliktet til å beskytte vannkilden for å hindre fare for forurensning av drikkevannet. Dette kan kreve at vannverket kjøper grunnen eller rettigheter i denne. I tillegg kan det være nødvendig å hindre andres bruk av området gjennom ulike tiltak. I det følgende gir rapporten en kort gjennomgang av mulighetene for å beskytte vannkilden mot forurensning. For nærmere gjennomgang av dette, vises det til Norsk Vann sin bok Vann- og avløpsrett kapittel 2.7.

Vannforskriften § 17 første ledd setter krav til at det skal opprettes et register over alle vannforekomster innenfor vannregionen som brukes til uttak av drikkevann og hvor uttaket er mer enn 10 m³ vann per dag i gjennomsnitt eller forsyner flere enn 50 personer. Dette gjelder også vannforekomster som er tiltenkt slik bruk i fremtiden.

Etter vannforskriften § 17 annet ledd skal vannforekomster identifisert som drikkevannskilder etter denne bestemmelsen beskyttes mot forringelse av kvaliteten, slik at omfanget av rensing ved produksjon av drikkevann reduseres.

Sammendraget av registeret, som kreves som en del av forvaltningsplanen for vannregionen, skal omfatte kart som viser beliggenheten til hvert beskyttet område og en beskrivelse av de bestemmelser eller vedtak som ligger til grunn for hvorfor området er beskyttet.

6.1. Begrensninger i aktiviteten rundt drikkevannskilder etter forurensningsloven og drikkevannsforskriften

Det finnes et generelt forbud mot å gjøre eller sette i verk noe som kan medføre fare for forurensning i forurensningsloven § 7, så lenge det ikke er lovlig etter §§ 8 eller 9.

Drikkevannsforskriften § 4 fastsetter et generelt forbud mot å forurense vannforsyningssystem og internt fordelingsnett, dersom dette kan medføre fare for forurensning av drikkevannet. Forbudet retter seg mot enhver, herunder både grunneiere i vanntilsigsområdet og allmennheten for øvrig. Bestemmelsen åpner for at Mattilsynet både som enkeltvedtak og som forskrift, mer spesifikt kan forby eller sette vilkår for aktiviteter som forurenser eller kan medføre fare for forurensning av drikkevann i vannforsyningssystem og internt fordelingsnett. Begrensningene kan imidlertid ikke være så omfattende at de kan regnes som ekspropriasjon av rådhetsen.

Etter drikkevannsforskriften § 14 skal eier av vannforsyningssystem påse at det planlegges og gjennomføres nødvendig beskyttelse av vannkilden(e), for å hindre fare for forurensning av drikkevannet, og om nødvendig erverve rettigheter for å opprettholde slik beskyttelse.

6.2. Klausulering og/eller ekspropriasjon etter plan- og bygningsloven

For å hindre tilførsel av forurensning til drikkevannskilden kan det være nødvendig å fastsette omfattende restriksjoner på arealene omkring (tilsigsområdet/nedbørfeltet). Gjennom sitt planarbeid etter plan- og bygningsloven kan kommunen begrense både

eieres og andres framtidige bruk av eksisterende eller framtidige drikkevannskilder og områdene rundt.

Etter plan- og bygningsloven (pbl.) § 11-7 nr. 6 skal kommuneplanens arealdel i nødvendig utstrekning vise bruk og vern av sjø og vassdrag med tilhørende strandsone, og som underformål blant annet drikkevann.

Pbl. § 11-8 fastsetter at hensynssoner i nødvendig utstrekning skal tas inn i kommuneplanens arealdel. Disse skal legges til grunn når kommunen utarbeider reguleringsplan, jf. § 12-6. Det vil blant annet kunne være sone med særlige krav til infrastruktur, hvor fastsettelse av sonen vil kunne markere faktiske forhold i et område. At det er fastsatt en hensynssone, kan ha veiledende betydning for blant annet vedtak om dispensasjon.

I nødvendig utstrekning kan kommunen etter § 11-11 gi bestemmelser om aktiviteter som ferdsel og bruk av vannet (forarbeidene viser til at sikring av drikkevann er underlagt egne krav og bestemmelser i drikkevannsforskriften, men at restriksjoner på arealbruk også kan ivaretas gjennom hensynssone). Bestemmelsene er imidlertid primært utformet med tanke på behandling av søknader om å iverksette tiltak, ikke som begrensninger på allerede igangsatte tiltak eller etablert bruk av et område, herunder allmenn ferdsel og allemannsretten etter friluftsløven.

Etter § 12-5 nr. 6 skal det i reguleringsplaner i nødvendig utstrekning angis områder for drikkevann, blant annet for å beskytte vannkildene. Hvis inngrepet ikke retter seg mot bestemte personer (eksempelvis begrensning i allemannsretten), eller ikke er så omfattende at det krever ekspropriasjon, kan det være mer naturlig å anvende drikkevannsforskriften § 4. Siden grunneierrettighetene har et sterkt lovmessig vern, kan det overfor grunneierne ofte være best å gå via ekspropriasjon eller frivillige avtaler for å få en god nok beskyttelse av drikkevannskildene. I rettspraksis er det fastslått at det skal betales full erstatning ved klausulering til drikkevann (for eksempel for produksjonstap i landbruket eller ødelagt brønn til egen forsyning). Vannverkseier må også dekke kostnader til fysiske tiltak (for eksempel sikring/sanering av oljetanker), såfremt det ikke hjemles i annet lovverk.

6.3. Begrensninger i grunneiers rådighet av hensyn til fremtidig vannforsyning etter vannressursloven

Når det er planlagt at et vassdrag skal benyttes til uttak av drikkevann, kan Helse- og omsorgsdepartementet, etter vannressursloven § 13 fjerde ledd, beslutte å begrense andres rådighet over området. En slik beslutning kan gjøres gjeldende for inntil fem år og fornyes én gang. I Ot.prp.nr. 39 (1998-99) under merknadene til § 13 fjerde ledd skriver departementet:

"En slik rådighetsinnskrenkning kan være nødvendig for å hindre etablering av andre fysiske tiltak i vassdraget som ikke kan opprettholdes ved siden av et vannforsyningsanlegg. Rådighetsinnskrenkningen kan også være satt for å hindre forurensning av vannkilden. Slike innskrenkninger kan i utgangspunktet bare gjøres gjeldende for en tidsperiode av opp til fem år. Det er imidlertid adgang til å forlenge båndleggingsperioden en gang for ytterligere fem år. Det er et krav at den framtidige vannforsyning er under planlegging. Det stilles her ingen formelle krav til hva slags planer som må være utarbeidet, men det må foreligge aktuelle og konkrete planer fra en identifiserbar tiltakshaver. Vedtaket om båndlegging etter fjerde ledd er et enkeltvedtak som kan påklages."

7. Spørreundersøkelse til norske vannverk

7.1. Innledning

For å få oversikt hvordan norske vannverk har sikret seg retten til å ta ut vann til allmenn vannforsyning valgte vi å sende ut et elektronisk spørreskjema til et utvalg av vannverkene.

7.2. Metode

Vi fikk tilgang til e-postadressene til kontaktpersoner i 817 av de 1 642 vannverkene som i 2008 var registrert i vannverksregisteret. Vannverksregisteret (VREG) ved Folkehelseinstituttet er et nasjonalt register med historiske data over vannverk (vannforsyningssystemer) som forsyner minst 50 personer eller minst 20 husstander/hytter. Det innebærer at spørreundersøkelsen ble sendt til over halvparten av vannverkene som var registrert. Vi har ikke oversikt over situasjonen for de minste vannforsyningssystemene, og heller ikke de som av ulike årsaker ikke var registrert i vannverksregisteret.

Norsk Vann sendte 10.06.2011 e-post med lenke til spørreskjema til de 817 vannverkene med svarfrist 15.7.2011. Enkelte vannverk var registrert med flere e-postadresser og e-posten ble da sendt til samtlige. Det ble sendt ut 429 e-poster til kommuner, 25 til interkommunale selskap og resten (363) til private. Av disse fikk vi varsel om at e-posten ikke hadde nådd fram til 87 adresser. Av disse sendte vi ny e-post adressert til postmottaket til 30 kommuner og fikk feilmelding fra 4. Det innebærer at det er sendt ut e-post til 756 kontaktpersoner for vannverk. De fleste vannverkene har trolig mer enn en vannkilde. Det må tas høyde for at enkelte av adressatene ikke lenger var rette vedkommende for å besvare e-posten. I tillegg ble det sendt ut en e-post med informasjon om prosjektet til medlemmene i Norsk Vann sin faggruppe for vannforsyning.

Spørreskjemaet ble utformet slik at vannverkene måtte besvare alle spørsmålene per vannkilde. Det innebar at mange måtte fylle ut skjemaet flere ganger. Det ble stilt 17 spørsmål og med unntak av spørsmål 14, var det bare mulig å trykke på ett svaralternativ. I tillegg var det mulig å komme med kommentarer i et åpent felt under spørsmålene. Spørreskjemaet ligger som vedlegg 6 bak.

Kontaktpersoner fra 173 vannverk besvarte undersøkelsen for til sammen 249 vannkilder. Det innebærer at 23 % av vannverkene har besvart spørreskjemaet. Antallet svar og fordelingen mellom ulike vannverk og forskjellige typer vannkilder er såpass dekkende at vi mener å kunne trekke generelle konklusjoner ut fra materialet.

Etter at vi hadde fått inn svarene ble disse behandlet i styringsgruppa for prosjektet. Deretter ble det gjennomført en workshop med deltakere fra Norges geologiske undersøkelser, Norges vassdrags- og energidirektorat, kommuner, Norges skogeierforbund, konsulenter, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap og Norsk Vann.

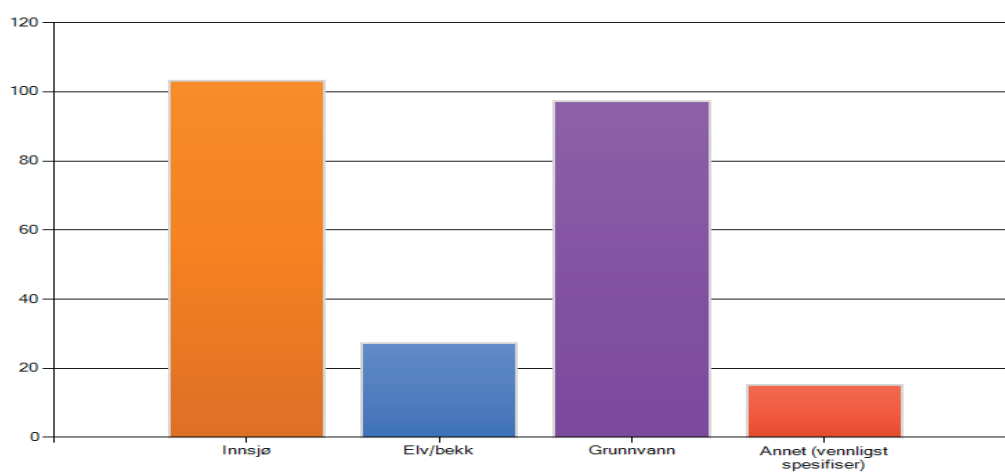
Foreløpige svar fra prosjektet ble presentert på konferansen "Vann, avløp og nye rettsregler 2011" som Tekna og Norsk Vann arrangerte i 23-24 november 2011. Synspunkter fra deltakerne er benyttet i rapporten. Videre ble et utkast til rapport forelagt deltakerne i workshopen samt Magnar Bolstad i Asplan Viak, Anna Walde i Bergen kommune og Morten Nicholls i Mattilsynet.

7.3. Hvordan norske vannverk har sikret rettighetene

7.3.1. Hvem svarte på undersøkelsen

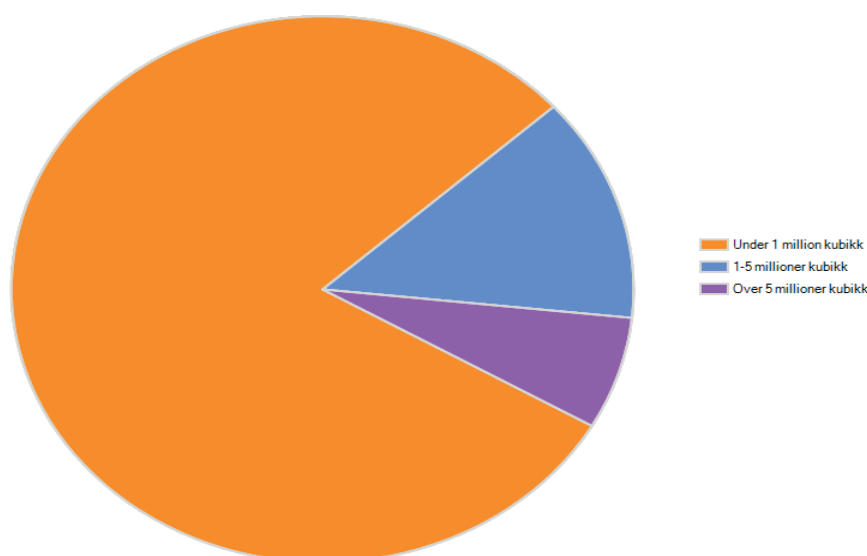
Besvarelsene fra de 173 vannverkene omhandlet 249 vannkilder. Det innebærer at ca. 23 % av de som ble spurt og 11 % av vannverkene som er registrert i vannverksregisteret er representert. Kommunale vannverk brukte 143 av vannkildene (57 %), interkommunale vannverk benyttet 24 (10 %), andelsvannverk 70 (29 %) og hyttevannverk 9 (4 %). De siste 3 vannkildene var enten benyttet av lag/forening eller private aksjeselskap. Dette innebærer at det er offentlige eiere til rundt 2/3 av vannverkene i undersøkelsen.

7.3.2. Hva slags vannkilder benyttet vannverkene

Figur 1. Type vannkilde som ble benyttet

I figur 1 vises hva slags vannkilder som ble benyttet av de vannverkene som besvarte undersøkelsen. 45 % brukte vannkilder med inntak fra innsjø, 13 % fra elv/bekk og 42 % fra grunnvann. Vannverkene som var registrert i vannverksregisteret i 2009 hadde vannkilder fordelt på 30 % innsjø, 18 % elv/bekk og 52 % grunnvann. Vår undersøkelse hadde med andre ord en noe større andel overflatekilder.

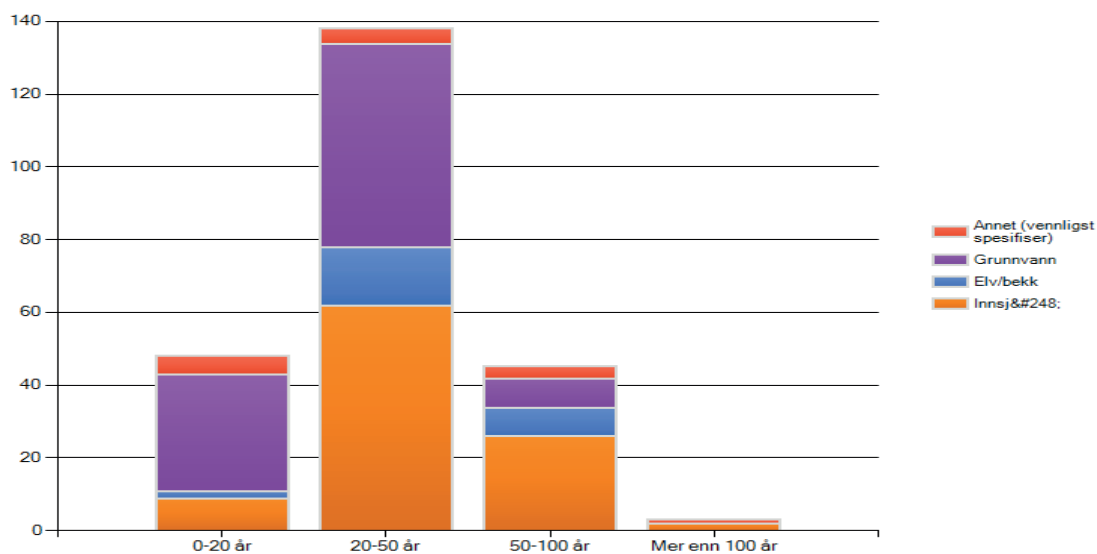

Figur 2. Størrelse på vannuttakene

Av figur 2 fremgår det at de fleste vannuttakene i undersøkelsen (80 %) var på under 1 million kubikkmeter vann årlig.

Vannkildene var hovedsakelig brukt som hovedvannkilde (80 %), mens 16 % var både hovedvannkilde og reservevannkilde. De siste 4 % var utelukkende reservevannkilde/krisevann.

I figur 3 er det vist at bare tre av vannkildene i undersøkelsen har vært i bruk i mer enn 100 år, mens de fleste uttakene er mellom 20 og 50 år gamle. Rundt 20 % av vannkildene har vært i bruk i under 20 år. Det er stort sett kommuner som har tatt i bruk de nye kildene og det har hovedsakelig vært grunnvann (68 %). Av uttakene som ble etablert for 20-50 år siden var 41 % grunnvann. De tre uttakene som er eldre enn 100 år er alle fra overflatevann. Det virker å være en forskyvning fra å bruke innsjøer til økt bruk av grunnvann.

Figur 3. Varighet på vannuttak ift. type vannkilde

Av uttakene som ble etablert for 20-50 år siden var 41 % grunnvann, mens dette har økt til 68 % de siste 20 årene.

7.3.3. Hvordan har vannverkene sikret vannrettighetene

I spørreskjemaet var vi ute etter å kartlegge hvordan vannverkene har skaffet seg vannrettighetene (eiendomsrett/bruksrett og eventuelt konsesjon) og hvordan de har sikret råderetten for framtiden. Vi delte spørsmålene etter om vannverket var eiere til grunnen med vannkilden eller delte eierskapet med andre. De som eide hele grunnen med vannkilden ble spurt hvordan de hadde skaffet eierskapet. De som ikke eide hele grunnen alene (vannkilden lå i sameie mellom flere) ble spurt om hvem som var eiere i tillegg til vannverket.

De som ikke eide grunnen, spurte vi om hvordan de hadde sikret bruksretten til å ta ut vann i form av muntlig avtale, skriftlig avtale og tinglysning. Årsaken til at vi stilte dette spørsmålet, var at vi ville undersøke om vannverkene hadde sikret seg mot at det kommer nye grunneiere til vannkildene og dermed også konkurrerende rettigheter til å ta ut vann. Det viste seg å være andre eiere enn vannverket til 65 % av vannkildene, så sikring av bruksrett fremsto som en svært reell problemstilling.

7.3.3.1 Eiendomsrett til grunnen

Spørsmål 7 hadde følgende overskrift:

"Besvares av vannverk som eier hele grunnen med vannkilden: Hvordan har vannverket ervervet grunnen?"

Det ble gitt følgende tre svaralternativ:

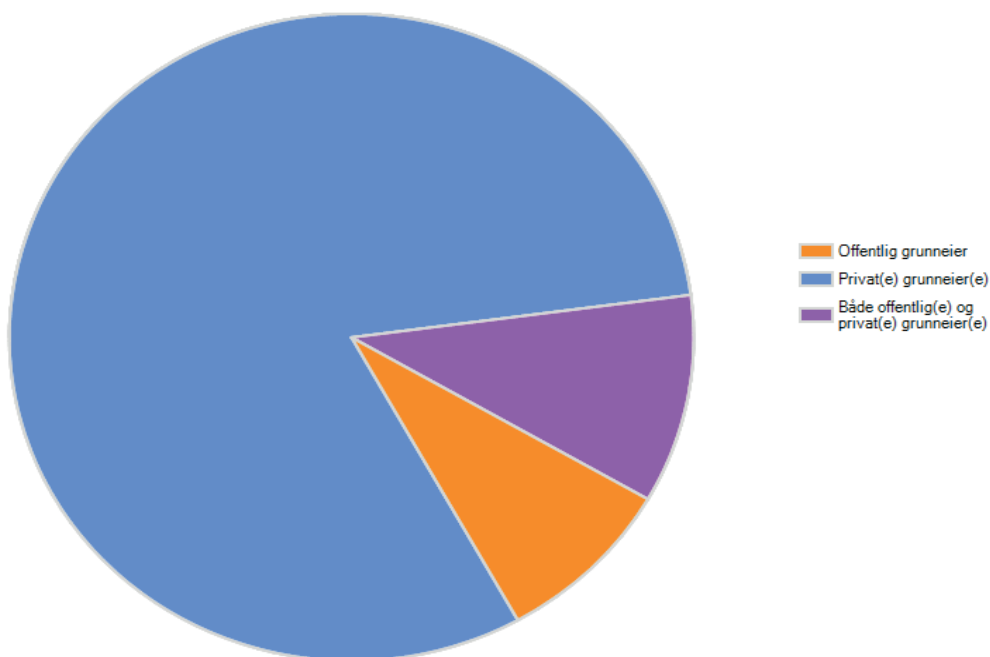
- Vannverket har kjøpt grunnen
- Vannverket har ekspropriert grunnen og
- Annet

38 vannverk har benyttet svaralternativet "annet". Av disse svarte åtte at de eier grunnen, to at det er bygslet grunn og to at de har festet grunnen. Åtte beskriver at de har en form for avtale (trolig leie) med grunneier. Elleve svarte at de har en rettighet til å ta ut vann (men altså ikke at de eier grunnen). Fem svarte at området er klausulert og en at vannverket har konsesjon. Videre svarte et vannverk at andelseierne i vannverket er grunneiere (men altså ikke vannverket). Kommentarene kan tyde på at enkelte har et uklart forhold til hva vi har ment med å eie grunnen.

Tilsvarende problemstilling gjelder spørsmål åtte, som er rettet mot vannverk som eier deler av grunnen med vannkilden. Bare 8 av de 27 som svarer "annet" eier faktisk deler av grunnen. Dette gir grunn til å behandle disse svarene med en viss nøkternhet, men også stille spørsmål ved hvor bevisst forhold vannverkene har til om de har sikret seg retten til uttak av vann.

Svarene viser at det er svært vanlig at andre enn vannverket har eiendomsrett til grunnen med vannkilden. Vannverkene eier grunnen til 21 % av vannkildene alene, mens det er andre eiere til grunnen i tillegg til vannverket til 14 % av vannkildene. Det innebærer at andre enn vannverket eier grunnen til 65 % av vannkildene. Dette gjelder 73 % av de kommunale vannverkene, 96 % av de interkommunale, 13 % av andelsvannverkene og 75 % av hyttevannverkene. Disse vannverkene må dermed sikre sine rettigheter til å ta ut vann på andre måter enn gjennom å eie grunnen med vannkilden.

Som det går fram av figur 4, er det stort sett private grunneiere vannverkene må forholde seg til.

Figur 4 Andre grunneiere enn vannverket

Vannverkene som eier hele eller deler av grunnen til vannkilden, har stort sett ervervet eiendomsretten gjennom ordinære kjøp. Bare 11 vannkilder (9 %) har blitt ervervet helt eller delvis gjennom ekspropriasjon.

7.3.3.2 Bruksrett til å ta ut vann

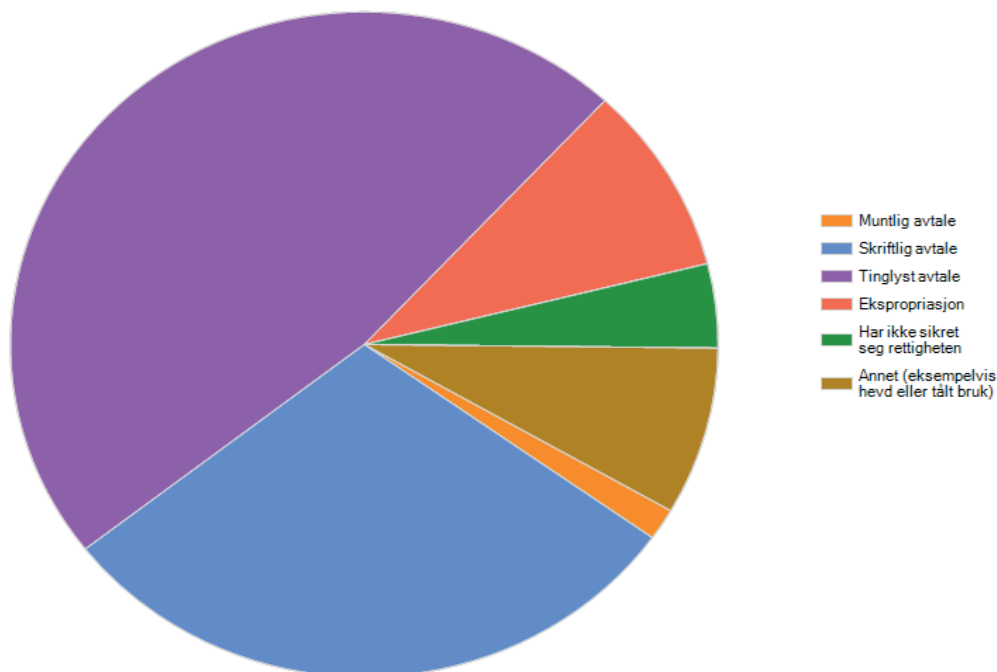
Spørsmål 13 hadde følgende overskrift:

"Besvares av vannverk hvor andre enn vannverket eier hele eller deler av vannkilden: Hvordan har vannverket sikret seg rettigheten til vannuttak?"

Med dette spørsmålet ville vi finne ut av hvordan vannverkene hadde sikret bruksretten til vannkilden. Vannverkene besvarte spørsmålet for 196 av vannkildene, noe som stemmer ganske godt med at grunnen til 56 vannkilder er eid av vannverkene alene (og dermed ikke trenger å sikre rettigheten til å ta ut vann). Resultatene fremgår av figur 5.

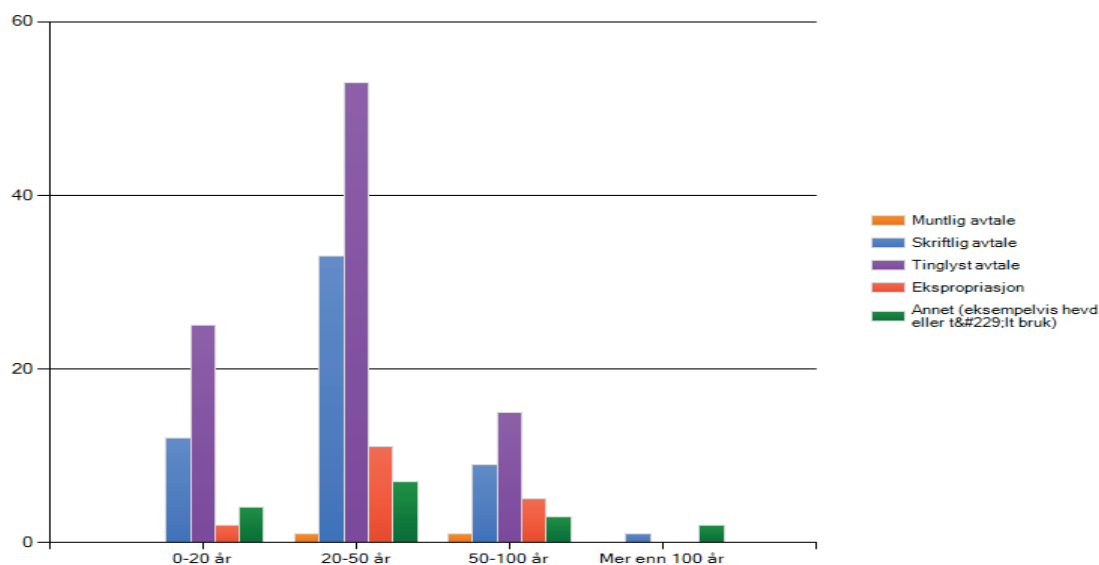
Vannverkene svarte at de har skriftlige avtaler for vannuttaket fra 155 av vannkildene (79 %), men avtalene er tinglyst for 93 (47 %). For 3 vannkilder har vannverkene kun muntlig avtale om bruksretten, og 10 svarer at de ikke har sikret seg noen bruksrett. Under kategorien "annet" finner vi at en vannkilde er sikret gjennom hevd, mens de øvrige har skriftlige avtaler (4 svar), ekspropriasjon (4 svar) og ikke sikret (2 svar).

Svarene viser at rettighetene for over halvparten av vannkildene ikke er sikret mot at tredjemann skaffer seg en konkurrerende rett.

Figur 5 Sikring av rettigheten til vannuttak:

Figur 6 viser at det har vært en viss utvikling i hvordan vannverkene har ervervet bruksretten til vannuttakene sine.

Figur 6: Sikring av rettighet ift. når vannuttaket startet

Av de 196 vannkildene hvor vannverkene opplyser at de har en bruksrett til vannuttak, er bruksretten til 18 av vannkildene (9 %) ervervet gjennom ekspropriasjon. Av de 43 vannuttakene som er etablert de siste 20 årene, er bare 2 (5 %) ervervet gjennom ekspropriering av bruksrett, og ingen av de som er eldre enn 100 år basert på ekspropriasjon. Av vannuttakene som er etablert for 20-50 år siden er 11 % ervervet gjennom ekspropriasjon. 11 av de 18 ekspropriasjonssakene som er registrert (61 %) er foretatt mellom 1961 og 1991. Det ser imidlertid ut til at man i dag i stor utstrekning erverver sin rett til vannuttak gjennom minnelige avtaler med grunneierne.

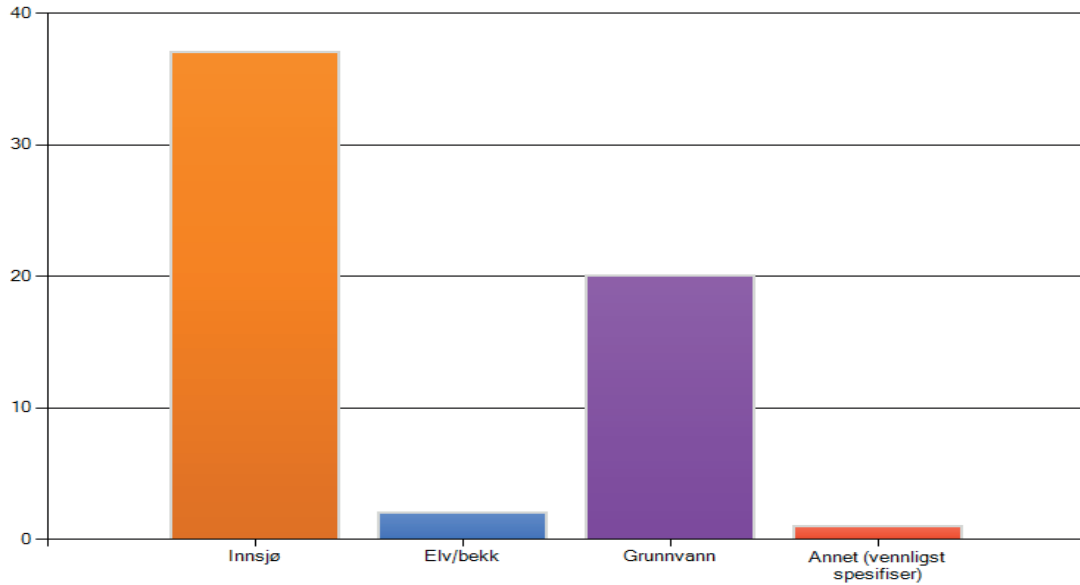
Den vanligste måten å sikre rettigheten på har de siste 100 årene vært å tinglyse avtalen. Det er imidlertid bare de siste 20 årene at dette har vært tilfelle for mer enn halvparten av vannuttakene. Rettigheter som ikke er tinglyst er dårlig sikret, dersom grunneieren selger eiendommen uten å opplyse om rettigheten, og kjøperen ikke burde oppdaget at det var en slik rettighet på eiendommen. Som regel vil nok uttak av vann til allmenn vannforsyning være såpass synlig på eiendommen at vannverket vil ha hevdet bruksretten etter 20 års bruk.

7.3.3.3 Konesjon

Av de 249 vannkildene som er omhandlet i undersøkelsen, svarte 60 (24 %) at de har konesjon for vannuttaket. Uttaket fra mer enn 3 av 4 vannkilder er ikke dekket av noen konesjon. 17 vannverk svarer at de ikke vet om det foreligger noen konesjon for uttaket. Som tidligere beskrevet, er det ikke påkrevet med konesjon for ethvert uttak av vann (se punkt 3.6 over).

Litt forenklet kan vi si at vannverkene må ha konesjon for å ta ut overflatevann, når inngrepet er til nevneverdig skade eller ulempe. For grunnvannsuttak må all vannforsyning til andre enn grunneier ha konesjon. Grunnvannsuttak trengte sjelden konesjon før vannressursloven trådte i kraft i 2001. Det er derfor bare de nye grunnvannsuttakene eller de som har økt uttaket som har krav om konesjon.

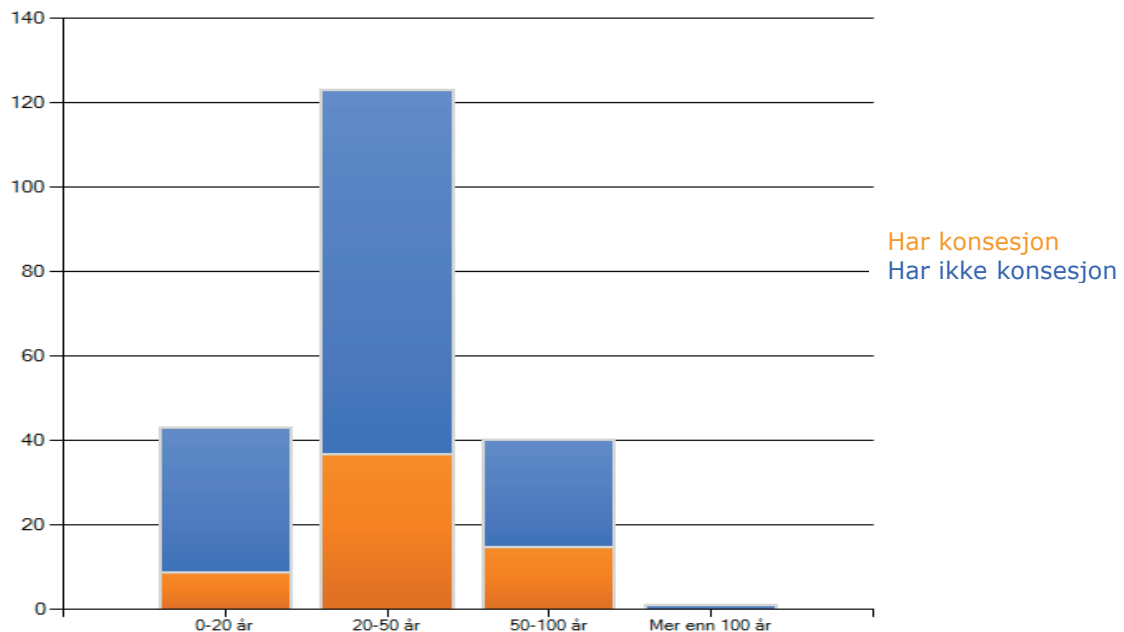
De fleste som svarer at de har konesjon har vannuttak fra innsjøer (37), se figur 7. I tillegg opplyser vannverkene at det er gitt konesjon for 20 grunnvannsuttak og 2 uttak fra elv/bekk. Det er særlig de store uttakene (over 5 millioner kubikk) som opplyser at de har konesjon, men selv av disse er det bare halvparten som har konesjon for uttaket.

Figur 7 Fordelingen av hvilken type vannkilder som har konsesjon

Av de 145 vannkildene hvor vannverket opplyser at vannuttaket ikke er dekket av en konsesjon, kommer 60 av uttakene fra grunnvann.

Figur 8 viser hvor mange vannuttak som har henholdsvis har konsesjon og ikke konsesjon i forhold til når de har startet vannuttaket.

Figur 8 Uttak som har konsesjon samt hvor lenge vannverket har tatt ut vann fra kilden

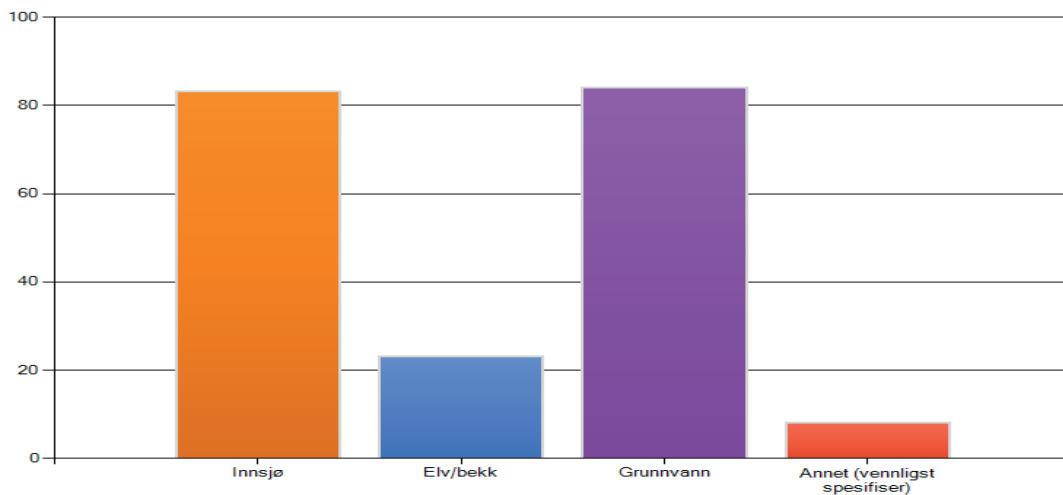
For uttak som er etablert de siste 20 årene, svarer bare 9 av 43 at de har konsesjon for vannuttaket (ca 20 %). Av de 27 grunnvannskildene som er tatt i bruk de siste 20 årene, er det bare 4 som har konsesjon. Selv om konsesjonsplikten for grunnvann i hovedsak bare har eksistert de siste 10 årene, tyder antallet uten konsesjon (24) på at det nok er mange som burde søkt om konsesjon for uttaket.

Som en oppfølging av spørreundersøkelsen sendte vi en e-post til de 61 vannverkene som opplyste at vannuttaket var dekket av en konsesjon. Bare tre vannverk oversendte

konsesjoner, og disse omhandlet alle overflatevann. Flere meldte tilbake at de ikke hadde konsesjon, men trodde vi spurte om det forelå klausulering. Dette betyr at tallene presentert i dette kapittelet trolig er høyere enn reelt når det gjelder andel konsesjoner.

7.3.4. Godkjenning etter drikkevannsforskriften § 8

84 % av vannkildene blir brukt av vannverk som har godkjenning fra Mattilsynet. Det er like stor andel grunnvannsuttak som uttak fra innsjøer som har slik godkjenning fra Mattilsynet, se figur 9.

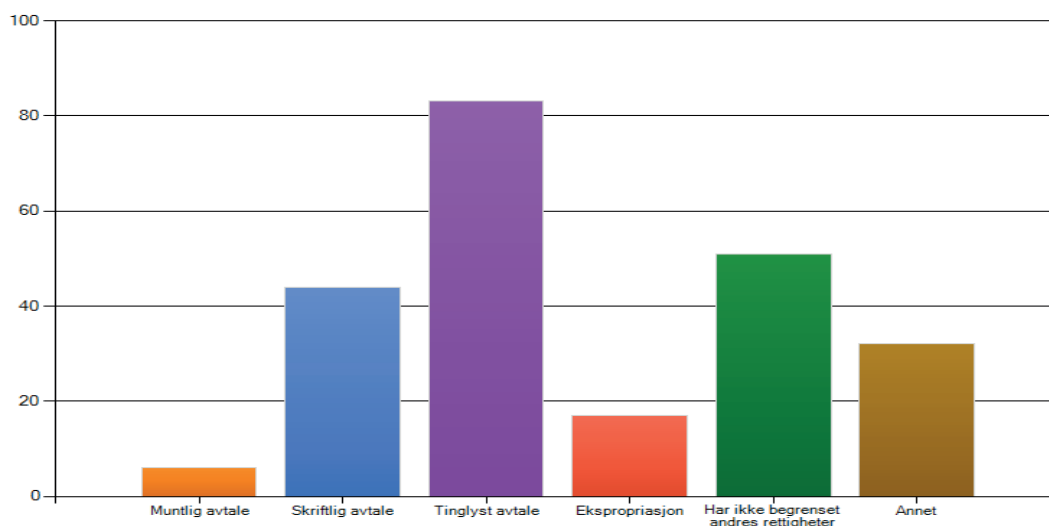
Figur 9 Godkjenning fra Mattilsynet

Av de som besvarte vår undersøkelse manglet 18 % av de kommunale, 9 % av de interkommunale og 15 % av andelsvannverkene godkjenning fra Mattilsynet.

7.3.5. Beskyttelse av kilden

Som beskrevet i kapittel 7, er det ulike måter å beskytte en vannkilde mot forurensning på, blant annet gjennom privatrettslige avtaler, gjennom drikkevannsforskriften (Mattilsynet), gjennom plan- og bygningsloven (kommunen) og gjennom vannressursloven (Helse- og omsorgsdepartementet). I undersøkelsen har vi spurt vannverkene hvordan de har begrenset andres rettigheter med tanke på å sikre vannkvaliteten.

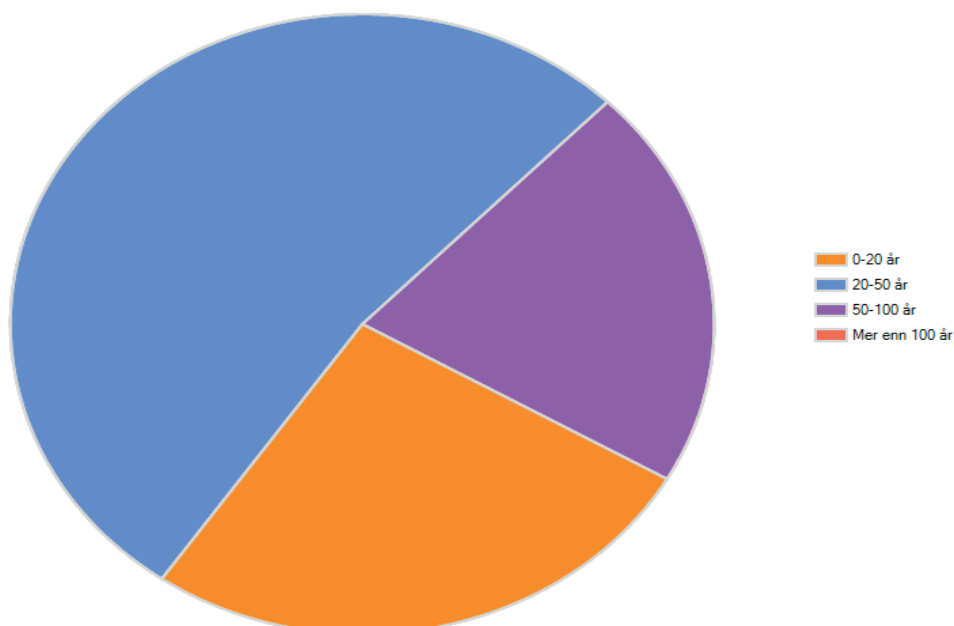
Mange vannverk har begrenset andres rettigheter rundt vannkilden for å beskytte drikkevannet, se figur 10. De fleste har gjort dette gjennom en tinglyst avtale med grunneier. I sekkeposten "annet" oppgir de fleste at dette er ivaretatt gjennom kommunenes planverk.

Figur 10 Hvordan vannverk har begrenset andres rettigheter for å sikre vannkvaliteten

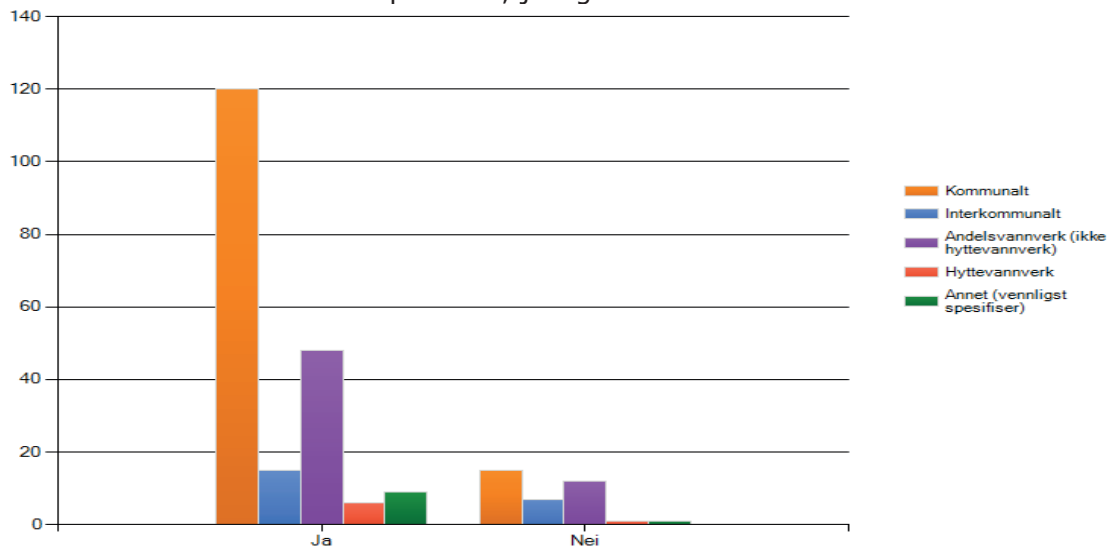
I vår undersøkelse var 66 % av vannkildene satt av til drikkevannsformål i kommunens arealplan. Av disse var 58 % regulert for drikkevannsformål. 26 % av vannkildene er verken er omfattet av en areal- eller en reguleringsplan. Vannkildene som ikke var omfattet av noen plan ble brukt av 21 kommunale vannverk, 6 interkommunale vannverk, 25 andelsvannverk, 5 hyttevannverk og et vannverk som var organisert som et aksjeselskap.

De vannkildene som var omfattet av et kommunalt planverk var stor sett (53 %) tatt i bruk mellom 1961 og 1991, se figur 11. Tar man hver tidsperiode for seg er 50 % av de eldste uttakene (etablert for mer 100 år siden) omfattet av en plan, 52 % av uttakene som er etablert for mellom 50 og 100 år siden, 63 % av uttakene som er etablert for mellom 20-50 år siden og 52 % av de nyetablerte (0-20 år) omfattet av en plan.

Figur 11 Hvor lenge har vannverket tatt ut vann fra en kilde som er omfattet av kommunalt planverk

De fleste vannverkene svarer at de opplever at de har sikret uttaket av kvalitativt godt drikkevann på en tilstrekkelig måte. Det er noen variasjoner i hvordan vannverkene svarer i forhold til hvilket eierskap de har, jf. figur 12.

Figur 12 Opplever vannverkene at rettigheten til uttak av kvalitativt godt drikkevann er tilstrekkelig sikret

8. Anbefalinger til vannverkene

8.1. Hovedfunn fra kartleggingen

Kartleggingen av regelverket viser at retten til uttak av vann følger eiendomsretten til grunnen. Spørreundersøkelsen viste at de fleste vannverkene bygger sitt vannuttak på en bruksrett til vannkilden. Bare 35 % eier hele eller deler av grunnen. Retten til å ta ut vann er stort sett sikret gjennom skriftlige avtaler, men under halvparten opplyser at de har sikret sin uttaksrett mot konkurrerende rettigheter gjennom å tinglyse avtalene om bruksrett (uttaksrett).

Videre kom det frem at under 1/3 av vannuttakene var konsesjonsbehandlet og bare tre sendte oss konsesjonspapirer. Det var generelt liten bevissthet rundt spørsmålene og stor grad av begrepsforvirring, mange vannverk hadde ikke oversikt over om og eventuelt hvordan de har sikret uttaksretten og kjente ikke konsesjonskravene. Et typisk eksempel er at flere vannverk som hadde krysset av for at de hadde konsesjon, på spørsmål om å få tilsendt denne svarte at de hadde klausulert. Andelen uttak med konsesjon er trolig langt lavere enn 1/3.

Dette er naturlig nok ikke temaer som vannverkene bruker tid på til daglig. I blant kan det imidlertid være nyttig å ta en gjennomgang for å sjekke om man har "orden i sysakene", og dermed unngå usikkerhet rundt rettigheter hvis det på et senere tidspunkt skulle bli press på vannkilden. I dette kapitlet gis det derfor en systematisk veiledning til hvordan vannverkene kan gå frem for å sikre eiendomsrett eller bruksrett til vannkilden og eventuelt søke om konsesjon.

8.2. Rådighet gjennom avtale, jordskiftesak eller ekspropriasjon

8.2.1. Kartlegg dagens eierforhold først

Siden det har vært lite fokus rundt sikring av rett til uttak av vann bør mange vannverk først avklare dagens rettighetsforhold (hvem eier grunnen, har andre bruksrett til vannkilden), før man starter en prosess for å erverve rådigheten over vannkilden. Det kan være komplisert å få kartlagt dette, men et godt utgangspunkt er å be om en oversikt over eierforholdene fra Tinglysningen hos Statens kartverk, eller hos den ansvarlige matrikkelfører, det vil si kommunen(e) der vannkilden ligger. Matrikkelen er betegnelsen på det nye nasjonale eiendomsregisteret som vi fikk med matrikkelloven i 2005. Matrikkelen bygger på det tidligere GAB-registeret (nasjonalt register og informasjonssystem med data om landets grunneiendommer, eiere, adresser og bygninger), men skal også omfatte kart som viser plassering, areal og form på registrerte eiendommer. Kartdata er hentet fra digitale eiendomskart (DEK) hos kommunene og Statens kartverk. Sammen med tinglysningsregisteret utgjør matrikkelen eiendomsregisteret (EDR), hvor Statens kartverk har det overordnede ansvar.

Selv om man gjennom offentlige registre greier å fastslå hvem som er eier av eiendommen, kan det underveis i prosessen vise seg at eiendomsgrensene er uklare eller omtvistet. Ved nærmere gjennomgang av eiendommens grunndokumenter kan det også være slik at det eksisterer en del bruksrettigheter på eiendommen som vil kunne komme i konflikt med behovet for full rådighet over vannkilden. Ofte kan det være uklart om disse bruksrettighetene eksisterer eller er falt bort, alternativt behov for å få avklart omfanget av bruksretten.

Uklare eiendoms- og bruksrettsforhold kan avklares gjennom en rettsutgreiing, jf. jordskiftelovens (jskl.) § 88a. Formålet med rettsutgreiing er å klarlegge eiendoms- og bruksrettigheter i områder der det antas å være sameie eller sambruk mellom

eiendommer. For eksempel kan en få avklart hvem som har grunneiendomsrett eller en bruksrett til vannuttak, alternativt annen bruksrett som kan komme i konflikt med ønsket om vannuttak, når det antas at flere eiendommer har rett til å utnytte området i fellesskap.

Dersom det eksisterer rettigheter til uttak av vann eller andre bruksrettigheter på eiendommen, har jordskifteretten i jskl. § 2 d) kompetanse til å avløse en del av disse etter reglene i jskl. §§ 36-38. Det er en forutsetning at de bruksrettene som skal avløses omfattes av oppstillingen i jskl. § 36, da denne anses for uttømmende. Rett til uttak av vann anses etter sitt innhold å falle inn under § 36. Hovedvilkåret for avløsning, er at det kan legges ut eiendom som har en verdi tilsvarende bruksretten. Dersom dette ikke lar seg gjøre, kan vederlaget settes til jord, penger eller andre verdier.

Jordskiftedomstolen kan også avskipe eller omskipe bruksrettigheter ved å avholde skjønn etter servituttloven. Denne skjønnskompetansen er imidlertid begrenset til eiendommer som ligger i såkalte LNF-områder, dvs. områder som er lagt ut til landbruksnatur eller friluftsmål.

Dersom rett til vannuttak ligger i et sameie mellom eiendommer, har jordskifteretten også kompetanse til å oppløse et slikt fellesskap. En slik oppløsning kan bare gjennomføres dersom dette medfører en mer tjenlig utnyttelse av eiendommene og ingen lider tap.

Hvis vannkilden allerede er tatt i bruk kan retten til vannuttak være sikret gjennom hevd, både når det gjelder vannverkets eget vannuttak og for andres vannuttak. Det praktiske er at vannverket hevder en bruksrett til å ta ut vann fra vannkilden. Dette krever at vannverket synlig har benyttet vannkilden sammenhengende i 20 år, som om vannverket faktisk hadde en rettighet til vannuttaket (hevdslova § 7 jf. § 2). Retten vil være i samsvar med den rådigheten som har vært utøvet, og strekker seg ikke lenger enn den gode tro. Dersom vannverket tror det har en bruksrett, hevder det bare bruksretten, og ikke eiendomsretten. En hevdet rett vil ikke gå fram av eiendomsregisteret, men har samme sikkerhet som tinglyste bruksretter.

8.2.2. Fremgangsmåte for å skaffe seg eiendomsrett eller bruksrett

Når vannverket ikke allerede har eiendomsrett eller en bruksrett til vannkilden, har man mulighet for å skaffe seg rådighet over vannressursen gjennom avtale med grunneieren eller ved å få tillatelse til å ekspropriere rådigheten.

Som regel vil det være mulig å komme fram til en avtale med grunneieren, enten om å kjøpe grunnen der vannkilden ligger, eller å kjøpe en bruksrett til å ta ut vann fra kilden. Ofte vil det være mer enn én grunneier til vannkilden, og dersom et vannuttak vil berøre flere av grunneierne, må vannverket inngå avtale med samtlige. Det mest praktiske vil som regel være å kjøpe en bruksrett til vannuttaket.

Grunneieren kan imidlertid motsette seg en frivillig avtale, eller kreve så høy kompensasjon at dette ikke blir noe alternativ. Vannforsyning er sett på som et så viktig formål for bruken av vannet at det er gitt hjemmel for ekspropriasjon både i oreigningslova § 2 nr. 47 og plan- og bygningsloven § 16-2. Samtidig er det viktig at vannverket tar med i betraktningen at en ekspropriasjon gjerne vil medføre at man må dekke både saksomkostningene til selve ekspropriasjonssaken og til den etterfølgende skjønnsaken hvor beløpet fastsettes.

Det er ikke uvanlig at grunneiere ber om å få dekket utgiftene til juridisk bistand for å gå med på en frivillig avtale. Dette vil som regel være en rimelig løsning som et alternativ til å gjennomføre ekspropriasjon.

Enkelte grunneiere har forventninger om å få kompensert for uttaket av vann, selv om vannet ikke er underlagt eiendomsretten på samme måte som grunnen. Det finnes også eksempler fra blant annet mindre grunnvannsforsyninger på at grunneier får betalt for vannet. Det er et viktig prinsipp at vannverk ikke skal betale for selve vannet, men bare for den ulempen vannuttaket innebærer for grunneieren, se kapittel 8.2.3.

Hvis grunneieren ikke ønsker å gå med på en frivillig avtale, må vannveket anmode om å få ekspropriere rådigheten over vannkilden. Dette gjelder både for offentlige og private vannverk. Ekspropriasjon kan imidlertid bare gjennomføres med særskilt hjemmel, i denne sammenhengen i form av et forvaltningsvedtak med hjemmel i oreigningslova (fylkesmannen) eller plan- og bygningsloven (kommunestyret). Grunnlovens § 105 fastsetter at det skal ytes full kompensasjon til den som må avgi sin eiendomsrett/bruksrett (utdypet i ekspropriasjonerstatningsloven av 06.04.1984 nr. 17). Størrelsen på erstatningen fastsettes enten gjennom avtale eller (dersom man ikke blir enige) ved skjønn. Vannverket må kreve skjønn senest ett år etter at tillatelsen til ekspropriasjon er gitt, jf. oreigningslova § 16.

Ekspropriasjon kan besluttes med hjemmel i oreigningslova § 2 nr 47 så lenge det utvilsomt er til mer nytte enn skade. Hvis tiltaket er konsesjonspliktig, se kapittel 8.4, kan NVE gi tillatelse til ekspropriasjon parallelt med konsesjonen (vannressursloven § 51 jf. § 8). Ekspropriasjonsadgangen gjelder imidlertid bare selve vannkilden, ikke eventuelle beskyttelsessoner. NVE opplyser at normalt behandles vannuttaket frem til vannverk eller pumpehus. For tiltak som ikke er konsesjonspliktige, er beslutningsmyndigheten for ekspropriasjon lagt til fylkesmannen.

Også plan- og bygningsloven gir i § 16-2 hjemmel for ekspropriasjon. Kommunestyrets vedtak må imidlertid være knyttet til gjennomføring av en reguleringsplan. Også her krever ekspropriasjonen at man begjærer og avholder skjønn, hvor ekspropriasjonsbeløpet fastsettes hvis man ikke kommer fram til enighet.

8.2.3. Økonomisk kompensasjon for vannuttak

Som beskrevet under kapittel 3, er det ingen som eier det eksakte vannet som befinner seg på en grunneiendom. Grunneier har en rett til å benytte vannet, men også denne råderetten er svært begrenset.

Ekspropriasjonerstatningsloven har regler om fastsetting av erstatning ved ekspropriasjon. Som nevnt, er ikke selve vannet gjenstand for privat eiendomsrett. Dette tilsier at det ikke skal betales erstatning for vannet, uten at vannet har en særskilt verdi for den man eksproprierer fra. Grunneierens rett til grunnen gir dermed ikke uten videre rett til erstatning for vannet ved ekspropriasjon. Situasjonen blir derimot en annen dersom ekspropriasjonen går ut over grunneierens utnyttelse av vannet. Det finnes ganske omfattende rettspraksis for at det kun er påregnelige økonomisk tap som erstattes. Det er ganske vanlig at vannverk dekker kraftverks eventuelle tap gjennom at kraftverket får redusert vannføring til sin kraftproduksjon. Dersom vannverket må kjøpe eller ekspropriere en eiendoms- eller bruksrett fra et kraftverk, fremstår det som naturlig og riktig at krafttapet kompenseres. Der vannverket allerede har privatrettslig rådighet over vannet, fremstår det ikke som rimelig at vannverk skal kompensere krafttap. Dette blir nærmere behandlet under punkt 9.1.

Er det snakk om erstatning for en *fremtidig* utnyttelse av vannet, stilles det relativt strenge krav til påregnelighet. I følge forarbeidene til vannressursloven må ekspropriaten ha konkrete, aktuelle og realistiske planer for å utnytte vannet, om det skal gis erstatning for at muligheten går tapt. Det vil også være en forutsetning at ekspropriaten har den nødvendige konsesjon til å kunne utnytte vannet eller vedtak om konsesjonsfritak. Hvis ikke vilkårene for slik erstatning er til stede, gis det bare

erstatning for ulempene på eiendommen forøvrig som ekspropriasjonstiltaket vil medføre.

*Ingen eier det eksakte vannet som befinner seg på en grunneiendom. Grunneier har bare krav på erstatning for påregnelig økonomisk tap
Foto: Christen Ræstad*

Siden grunneier bare har krav på kompensasjon for vannverkets uttak i tilfeller hvor vannet har en særskilt verdi for grunneieren, er praksisen til vannverkene som kompenserer for uttaksmengden, uten å vurdere grunneierens egentlige tap uheldig. Vann bør langt på vei ses på som en felles ressurs, der uttak til allmenn vannforsyning er det høyest prioriterte bruksformålet.

Hvis kommunen allerede har en bruksrett til vannkilden, men bruksretten gjelder noe annet enn vannforsyning (eksempelvis til kraftregulering), må kommunen få endret bruksretten etter bestemmelsen i jordskifteloven, på samme måte som hvis det var snakk om å etablere en ny. Her er det imidlertid også mulig å bruke servituttloven § 5, mot at vannverket bærer kostnaden ved om få endret sin bruksrett. Endret bruk er konsesjonspliktig jf. vrl. § 66.

8.3. Sikring av retten – tinglysning og hevd

Når et vannverk har ervervet en eiendomsrett eller bruksrett til å ta ut vann, er det viktig å sikre denne retten mot andre som hevder å ha konkurrerende rettigheter.

Vannverk som eier grunnen hvor kilden ligger, har sikret retten til å ta ut vann gjennom eiendomsretten, så fremt ikke andre skulle påstå at de har en konkurrerende rettighet. Den som er registrert i Grunnboka som hjemmelshaver til grunnarealet med tilhørende innsjøer, bekker, elver og grunnvann (reguleres av matrikkellova og tinglysningsloven) har gjennom dette sikret rådigheten over vannkilden. I vår spørreundersøkelse viste det seg at bare 21 % av vannkildene var eid av vannverket alene, mens 14 % av vannkildene var i sameie, og 65 % var eid av andre enn vannverket.

Vannverk som ikke eier vannkilden, må sørge for å ha en avtaletekst for sin bruksrett som er klar og tar opp alle tenkelige konfliktspørsmål som kan oppstå. I vedlegg 4 ligger eksempler på ulike avtaletekster som er blitt brukt.

Den som har eiendomsrett eller bruksrett til en vannkilde, får sikret sin rett i forhold til godtroende kjøpere av grunnen, ved å få eiendomsretten ført inn i grunnboka eller bruksretten tinglyst. Etter plan- og bygningsloven §§ 27-1, 27-2 og 27-4 skal bruksrett til å ha infrastruktur (henholdsvis vannledning, avløpsledning og atkomst) over andres grunn være sikret ved tinglyst dokument. Det er vanskelig å finne argumenter for at det bør være annerledes for selve uttaksretten, selv om det ikke er noe lovmessig krav.

Tinglysningen gjøres hos Statens kartverk. Framgangsmåten for tinglysning er beskrevet i vedlegg 2.

Normalt vil et vannuttak være synlig for enhver, slik at en eventuell framtidig kjøper av grunnen aldri vil kunne påberope seg at de ikke var klar over at det forelå en slik rettighet. Sånn sett vil derfor retten normalt sett være godt sikret, selv om den ikke er tinglyst.

Råderetten vil også kunne være sikret gjennom hevd. For tiltak som er synlige, noe vannuttak stort sett vil være, fastslår hevdsloven at hevdstiden er 20 år. Hevd krever at vannverket har tatt ut vann som om det faktisk hadde en råderett over vannkilden og har trodd at det hadde en slik rett. Den faktiske eieren av vannkilden kan stanse hevdstiden ved å ta ut søksmål, eksempelvis gjennom en klage til forliksrådet.

8.4. Tillatelse til vannuttak

8.4.1. Reguleringsplan eller konsesjon

Det er to aktuelle framgangsmåter for et vannverk som ønsker å bruke en vannkilde, hvor vannuttaket krever konsesjon. Den ene er at man avklarer med NVE å behandle vannuttaket i en reguleringsplan, det andre er å søke NVE om konsesjon. Dette kapitlet oppsummerer først litt rundt hvilke vannuttak som krever konsesjon. Deretter gjennomgås situasjonen der NVE gjør unntak for konsesjonsplikten fordi det er utarbeidet en reguleringsplan. Til slutt tar kapitlet for seg NVEs behandling av konsesjonssøknadene.

8.4.2. Krever uttaket tillatelse

Vannverket har ansvaret for å informere NVE om at det har planer om å iverksette konsesjonspliktige vannuttak. Etter vrl. § 63 er det straffbart å iverksette konsesjonspliktig vannuttak, uten hjemmel i en konsesjon. Det er derfor viktig at vannverket gjør en grundig vurdering av om uttaket kan kreve konsesjon. Vannverkene kan be NVE om en vurdering av konsesjonsplikt, jf. § 18. Et alternativ til å søke om konsesjon, er å søke NVE om fritak for konsesjon etter vrl. § 20 første ledd bokstav d) på bakgrunn av at vannuttaket er tillatt i regulerings- eller bebyggelsesplan etter plan- og bygningsloven.

Reglene om konsesjon er beskrevet under kapittel 3.6. Det er vesentlige forskjeller på reglene for konsesjonsplikt for uttak av grunnvann og uttak av overflatevann.

Før et vannverk kan starte uttak av overflatevann (innsjø, elv, bekk), må det stille seg følgende spørsmål:

- ◆ Kan uttaket være til nevneverdig skade eller ulempe for noen allmenne interesser i vassdraget eller sjøen? Uttak som kan være til nevneverdig skade eller ulempe for noen allmenne interesser i vassdraget eller sjøen er konsesjonspliktige.

- ◆ Kan uttaket påvirke alminnelig lavvannføring? Et kontinuerlig uttak av vann vil som regel påvirke lavvannføringen, og dermed være konsesjonspliktig. Vannverket som har gjort bruk av den alminnelige lavvannføringen før ikrafttredelsen av vannressursloven i 2001, kan fortsette med dette uten å søke konsesjon.

Dersom svaret på minst ett av spørsmålene over er ja, skal vannverket søke konsesjon. For overflatevann er alternativet etter vrl. § 20 første ledd bokstav d om behandling i reguleringsplan upraktisk, se nærmere omtale under punkt 8.4.3. Hvis vannverket er i tvil, bør det ta kontakt med sitt regionale NVE-kontor for å få veiledning på et tidligst mulig tidspunkt. Vannverket kan også kontakte sitt regionale NVE-kontor for å få veiledning i om det bør sende inn en søknad for konsesjonspliktavurdering etter vrl. § 18. En slik søknad skal inneholde de samme punktene som en konsesjonssøknad, men omfanget kan være noe mindre. NVE gjør så en vurdering ut fra vannverkets beskrivelse, innhentet informasjon fra fylkesmannens miljøvernavdeling og kommunen samt egen kunnskap.

Alle nye uttak av grunnvann til allmenn vannforsyning må ha konsesjon. I tillegg kan NVE "i særlige tilfelle" særskilt fastsette at det enkelte grunnvannsuttaget må ha konsesjon, jf. vrl § 66 tredje ledd jf. femte ledd. Etter departementets merknader til bestemmelsen kreves det i så fall at det foreligger "sterke miljømessige hensyn"

De eneste unntakene fra konsesjonsplikt for grunnvann er grunneierens egen vannforsyning, og der NVE har gitt unntak etter vrl. § 20 første ledd bokstav d, fordi det foreligger en reguleringsplan. NVE vurderer konsesjonsplikten på basis av virkningene på grunnvannsbalansen og eventuell innvirkning på nærliggende vassdrag, da disse omfattes av allmenne interesser, jf. § 8.

Uttak som ikke er konsesjonspliktig må likevel avklare med kommunen om det trenger dispensasjon fra arealplan og/eller trenger byggetillatelse. Vannressursloven § 37 om vedlikehold og § 41 om nedlegging gjelder også for konsesjonsfrie tiltak. Dessuten gjelder "Forskrifter for tilsyn med anlegg i vassdrag".

8.4.3. Behandling i reguleringsplan som alternativ til konsesjon

For vannuttak som ikke krever store inngrep, særlig grunnvann, er NVE positive til å vurdere å benytte hjemmelen i § 20 første ledd bokstav d), som et alternativ til dobbeltbehandling.

For at NVE skal vedta at et tiltak ikke trenger konsesjon, må kommunen enten ha eller utarbeide en reguleringsplan. Reguleringsplanen må ivareta hensynet til vannressursene tilstrekkelig og konsekvensene av et uttak må være så små at det ikke er nødvendig at fagmyndigheten NVE behandler saken. Muligheten er derfor mest aktuell for mindre grunnvannsuttak med små konsekvenser for naturmiljø og omgivelser.

Plan- og bygningsloven gir ikke hjemmel for å fastsette grenser for uttaksmengde, grunnvannsnivå mv, så der det er behov for denne type vilkår må de fastsettes i en konsesjon.

For konsesjonspliktige uttak av overflatevann er bestemmelsen som regel upraktisk, fordi plan- og bygningsloven ikke gir kommunene hjemmel for å fastsette vannstand og vannføring i en reguleringsplan. I disse tilfellene vil det derfor være nødvendig å behandle søknaden om konsesjon etter vannressursloven.

8.4.4. NVEs behandling av søknader om konsesjon

Konsesjonssøknader for uttak av vann til allmenn vannforsyning blir umiddelbart fordelt til en saksbehandler, det er altså ingen "saksbehandlingskø" på disse sakene slik det er

på kraftverkssøknader. Kvalitetssikringen av søknaden i samarbeid med søkeren tar som regel lengst tid. I denne prosessen NVE vurderer bruk av vrl. § 20 om tiltaket kan fritas for konsesjon fordi det er behandlet i en reguleringsplan. Hvis søknaden er dekkende allerede når den kommer inn til NVE, kan konsesjonsbehandlingen ta 2-6 måneder. I denne perioden skal søknaden sendes på høring med en frist på minimum seks uker, og NVE skal deretter utforme sitt vedtak.

Vannverkene må i søknaden legge frem opplysninger om tiltaket, slik at NVE har tilstrekkelig grunnlag for å kunne veie fordelene ved tiltaket opp i mot ulempene. Kravet til hva søknaden må inneholde vil variere med tiltakets karakter og omfang (størrelse på uttaket og de lokale forholdene). Ved små uttak og enkle inngrep er det sjelden behov for utfyllende dokumentasjon, utover vannverkets egen beskrivelse av tiltaket. Det sentrale spørsmålet er selvfølgelig om det er tilstrekkelig vann. I den forbindelse er vannkildens hydrologi for lavvannsperiodene og fordelingen av vannuttaket over året viktig å få frem.

NVE står relativt fritt til å vurdere om, og i hvilken utstrekning de skal gi tillatelse, jf vannressursloven § 25. De kan videre knytte vilkår til tillatelsen jf § 26. Vannverket kan klage på vedtaket til Olje- og energidepartementet innen tre uker fra vannverket har mottatt svaret.

Oversikt over innvilgede konsesjoner til vannforsyning kan man finne på NVEs nettside (velg sakstype: «vannforsyning» eller «grunnvann alminnelig vannforsyning» og «gitt konsesjon»): <http://nve.no/no/Konsesjoner/Konsesjonssaker/Andre-vassdragsinngrep>

Norsk Vann har fått oversendt konsesjoner som er gitt for vannforsyning etter at vannressursloven trådte i kraft i 2001. Bare en av de 46 søknadene er avslått. Søknaden gjaldt, som tidligere omtalt, et uttak for allmenn vannforsyning knyttet til turisme fra et verna vassdrag. NVE opplyser at de per 27.9.2011 har 8 søknader om uttak av grunnvann og 6 søknader om uttak av overflatevann til behandling.

Flere detaljer om fremgangsmåten og kravene for en konsesjonssøknad ligger som vedlegg 3.

9. Anbefalinger til myndighetene

Selv om vi i Norge stort sett har god tilgang på vann, er det viktig å forvalte våre ressurser slik at våre etterkommere også vil ha tilstrekkelig vann av god kvalitet til å dekke sine behov for allmenn vannforsyning. Rådigheten over vannet er i den sammenheng utvilsomt svært viktig.

I kapittel 8 anbefales vannverkene å sørge for at de nødvendige avtaler og tillatelser for uttak av vann er på plass. I det følgende vil vi i tillegg komme med anbefalinger om tiltak myndighetene bør vurdere for å bedre forvaltningen av eksisterende og fremtidige drikkevannskilder.

De to områdene som gjennom vår kartlegging har utpekt seg som mest problematiske er:

- 1) Vassdragsmyndighetenes manglende prioritering av bruksformål når de behandler konsesjonssøknader. Uttak av overflatevann til allmenn vannforsyning bør gis en tydelig førsteprioritet, også der annen bruk er etablert. Dette vil hindre at vannverk til evig tid må kompensere eksempelvis krafttap. Dette kan forbedres innenfor dagens regelverk.
- 2) Utforming og praktisering av konsesjonsreglene for uttak av grunnvann. Her bør det vurderes å endre lovteksten.

9.1. Vannforsyning bør gis tydelig førsteprioritet

Det er knyttet mange interesser til bruk av vann. Viktige interesser, utover allmenn vannforsyning, er vann til matproduksjon, industri og produksjon av kraft.

De mange konsesjonssøknadene for småkraftverk som ligger til behandling hos NVE, åpner for et potensielt stort konfliktområde mot vannforsyning, spesielt for de mindre vannverkene. Utbygging av småkraftverk berører ofte overflatevannkildene som er tatt i bruk eller er aktuelle som kilde for uttak til allmenn vannforsyning. Spesielt gjelder dette på Vestlandet og nordover. Tidligere har kraftutbyggingene gått på de store vassdragene der konfliktpotensialet ofte har vært langt mindre.

Et kompliserende element er at grunneierne nå ofte selv er utbyggere av småkraftverk, eller er med som interessenter. Det kan dermed bli en potensielt vanskelig intern konflikt mellom vannverket/abonentene og grunneiere i de ulike bygdene. Kommunen som eier av vannverket kan også være inne på utbyggersiden, eller sitte med store økonomiske interesser i at det skjer en utbygging. I en slik situasjon kan vannverket bli stående uten talsperson som ivaretar vannforsyningsinteressene. Dette kan falle uheldig ut for drikkevannet både i forhold til utredninger i konsesjonssaken og konsesjonsvilkårene.

Utbygging av småkraftverk gjør at kraftverket blir sittende med en rett til å utnytte vassdraget, selv om det er knyttet tunge drikkevannsinteresser til det. Hva dette vil kunne bety i forhold til råderett og økonomi for vannverk på sikt, er ennå usikkert.

Allerede i stortingsmelding nr. 55 (1984-85) Om vannforsyningen, pekte Miljøverndepartementet på at enkelte distrikter hadde betydelige konflikter rundt bruken av vannressursene. Myndighetene har vært svært varsomme med å foreta noen eksplisitt prioritering i knapphetssituasjoner, utover interessene til grunneierne. I punkt 2.3.2 skriver imidlertid departementet:

"Av de mange brukerinteressene som knytter seg til vannressursene, er drikkevannsinteressene særlig viktige. De krav som stilles i forbindelse med vannforsyningen, vil ofte føre til restriksjoner for andre brukerformer. Det må derfor skje en avveining mellom de ulike brukerinteressene knyttet til vannforekomstene."

I forbindelse med prosjektet har vi hentet inn avtaler om rett til uttak av vann, som vannverkene har inngått med grunneiere. Det viser seg at en del vannverk kompensere grunneier per kubikkmeter uttatt overflatevann, uten at det vises til at grunneiere har hatt noen ulempe av vannuttaket. Enkelte andre har inngått avtale hvor de påtar seg å betale en kompensasjon ut fra anslått tap i kraftproduksjon, både fra store vann som Farris og Eikern, elver som Glomma og fra mindre vann som Våvatnet og Hurdalssjøen. I tillegg er det eksempler på at vannverk betaler grunneier vederlag per kubikkmeter uttatt vann fra grunnvannsbrønner.

I forarbeidene til vannressursloven (Ot.prp.nr. 39 (1998-99) punkt 5.5.3 uttalte departementet:

"Når det gjelder prioritering av bruksformål, mener utvalget at det særlig er drikkevannsforsyning som det kan være grunn til å gi prioritet."

Videre står det under punkt 5.5.5 at vannforsyningsinteressene kunne ivaretas gjennom å sette vilkår om eksempelvis tidsbegrensning av konsesjoner. Departementet støttet utvalgets synspunkt om at:

"... en konsesjonsordning med adgang til å sette vilkår f eks om tidsbegrensning vil gi best muligheter for å ivareta vannforsyningsinteressene på en fleksibel måte, og gjøre det enklere å ta hensyn til endrede forhold og behov".

9.1.1. Tidsbegrense konsesjoner

Adgangen til å tidsbegrense konsesjoner går frem av vannressursloven § 26 fjerde ledd. Den samme bestemmelsen gir NVE anledning til å fastsette at vilkårene skal revideres etter en tid. NVE opplyser at det ikke er vanlig å benytte disse mulighetene.

Vannverk opplever at deres planlagte vannuttak kan komme i konflikt med interessene til kraftverk som er gitt konsesjon for å regulere et vassdrag. Etter vassdragsreguleringsloven § 10 nr. 1 kan også konsesjoner til vassdragsreguleringer for kraftverk gis for et begrenset tidsrom. Det er i tillegg adgang til å revidere konsesjonsvilkårene, herunder manøvreringsreglementet etter 30 år.

Det fremstår som lite hensiktsmessig at vannverkene inngår avtale med kraftverk om å betale kompensasjon for selve vannuttaket, med tanke på at allmenn vannforsyning har minst like tunge samfunnsmessige interesser bak seg som kraftforsyning. Videre står en slik ordning i sterk kontrast til synspunktet om at ingen har eiendomsrett til selve vannet. Selv om staten har gitt et kraftverk en reguleringsrett til vannet, bør ikke en slik offentlig tillatelse medføre at minst like viktige interesser skal yte kompensasjon til evig tid for sine uttak.

DANVA (den danske søsterorganisasjonen til Norsk Vann) kartla og sammenstilte i 2007 hvilket rettslig grunnlag ulike europeiske land hadde for sitt drikkevannsuttak, hvilken varighet tillatelsene som er gitt har, og hva som skal til for å trekke tillatelsene tilbake. Undersøkelsen ble gjennomført innad i den europeiske paraplyorganisasjonen EUREAU. Bakgrunnen for undersøkelsen var at vannleverandørene bruker stadig mer penger på å sikre god tilgang på rent drikkevann, særlig gjennom å sikre vannkildene gjennom kompensasjon til bønder, eiere av plantefelt, oppkjøp av grunn o.s.v. DANVA ønsket å starte en debatt rundt varigheten av tillatelsene til vannuttak i Danmark, slik at vannleverandørene kunne få mer forutsigbare rammebetingelser for vannuttakene. Landene som ble kartlagt var Spania, England og Wales, Estland, Østerrike, Norge, Sverige, Tyskland og Danmark. Kartleggingen viste at det rettslige grunnlaget for uttak varierte mellom landene, men alle hadde krav om offentlig tillatelse. Norge og Sverige var de eneste landene som ga konsesjoner uten tidsbegrensning. Varigheten av

tillatelsene varierte fra fem år i Estland til 99 år i Østerrike. I de fleste landene kunne myndighetene revurdere tillatelsen etter 5-10 år.

For at allmenn vannforsyning skal få en tydeligere førsteprioritet kan man enten velge å tidsbegrense samtlige konsesjoner eller begrense det til de konsesjonene som kan komme i konflikt med vannforsyningsinteresser. Tidsbegrensning av konsesjoner er særlig aktuelt der det er eller kan komme flere interessenter til vannkilden, både der flere ønsker å bruke samme vannkilde til alminnelig vannforsyning, men også der det er andre formål som eksempelvis kraft. Det er ikke alltid mulig å forutsi i hvilke vannkilder det kan komme til nye interessenter, og myndighetene bør derfor vurdere å innføre en plikt til å tidsbegrense alle konsesjoner, og samtidig innføre en ordning hvor konsesjonene revurderes etter en tid. Det er samtidig viktig å gi konsesjonshaverne tilstrekkelig forutsigbarhet for sitt vannuttak, særlig der det er snakk om store investeringer.

9.1.2. Prioritet til vannforsyning i kraftkonsesjoner

I enkelte konsesjoner til kraftverk er det tatt inn et forbehold om at dersom det blir aktuelt å bruke kilden til vannforsyning, skal dette formålet gis prioritet. Dette kan være et mulig tillegg til å tidsbegrense konsesjonene.

9.2. Konsesjonsregelen for uttak av grunnvann bør klargjøres

Vannressursloven § 45 annet ledd lyder:

”Rådighet over grunnvann er konsesjonspliktig etter § 8, jf kapittel 3, ved
a) vannuttak som overstiger en grense som vassdragsmyndigheten har fastsatt i forskrift;
b) vannuttak som overstiger det omfang som er naturlig for virksomhet som det er vanlig å drive på slike eiendommer;
c) annen rådighet over eller påvirkning av grunnvann dersom vassdragsmyndigheten har bestemt det i forskrift eller i det enkelte tilfelle.”

Grunneier kan etter § 45 første ledd uten konsesjon ta ut grunnvann til husholdning og husdyr på egen eiendom som grunnvannet ligger under. For andre uttak er det svært strenge krav til å søke konsesjon. I sine merknader til bestemmelsen skriver departementet:

”At det kun er bruk på eiendommen som er konsesjonsfritt, medfører at forbruket til naboer med brønnretter ikke omfattes av konsesjonsfritaket selv om dette vannuttaket går til husholdning og husdyr.”

Ethvert uttak som dekker mer enn behovene til den enkelte grunneier, eksempelvis der to hytteeiendommer går sammen om å grave en felles brønn, er med andre ord konsesjonspliktig. Det går ikke frem av forarbeidene at konsekvensene av dette strenge konsesjonskravet har vært vurdert med tanke på de som vil ta i bruk grunnvann som vannforsyning.

En kan stille spørsmål ved om konsesjonsplikten for grunnvann er blitt tilstrekkelig målrettet i forhold til hva som var intensjonene. Formålet med konsesjonsplikten beskrives i NOU 1994:12 punkt 19.3 slik:

”Formålet med en ny lovgivning om grunnvann bør være å bevare grunnvann som en viktig naturressurs for fremtiden, å sørge for en samfunnsmessig riktig fordeling og i dagens situasjon å legge til rette for økt bruk av grunnvann til vannforsyning. Samtidig må lovgivningen gi mulighet for å sette grenser for å unngå overforbruk og skadevirkninger på vegetasjon m.v., og legge til rette for

utnytting av grunnvannsressursene på annen måte enn ved vannuttak.

Økt bruk av grunnvann aktualiserer også spørsmålet om offentlig forhåndskontroll med grunnvannsuttak. Forhåndskontroll kan være ønskelig av hensyn til mulige skadevirkninger både på naboeiendommer og på naturlige hydrologiske og andre forhold,...

Videre uttalte utvalget under punkt 19.7.3:

"Utvalget mener at behovet for konsesjonsplikt gjør seg særlig gjeldende for større grunnvannsuttak. Konsesjonsplikten for vannuttak kan her avgrenses på flere måter. Ett kriterium kunne være at vannuttak under en fast grense på et bestemt antall liter pr. døgn ikke behøver tillatelse, sml. den finske ordningen med at grunnvannsuttak over 250 m³ /døgn alltid er konsesjonspliktige, mens det for mindre tiltak beror på virkningene. Utvalget har ikke faktisk grunnlag for å foreslå en lignende grense i loven, og foreslår i stedet hjemmel for vassdragsmyndigheten til å fastsette bestemmelser om konsesjonsplikt i forskrifter, jfr. utk. § 50 bokstav a."

I Ot.prp.nr. 39 (1998-99) skrev departementet:

"Det viktigste formålet med konsesjonsregler er imidlertid å sørge for en forsvarlig samfunnsmessig utnyttelse av grunnvannet. Vannuttak utover det som er det naturlige behovet til den virksomheten som drives på eiendommen, vil kunne ha betydelige virkninger på grunnvannsbalansen. Av hensyn til en offentlig kontroll med grunnvannsressursene mener departementet det er hensiktsmessig med en konsesjonsordning for disse uttakene."

NVE har bare registrert 22 konsesjoner for grunnvannsuttak siden vannressursloven trådte i kraft i 2001, og alle konsesjonene har kommuner som tiltakshavere. Ingen konsesjonssøknader er registrert som avslått.

Mange grunnvannsuttak er nok etablert eller utvidet, uten at vannverket har vært klar over konsesjonsplikten etter vrl § 45 og uten at NVE har innkalt til konsesjonsbehandling etter vrl. § 66. Av de 249 vannkildene i spørreundersøkelsen, var 27 nye grunnvannskilder tatt i bruk de siste 20 årene. Når vi samtidig vet at undersøkelsen kun dekket 11 % av landets godkjenningspliktige vannverk, er nok antallet nye grunnvannskilder som er tatt i bruk langt større enn de 22 som er gitt konsesjon.

Det er svært uheldig at lovens krav ikke blir fulgt, særlig fordi det medfører en risiko for at uttak blir iverksatt eller utvidet uten at skadevirkningene blir tilstrekkelig kartlagt og vurdert. I tillegg kommer at uttak av vann uten nødvendig konsesjon er straffbart etter vrl. § 63 første ledd bokstav a).

Det kan være hensiktsmessig å åpne for en forenklet forhåndsvurdering av det enkelte uttaket, i tråd med mulighetene for særskilt vurdering av konsesjonsplikt for overflatevann etter vrl. § 18. Dette vil i så fall kreve en endring av § 45, både gjennom en henvisning til § 18 og ved en oppmyking av konsesjonsplikten etter bokstav b. I den forbindelse må det også vurderes om det bør forskriftsfestes en grense for hvilken størrelse på grunnvannsuttaget som må vurderes iht. vannressursloven. Ulempen ved en slik ordning er imidlertid at det er store forskjeller på hvor sårbart det enkelte grunnvannsmagasin er for vannuttak. Det kan derfor være mer hensiktsmessig å opprettholde dagens konsesjonspliktsystem, men legge opp til en svært forenklet søknadsprosedyre i områder hvor uttak åpenbart ikke vil medføre skadevirkninger på naboeiendommer eller på naturlige hydrologiske forhold.

Vedlegg 1: Sjekkliste før et vannverk tar i bruk en ny vannkilde

Før et vannverk bestemmer seg for å sette i gang en prosess for å ta i bruk en ny vannkilde er det mange punkter det kan være viktig å ha tenkt gjennom. Sjekkliste kan være et utgangspunkt både før man tar i bruk en ny kilde, og dersom man er usikker på om et eksisterende vannuttak er tilstrekkelig sikret:

- 1) Hvilke alternative vannkilder er det i området? Hvorfor velge denne kilden?
- 2) Hvilket forsyningsområde skal kilden dekke, er det særskilte vannbehov (bedrifter, hytter, hagevanning osv)?
- 3) Skal vannverket samkjøres med andre som reservevannverk, suppleringsvannverk e.l.?
- 4) Hva blir vannbehovet ved ferdigstilling og 20 år frem i tid, inkludert lekkasjenivå?
- 5) Er det noen kritiske faktorer som kan utløse knapphet på vann?
- 6) Vannkildens hydrologi og råvannskvalitet? Hvordan er hydrologien for lavvannsperiodene og hvordan blir fordelingen av vannuttaket gjennom året. Kartlegge mulige virkninger av vannuttaket for biologisk mangfold.
- 7) Hva er de hygieniske sikkerhetsbarrierene, og hva er vannverkets robusthet mht sikker vannkvalitet? Hvilke rensekrav vil bli satt for at det skal bli godkjent av Mattilsynet etter drikkevannsforskriften?
- 8) Har vannverket råderett (eiendomsrett/bruksrett) til vannkilden, eller må det skaffe dette gjennom frivillig avtale eller ekspropriasjon?
- 9) Hvordan sikre råderetten for fremtiden? Tinglyse avtaler.
- 10) Er det en eller flere eiere til vannkilden?
- 11) Kartlegge grunneierinteresser, utføre ROS-analyse for bruksretter i området (Gjødselkjellere, gjødslingspraksis, veitrafikk mv). Se vedlegg 4 for grunneieravtaler.
- 12) Kartlegge andre interesser i vassdraget, eksempelvis fiske, fugleliv. Fylkesmannen har ofte utredninger.
- 13) Hvilken etablert bruk er det i vannkilden? Er det eksempelvis allerede etablert eller planer om kraftproduksjon, slik at vannverket risikerer å måtte erstatte krafttap?
- 14) Hvilke parter må samarbeide i driften av vassdraget og samordne sine uttak?
- 15) Hvilke tekniske anlegg i vannkilden skal vannverket eie eller ha ansvaret for - rettigheter og plikter mht dammer, inntaksledninger mv.?
- 16) Kan det lages kjøreplan for kildeutnyttelsen som sikrer minstevannsføring og særskilte interesser?

- 17)Hvilke begrensninger i private grunneieres rådighet er det behov for å få på plass?
- 18)Vil uttaket av vann kreve konsesjon fra NVE?
- 19)Er vannkilden omtalt i kommunens arealplan og er den regulert for allmenn vannforsyning?

Vedlegg 2 Fremgangsmåte for tinglysning

Vannrettigheter bør tinglyses som en heftelse på den eller de eiendommene som vannkilden tilhører, (tinglysningsloven § 12), slik at vannverket får rettsvern for retten til å ta ut vann.

Erklæringer om vannrettigheter kan enten avgis særskilt eller tas inn i skjøtet til den/de eiendommen(e) som forplikter seg til å yte vannrettigheten.

Dersom rettigheten gjelder feste eller annen eksklusiv bruksrett til en bestemt del av en eiendom (ikke bare en begrenset rett til å ta ut vann) som skal gjelde i mer enn 10 år, må arealet måles opp og gis et eget matrikkelnummer, jf. matrikkelloven § 12 og matrikkelforskriften § 30. Ta kontakt med kommunen for spørsmål om matrikulering.

Statens kartverk har utarbeidet en sjekklister som vannverkene kan bruke før de sender inn dokumentet som skal tinglyses:

- ◆ Er dokumentet et originaldokument?
Det er bare originaldokumenter som er gjenstand for tinglysing, jf. tinglysningsloven § 6. Kopier, e-poster, fakser og lignende kan ikke tinglyses.
- ◆ Er det lagt ved en kopi eller avskrift av dokumentet?
Det skal legges ved en kopi eller avskrift av dokumentet som tinglysingssjenpart, jf. tinglysningsloven § 6. Profesjonelle brukere skal i påtegning bekrefte at gjenparten er en korrekt gjengivelse av originaldokumentet, jf. tinglysningsforskriften § 6.
- ◆ Er innsenders navn, adresse og identifikasjonsnummer påført øverst i dokumentets venstre hjørne?
Det må være samsvar mellom innsenders navn på dokumentet og følgebrevet. Det ferdig tinglyste dokumentet og faktura sendes til denne personen.
- ◆ Er riktig eiendomsidentifikasjon påført (knr, gnr, bnr, fnr, snr)?
En eiendom identifiseres med kommune-, gårds- og bruksnummer, og eventuelt festenummer og/eller seksjonsnummer. Kravet til dokumentets klarhet følger av tinglysningsloven § 8.
- ◆ Er hjemmelshaver og rettighetshaver tilstrekkelig identifisert?
Kontroller at den som gir fra seg en rett og den som får en rett i henhold til dokumentet blir identifisert med navn og fødselsnummer (11 siffer) evt. organisasjonsnummer, jf. tinglysningsforskriften 4a.
- ◆ Er rettigheter som skal utøves på et bestemt geografisk område stedfestet?
Rettigheter og heftelser som er knyttet til en fysisk del av en fast eiendom skal stedfestes. Stedfestingen bør helst skje ved anmerkning på tegning eller kart, eller ved en nøyaktig tekstlig beskrivelse, jf. tinglysningsforskriften § 4 sjettede ledd.
- ◆ Er dokumentet underskrevet av den/de som har grunnbokshjemmel til eiendommen?
Det er bare den som grunnboken utpeker som hjemmelshaver som kan disponere over eiendommen ved tinglysing, jf. tinglysningsloven § 13. Hvis utsteder er en annen enn hjemmelshaver må hjemmelshaver gi skriftlig samtykke, helst direkte på dokumentet som skal tinglyses. Dersom dokumentet er signert etter fullmakt stilles det visse krav til fullmakten.
- ◆ Er det gitt samtykke ved tinglyst urådighet?
Dersom det er tinglyst en urådighet på eiendommen, det vil si et forbud mot overdragelse og/eller pantsettelse, må den som er rettighetshaver til urådigheten

samtykke til tinglysing. Et slikt samtykke bør påføres dokumentet direkte.

- ◆ Kreves det konsesjon eller egenerklæring om konsesjonsfrihet? Tinglygingsmyndigheten skal kontrollere at konsesjonskravene er oppfylt ved tinglysing av skjøte, hjemmelserklæring, festekontrakter og andre langvarige bruksretter, jf. konsesjonsloven § 15 og forskrift om konsesjonsfrihet § 4. Ta kontakt med kommunen der eiendommen ligger for spørsmål om konsesjon, og legg ved egenerklæring om konsesjonsfrihet dersom det kreves. Dersom dette ikke er nødvendig fordi eiendommen er bebygd og under to mål, husk å oppgi eiendommens areal i margin på skjøtet eller i følgebrevet.

Erklæringen må inneholde:

- ◆ Gnr./bnr. på eiendommen(e) som gir rettigheten (ev. navn og fødselsnummer på person).
- ◆ Vannverkets organisasjonsnummer, jf. tinglysingsforskriften § 4a.
- ◆ Eieren av eiendommen som gir rettigheten må undertegne på erklæringen.
- ◆ Stedsfesting av rettigheten, f.eks. "Rett til uttak av vann til allmenn vannforsyning fra..." Rettigheten inntegnes på kart som viser gnr./bnr. på eiendommen(e) det gjelder.

Dokumentet må være signert av alle hjemmelshaverne, enten direkte eller ved bruk av fullmakt, jf. tinglysingsloven § 13. Det må dokumenteres hvor i landskapet vannretten ligger, helst med et kart hvor gårds- og bruksnummer og kotehøyder framgår. Dersom avtalen også gir rett til å sette opp pumpestasjon, rørgater, anleggsvei, dam eller lignende, må tiltakshaveren kontakte kommunen for oppmåling av eget festenummer eller bruksnummer som viser hvilken del av eiendommen avtalen omfatter, jf. matrikkelloven §§ 6, 12 og matrikkelforskriften § 30. Ved tinglysing må eventuell festekontrakt for tomten legges ved.

Dersom rettigheten er i et område som er regulert til landbruk, må kommunen gi tillatelse etter jordloven § 12. Denne bestemmelsen sier at en rettighet som ligger til en eiendom ikke kan fradeles eller leies bort for lenger tid enn 10 år av hensyn til landbrukseiendommens verdi og drift. Samtykke kan imidlertid gis innenfor lovens grenser og kan gis på visse vilkår. Et slikt samtykke må legges ved dokumentene som sendes inn til tinglysing eller det må dokumenteres at forholdet omfattes av et av unntakene i jordlovens § 2.

Rettigheter kan overføres til andre ved transportpåtegning på originale dokumenter eller på et vedlegg til avtalen. Hvis rettigheten er matrikulert og har fått et eget gårds og bruksnummer kan den dessuten overdras ved bruk av et vanlig skjøte. Dokumentet må signeres av den som er oppført som rettighetshaver i grunnboken. Både opprinnelige og nye rettighetshavere må identifiseres med navn og organisasjons-/fødselsnummer. Ved førstegangs tinglysing og senere overdragelser til nye rettighetshavere blir det beregnet et tinglysingsgebyr som per 2011 er på kr 1548,-.

Vedlegg 3 Fremgangsmåte for å søke konsesjon

NVE utarbeidet i 2002 en veileder om behandling av vassdragstiltak og tiltak som kan påvirke vassdrag og grunnvann etter vannressursloven m.v. Nedenfor er lenken til denne veilederen:

http://nve.no/Global/Konsesjoner/Vassdragsinngrep/Grunnvann/Veileder_01_2002_Behandling_etter_vannressursloven.pdf

Veilederen er under revisjon og det jobbes med et nytt elektronisk meldeskjema for vassdragstiltak.

Mer utførlig beskrivelse for grunnvann i KTV-notat nr. 72/2005 som du finner på NVEs nettside:

http://www.nve.no/Global/Konsesjoner/Vassdragsinngrep/Grunnvann/KTV-notat_72_2005_Grunnvann_i_vannressursloven-konsesjonsplikt_og_konsesjonsbehandling.pdf

For overflatevann kan vannverket anmode NVE's regionkontor om å foreta en konsesjonspliktavurdering.

Fremgangsmåte for å søke om konsesjon etter vannressursloven § 8:

Vannverket sender søknad til NVE (NVE, Avdeling for konsesjon og tilsyn, Postboks 5091 Majorstua, 0301 Oslo/nve@nve.no). Kravet til innhold i søknaden vil avhenge av tiltakets art og størrelse. For å sikre at søknaden inneholder nødvendige opplysningene, ber NVE om å få tilsendt søknadsutkast for kvalitetssikring før en endelig søknad sendes inn. NVE kan kreve de opplysningene som er nødvendig for sakens behandling, jf. § 23 andre ledd. Med utgangspunkt i denne bestemmelsen krever NVE at søknaden skal omfatte følgende opplysninger i den grad det er av betydning for å beskrive tiltaket og dets virkninger:

a) Tiltakshavers og tiltakets navn

b) Kort beskrivelse av hva det søkes om

c) Beskrivelse av det berørte vassdraget og eksisterende vesentlige tiltak som berører vassdraget eller grunnvannet i det aktuelle området, herunder:

1. kart i målestokk 1: 50 000 og, der disse finnes, 1: 5 000 over berørte nedbørfelt, vassdrag, grunnvannsmagasin og landarealer med tiltaket inntegnet.

2. hydrologiske grunnlagsdata (størrelse på nedbørfelt (km²), midlere års- og månedsvannføring, alminnelig lavvannføring). Ved tiltak som forutsetter kontinuerlig uttak, må lavvannføringen dokumenteres spesielt.

d) Beskrivelse av tiltaket, av fordelene med tiltaket og begrunnelse for valgt løsning. Alternative løsninger bør beskrives. Nødvendige tegninger, beregninger, modelleringer og grunnlagsdata vedlegges eller gjøres tilgjengelige.

Driftsopplegget må beskrives. Tiltakene må være tegnet inn på kart nevnt under c). Billedokumentasjon er ønskelig.

e) Beskrivelse av forholdet til rettighetshavere

f) Beskrivelse av tiltakets status i forhold til Verneplan for vassdrag, Samlet plan for vassdrag og planer i henhold til plan- og bygningsloven, av kontakt med kommunale og andre myndigheter og av hvordan søknads-/meldeplikt etter annet lovverk, herunder kulturminneloven, lakse- og innlandsfiskloven og forurensningsloven, er ivaretatt.

g) Beskrivelse av de hydrologiske endringene i normale og ekstreme år og gjennom året, bl.a. vannførings- og vannstandsendringer, restvannføringer,

tørrelgging/neddemming av areal, grunnvannsforhold, vanntemperatur, isforhold, strømningsforhold. Nødvendige beregninger/modelleringer vedlegges eller gjøres tilgjengelig.

h) Beskrivelse av tiltakets virkninger på:

1. landskap og naturverdier, f.eks. geologiske verdier, vegetasjon, kantskog, flommark, grusøyrrer, våtmark og myr, fauna (inkl. fugl, amfibier, insekter og fisk) og flora knyttet til vassdraget. Biologisk mangfold dvs. viktige naturtyper eller arter med vekt på sårbare eller truede arter (rødlisterarter) må omtales spesielt.
2. berørte brukerinteresser, herunder ferdsel, fiske og friluftsliv
3. vannforsyningsinteresser
4. faste kulturminner (automatisk fredede og verneverdige kulturminner) og kulturmiljøer
5. jordbruk, skogbruk, reindrift, utmarksnæringer og annen næringsvirksomhet
6. flom og erosjon
7. forurensning og resipientforhold
8. for samiske bruks- og bosettingsområder må det også gis en beskrivelse av virkningene på: samisk kultur, med samfunn og næringer (for eksempel fiske, jordbruk, utmarksnæringer, kulturutøvelse)

i) Avbøtende tiltak, så som minstevannføring, terskler, landskapspleie eller lignende må diskuteres

Dersom vannverket ikke har klart å komme fram til avtaler for vannuttaket med grunneierne kan det søke om rett til ekspropriasjon etter oreigningslova § 2 nr. 47.

NVE sender saken til kunngjøring og høring til berørte kommuner, fylkesmenn, fylkeskommuner, statlige forvaltningsorgan og interesseorganisasjoner. I tillegg blir saken kunngjort i minst en avis i distriktet, og kommunen legger søknaden ut til offentlig eventuelt utlån. Søknaden legges også ut på www.nve.no/konsesjonssaker. Her er det naturlig at kommunene omtaler forholdet til kommuneplanen og de lokale interessene som vannuttaket vil berøre (eksempelvis friluftsliv eller fiske). Kommunen skal sende kopi av sin uttalelse til Fylkesmannen.

Søkeren får anledning til å kommentere innkomne uttalelser

NVE gjennomfører eventuelt befarings i området.

Vedlegg 4 Maler for bruksrett

Malen for avtale om bruksrett til vannkilde er basert på mal for grunneieravtaler utarbeidet av Driftsassistansen i Hedmark (se va-jus.no). Vannverket må vurdere om det i tillegg skal tas inn noe om sikkerhetssoner/klausulering av områder. For grunnvann kan det være aktuelt å ta inn et punkt om adgang til prøveboring og gjøre resten av avtalen avhengig av resultatet fra denne.

AVTALE OM BRUKSRETT TIL VANNKILDE OG GRUNNAREAL

X kommune (nedenfor kalt kommunen) og, (nedenfor kalt grunneier) som eier av eiendommen, gnr. , bnr..... ikommune har inngått følgende avtale:

ERVERV AV BRUKSRETT

1.

Kommunen gis rett til å benytte vann fra, til allmenn vannforsyning. Vannuttaket er begrenset oppad til m³ per år.

Kommunen gis rett til å anlegge og ha liggende vannledning, med tilhørende utstyr og kummer, samt el. kraft og ev. signalkabel for drift, over eiendommen. Grunneieren er blitt påvist hvor ledningene skal gå og kummenes plassering. Det vises til kartvedlegg, bilag 2. Grunneier er gjort kjent med at det kan bli mindre tilpasninger av traséen innenfor anleggsbeltet i forbindelse med detaljprosjekteringen og utførelsen av ledningsanlegget. Følgende kummer vil bli liggende med lokk inntil 50 cm over bakken.....

Kommunen har videre rett til:

- a) Å føre tilsyn med, samt vedlikeholde og fornye ledningsanlegget til enhver tid.
- b) Ha midlertidig lagerplasser for anleggsmateriell, herunder fyllmasser, samt rett til å ha anleggsbrakker og redskapsboder, maskiner mv. stående ved anlegget så lenge anleggsarbeidene pågår,
- c) Overalt å komme fram til ledningsanlegget for dettes bygging og tilsyn, vedlikehold og fornyelse, herunder å nytte private atkomstveger.

2.

Grunneieren kan ikke føre opp bygning eller annet anlegg av noen art over ledningene eller kummene, eller endre overdekningen over ledningene eller kummene, innenfor en avstand av 4 meter til begge sider regnet fra ytterkant av ytterste ledning eller kummenes kant.

Grunneier gis dog rett til å krysse ledningene med drengrofter etter samråd med kommunen.

Kommunen kan gi dispensasjon med vilkår fra denne bestemmelsen.

Enhver virksomhet som kan medføre skade eller fare for skade på ledningsnett, som f.eks. etablering av drengrofter, skal utføres i samråd med kommunen. Alle sprengnings-, grave- og fyllingsarbeider innenfor en avstand av 10 meter fra ytterkant rør og kum skal under enhver omstendighet meldes til kommunen senest to uker før arbeidet igangsettes.

ERSTATNING

3.

Grunneieren har etter ekspropriasjonerstatningslova, (lov av 6. april 1984), krav på erstatning for påregnelig økonomisk tap som følge av ledningsanlegget over hans eiendom og påregnelige tap som følge av vannuttaket. Det er ikke grunnlag for å yte erstatning for selve vannet, så lenge det ikke foreligger et påregnelig økonomisk tap.

Kommunen skal ta initiativ til å fastsette en eventuell erstatning senest når anleggsarbeidene er avsluttet.

Erstatningen skal også omfatte eventuelle skader som måtte være oppstått i forbindelse med forberedelser av anleggsarbeidet, så som stikningsarbeider, målearbeider, grunnundersøkelser og lignende. Videre skal erstatningen også omfatte anleggsskader, med mindre annet er avtalt med grunneieren.

4.

Grunneieren er innforstått med at erstatningsoppgjøret skal søkes avgjort ved minnelig oppgjør basert på de prinsippene som er angitt i bilaget.

5.

Dersom partene ikke blir enige om erstatning skal betales eller erstatningens størrelse, (jf. pkt. 3), avgjøres dette ved skjønn etter ekspropriasjonsrettslige regler – så vel materielle som prosessuelle. Skjønnen begjæres i tilfelle av kommunen, som også betaler omkostningene i samsvar med bestemmelsene i skjønnsprosessloven.

6.

Utgifter til juridisk bistand som er nødvendig for å inngå denne avtalen, dekkes av kommunen.

7.

Følgende holdes i første omgang utenfor erstatningsoppgjøret:

1. Skade som følge av framtidig tilsyn, vedlikehold og fornyelse av ledningsanlegget.
2. Skade og ulempe som skyldes synkning i masser i grøftetråsen eller drengrofter som ikke fungerer tilfredsstillende. Dersom slike skader oppstår skal kommunen varsles før en eventuell utbedring finner sted. Krav om erstatning, herunder også innbefattet krav vedrørende eventuell framtidig skade, må være fremmet skriftlig senest 3 år etter at anleggsarbeidet er avsluttet på eiendommen.

Eventuell erstatning for skade og ulempe som nevnt under punkt a-b fastsettes senere ved minnelig overenskomst, eventuelt ved skjønn som foran beskrevet.

ANLEGGSSARBEIDER

8.

Der hvor det er aktuelt vil anleggsarbeidet bli utført på følgende måte:

Foreta nødvendige forarbeider som grunnundersøkelser, eventuelle undersøkelser etter lov om kulturminner, stikningsarbeider, mm.

All anleggstrafikk skal som hovedregel foregå innenfor anleggsbelte.

Skog og annet virke i tråsen vil bli hugget av kommunen og nyttbart virke vil bli plassert på eiendommen i samråd med grunneier. Ikke nyttbart virke vil bli fjernet av kommunen. Vegetasjonsdekket vil bli lagt tilbake.

Matjord vil bli tatt av og lagret i eget depot eller langs grøftekanten. Matjord vil bli fjernet i grøftetråsen, og der grunnjord lagres.

Grøften for ledningen vil deretter bli gravd opp og massene lagt på siden. Eventuelt fjell vil bli sprengt. Fundament for rørene (grus/pukk) vil deretter bli utkjørt og lagt ut. Etter at rørene er lagt og gjenfylling av massene foretatt, vil overskuddsmasse bli kjørt bort.

Før matjord legges tilbake i avflådd bredde skal det, der hvor det er nødvendig, kjøres med nydyrkingsskuffe i øvre halvmetre av grøftebredden. Etter reetablering av matjordlaget, skal det om nødvendig kjøres med steinrive i hele anleggsbredden. All stein kjøres til anvist plass hos den enkelte grunneier. Disse operasjoner skal gjøres i samråd med grunneier.

Der hvor det tidligere var plen vil tilsåing bli foretatt etter at nødvendige forarbeider er gjort.

Overskuddsmasser tilfaller grunneier vederlagsfritt og anbringes på anvist tiplass på eiendommen innenfor en avstand av 500 meter. Skader som påføres tilkomsten over dyrket mark og grøftesystemet ved slik transport er kommunen uvedkommende. Ønsker ikke grunneieren massene skal disse fjernes vederlagsfritt.

Nødvendig omlegging av offentlige og private kloakkledninger, drensledninger og vannledninger, elektriske anlegg, herunder telefon, samt flytting av gjerder besørges foretatt av kommunen. Drensgrøfter som kappes, repareres forskriftsmessig.

For dyrket mark kalkes hele den berørte traseen med inntil xxx kg. pr. da. med kalksteinsmel.

Over dyrket mark og dyrkingsjord skal overdekningen over topp rør være minst 1,2 meter.

Lover og forskrifter skal følges og aktsomhet må utvises slik at unødig skade unngås.

Private veier, som er berørt av anleggsarbeidet, skal settes i stand til minst samme standard som de hadde før anlegget startet. Dersom veier må stenge i kortere eller lengre perioder som følge av anleggsvirksomheten, skal kommunen varsle de bruksberettigede til veien så snart som mulig.

Etter endt anleggsarbeid foretas en sluttbefaring med grunneier.

9.

Ut over det som er nevnt, påtar ikke kommunen seg noe arbeid eller forpliktelser.

TILLATELSE TIL IGANGSETTING AV ARBEIDENE

10.

Grunneieren har ved underskrift på denne avtale gitt kommunen tillatelse til å starte opp anleggsarbeidet. Det svares 5 % p.a. rente av erstatninger fra det tidspunktet anleggsarbeidet starter opp på eiendommen.

OFFENTLIGE AVGIFTER M.V.

11.

Denne avtale regulerer ikke spørsmålet om pålagt tilknytning til ledningsnett for grunneieren, tilknytningsavgifter o.l. Slike forhold løses av de ellers gjeldende lovregler og kommunale forskrifter.

TINGLYSING

12.

Punkt 1 og 2 skal tinglyses som heftelse på eiendommen. Kommunen betaler utgiftene til tinglysing.

KONSESJON

13.

Dersom uttaket av vann krever konsesjon etter vannressursloven betinges avtalen av at kommunen gis konsesjon.

UNDERSKRIFT

14.

Avtalen er utferdiget i to eksemplarer, ett til hver av partene. Kopi av avtalen arkiveres i kommunens byggesaksarkiv.

....., den

.....

Grunneier

Personnummer:

.....

For kommunen

Bilag: Grunnlag for beregning av erstatning for avlingstap m.v. ved minnelig avtale

VANNKILDEN:

Erstatning beregnes ut fra grunneieres påregnelige økonomiske tap som følge av vannuttaket. Det ytes ikke erstatning for selve vannet, med mindre det foreligger et påregnelig økonomisk tap som følge av vannuttaket. Erstatningen utbetales som et engangsbeløp.

JORDBRUK:

Erstatningen beregnes av jordbruksfagkyndig godkjent av begge parter.

Erstatningen beregnes på grunnlag av data for midlere avlingsverdier i det året arealet ikke kan dyrkes samt de jordbrukspriser som blir fastlagt. Dokumenterer grunneieren avvikende avlingsmengde gjøres dette opp basert på dokumentasjon for den enkelte eiendom. Følgende erstatningsposter kan hensyntas:

1. Erstatning for avlingstap i anleggstraseen i anleggsåret.
2. Eventuelle arronderingsulemper (vendeteiger) og avlingstap på avdelte jordstykker.
3. Eventuelle sprøytekostnader og brakkingsutgifter for:
 - a. Anleggstraseen
 - b. Avdelte jordstykker
4. Erstatning for strukturskader i anleggstraseen:
På grunn av strukturskader vil det i årene etter anleggsperioden bli redusert avling i anleggstraseen. For dette gis det en engangssum som settes til 100 % av beregnet brutto avlingsinntekt i anleggsåret.

SKOGBRUK

Før anlegget startes skal de aktuelle skogarealene med påstående trær takseres av takstmann godkjent av begge parter.

Etter at anleggsarbeidet er avsluttet, foretas taksering av skader på gjenværende skog som følge av anleggsarbeidet. Dette gjelder også kantskade og bonitetsforringelse langs anleggstraseen som følge av anleggsarbeidet.

HAGEANLEGG

Før anlegget startes, skal de aktuelle hageanlegg befares og forholdene beskrives og det tas bilder.

Det ytes erstatning for tap av beplantning, trær, portstolper, gjerder, ødelagte murer og lignende. Hagegrunnen skal istandsettes og tilsåes. Dersom kommunen ønsker det kan den foreta istandsetting av hagen.

Mal hentet fra nettsiden til Statens kartverk,
"statkart.no".

Erklæring om rettighet i fast eiendom ¹

Innsenders navn (rekvirent):	Plass for tinglysingsstempel
Adresse:	
Postnummer: Poststed:	
Fødselsnr./Org.nr. Ref.nr.	

1. Hjemmelshaver (avgiver)	
Navn	Fødselsnr./org.nr. (11/9 siffer)

2. Eiendom (avgivers) ³					
Kommunenr.	Kommunenavn	Gnr.	Bnr.	Fnr.	Snr.

3. Rettighetshaver – fyll ut enten alternativ A eller B					
A	Rettighet for fast eiendom (reell servitutt) ⁴				
	Kommunenr.	Kommunenavn	Gnr.	Bnr.	Fnr.
B	Rettighet for person (personleg servitutt/pengeheftelse)				
	Navn	Fødselsnr./Org.nr. (11/9 siffer)			

Dato	Hjemmelshavers underskrift ⁵
------	---

4. Beskrivelse av rettigheten ⁶	
	
Vedlegg: Kart/skisse som viser avgivers eiendom og rettigheten inntegnet. (OBS! Viktig dersom rettigheten er knyttet til en fysisk del av eiendommen)	
☐ Ja	☐ Nei
5. Andre avtaler (som ikke skal tinglyses) ⁷	
6. Underskrifter	
Sted og dato	Hjemmelshavers (avgivers) underskrift ⁸

Noter:

- 1) Dette skjemaet kan brukes for tinglysing av rettigheter i fast eiendom, som for eksempel veirett, jaktrett, borett, forkjøpsrett og lignende. Hvilke rettigheter som er gjenstand for tinglysing reguleres av tinglysingsloven § 12. Skjemaet fylles ut i to eksemplarer og sendes til følgende adresse: **Statens kartverk Tinglysingen, 3507 Hønefoss**. Det ene eksemplaret arkiveres hos Statens kartverk, mens det andre eksemplaret returneres til innsender (rekvirent) etter tinglysing.
- 2) Rekvirenten er den som sender inn dokumentet for tinglysing. Denne vil få det ferdig tinglyste dokumentet tilsendt, og faktura for tinglysingsgebyr.
- 3) Eiendommen hvor rettigheten ligger.
- 4) Rettigheten vil følge eiendommen uavhengig av hvem som til enhver tid er eier av eiendommen, jfr. avhendingsloven § 3-4 annet ledd bokstav d.
- 5) Formålet med denne underskriften er å sikre at avgiver/hjemmelshaver har sett begge sider av dokumentet.
- 6) Rettigheten må gis en nøyaktig tekstlig beskrivelse, jfr. tinglysingsloven § 8, jfr. forskrift om tinglysing § 4 (klarhet og form). Dersom rettigheten er knyttet til en fysisk del av en fast eiendom skal den stedfestes, og bør tegnes inn på et kart eller skisse over eiendommen.
- 7) Det er ikke nødvendig å fylle ut dette feltet.
- 8) Den som signerer må ha grunnbokshjemmel til den eiendommen hvor rettigheten ligger. Dersom det er flere hjemmelshavere til eiendommen, må alle skrive under, eller det må vedlegges fullmakt fra den eller de som ikke undertegner.

Vedlegg 5 Gjeldende rett i Sverige, Danmark og Finland

Utenfor Norden er det vanlige utgangspunktet at vassdragene tilhører det offentlige. Etter romersk rett tilhørte alle vassdrag med årssikker vannføring allmennheten, som fritt kunne ferdes på vassdraget, fiske, legge vannledninger m.v. Vassdrag uten årssikker vannføring var undergitt privat eiendomsrett. Med røtter fra romerretten har de fleste europeiske land lenge hatt den ordning at staten, som representant for allmennheten, har eid alle vassdrag av betydning, men at strandeierne har hatt en faktisk fortrinnsrett. I forbindelse med utarbeidelsen av vannressursloven kartla utvalget (i NOU 1994:12) rettsforholdene i enkelte europeiske land. Siden denne kartleggingen begynner å bli gammel, er beskrivelsen oppdatert på enkelte områder. Nedenfor gjengis det som har relevans for retten til uttak av vann til allmenn drikkevannsforsyning.

Sverige

Svensk natur ligner i hovedtrekkene på den østnorske, men med flere innsjøer. Svenskene har en egen lov Lag (1998:812) med særskilda bestemmelser om vattenverksamhet, som i kapittel 2 regulerer rådigheten over vannet.

I likhet med i Norge, er utgangspunktet at man må ha rådighet over vannet for å kunne drive vannforsyning, og at råderetten følger den private eiendomsretten til grunnen. Grunneierens rådighet er lovfestet i § 2. Andre enn grunneieren kan få råderett ved å erverve en bruksrett av grunneieren eller ved ekspropriasjon. Etter Lag (1998:812) kapittel 2, § 4 har den som vil ta ut vann til allmenn vannforsyning rådighet over vannet til dette formålet (uavhengig av eierforholdet). Det innebærer at de svenske vannverkene ikke trenger å avklare spørsmålet om råderetten over vannet, før de søker om konsesjon.

Alle som skal ta ut vann til flere enn sin egen husstand, må søke om tillatelse for å drive "vattenverksamhet" med mindre det er åpenbart at verken allmenne eller individuelle interesse skades, eller det vil innvirke på vannforholdene. Søknaden prøves av mark- og miljødomstolen, noe som innebærer at behandlingen er uavhengig av stats- og kommunalforvaltningen. Etter Miljøbalken kapittel 11, § 6 skal domstolen foreta en interesseavveining, slik at fordelene må oppveie kostnadene og skadevirkningene. Det er gitt særskilte krav om konsekvensutredninger og informasjon til lokalbefolkningen. Tiltaket må utføres slik at det ikke kommer i strid med andre interesser i vassdraget (herunder eierinteressen, fiskebestanden, vannets selvrensende evne, naturforhold og funksjon som rekreasjonsområde), så langt dette kan gjøres uten urimelig kostnadsøkning.

Sverige har krav om offentlig eierskap til vann- og avløpsanlegg, og en plikt for kommunene til å sørge for levering av tilstrekkelig godt drikkevann til innbyggerne. Dette er regulert i VA-lagen (Lag 2006:412 om almänna vattentjänster) som trådte i kraft i 2007. Loven tydeliggjør kommunenes ansvar for VA-tjenestene: "allmänna vattentjänster skall tillhandahållas genom kommunale VA-anläggningar och kommunens ansvar knyts till ägande av VA-anläggningarna". Kommunenes ansvar for å etablere "allmän VA-anläggning" ble med denne loven utvidet til å gjelde også når det er nødvendig ut fra miljøhensyn, og ikke bare ut fra helsehensyn som i den tidligere loven.

Ved alvorlig vannmangel kan enhver, uten hinder av eierrådighet eller konsesjon, bli pålagt å avstå vann som er nødvendig for alminnelig vannforsyning eller noe annet allment behov, mot en rimelig erstatning for skaden. Allment behov kan være jordvanning eller bevaring av grunnvannsnivået for å unngå setningsskader, men ikke hensynet til energiproduksjon.

Danmark

Dansk vannforsyning er nesten utelukkende basert på grunnvann. Grunnvannet er påvirket av mye jordbruk, og i enkelte områder er tilgangen på egnede grunnvannsressurser så begrenset at det lett kommer i konflikt med hensynet til vannføring i vassdrag og bevaring av våtmarksområder. Vassdragene er i privat eie, men innholdet av den private eiendomsretten er sterkt begrenset gjennom lovgivningen. Strandeierens eiendomsrett omfatter retten til å skjære siv og rør, jakt, fiske og ferdsel i vassdraget, men ikke selve vannet. Det er i tillegg to meter dyrkningsfrie brekker langs mange vassdrag og innsjøer.

Danmark har siden 1926 hatt en egen lov som regulerer vannforsyning, Lov om vandforsyning mm (sist endret i 2009). Loven regulerer blant annet alle vannuttak fra vassdrag og grunnvann. Etter § 18 kan verken grunnvann eller overflatevand tas ut uten tillatelse. Grunneiere utenfor de naturlige forsyningsområdene til de allmenne vannforsyningsanlegg, kan imidlertid som hovedregel ta ut grunnvann på sin egen grunn til bruk i husholdning. Eiere av elvebredder kan uten tillatelse ta ut vann til storfe.

Siden Kommunalreformen i 2007 er det kommunalbestyrelsen som avgjør spørsmålet om tillatelser. Tillatelser til vannuttak gis for begrenset tid. Alminnelig vannforsyning gis som regel tillatelse for 30 år, mens uttak til landbruksformål typisk har fått 15 år, og dambruk 10 år. Det skal imidlertid gis ny tillatelse, om ikke de samfunnsmessige hensyn som følger av lovens formål og hovedretningslinjer står i veien. Uavhengig av tidsfristen, er det en viss adgang til å omgjøre tillatelsen når vesentlige samfunnsmessige hensyn tilsier det, f.eks. fordi vannressursen ikke er stor nok for alle rettigheter eller full utnyttning skaper fare for saltvannsinntrengning.

Myndighetene har et selvstendig ansvar for at det ikke tas ut vann uten tillatelse.

De seneste 5-10 årene har det i følge DANVA (Norsk Vann sin søsterorganisasjon) blitt vanskelig å få tillatelse til å ta ut vann til allmenn vannforsyning. Dette har både sammenheng med den sterkt forsinkede implementeringen av EUs Vannrammedirektiv i Danmark og bruken av VVM-direktivet (Vurdering af Virkningene på miljøet).

Loven har bestemmelser om ekspropriasjon og rådighetsinnskrenkninger til fordel for alminnelig vannforsyning.

Loven har også bestemmelser om forholdet mellom vannleverandør og brukere, og slår blant annet i § 45 første ledd fast at vannverk har en forsyningsplikt overfor samtlige eiendommer innenfor vannverkets naturlige forsyningsområde. Formålet er å sikre tilstrekkelig vannforsyning og en rasjonell utnyttning av vannforekomstene. Videre kan kommunalbestyrelsen beslutte at eiendommer skal tvangstilsluttes en alminnelig vannforsyning.

Kommunalbestyrelsene skal utarbeide vannforsyningsplaner, som angir hvordan forsyningen skal tilrettelegges, herunder hvilke forsyningsområder og deres respektive forsyningsområder. Planene binder kommunalbestyrelsen i sin administrasjon etter Lov om Vandforsyning mm. Planene er bl.a. viktige i forbindelse med innbyggernes anmodning om uttak av vann til eget forbruk, og utarbeidelse av innsatsplaner med tanke på å beskytte grunnvannet.

Finland

I Finland er rundt halvparten av vannforsyningen basert på grunnvann. Grunnvannet er sårbart for forurensning på grunn av geologiske forhold, men på den annen side er forekomstene vanligvis relativt små, slik at influensområdet er relativt lite.

Både grunnvann og vassdrag er underlagt privat eiendomsrett. Vannet i brønner og kunstige dammer eies av anleggs- eller grunneieren, mens den som eier et vann- eller jordområde, råder også over annet åpent vann og grunnvann. Unntaket er "kungsådran" i elver og sund, i tillegg til at store fjorder og innsjøer kan være allment "vattenområde" eid av staten etter særlovgivningen. Det er fastsatt en allemannsrett til ferdsel, vannhenting, bading mv. Det er et forbud mot å endre grunnvannforholdene uten tillatelse fra vattendomstolen, dersom tiltaket kan ha negative virkninger for annen utnytting av grunnvannsforekomsten (hvis grunnvannsuttaget overstiger 250 m³/døgn, må det alltid ha tillatelse). Vattendomstolen fungerer som konsesjonsmyndighet, men er en særdomstol, uavhengig av stats- og kommunalforvaltningen.

Den finske vattenlagen (fvl) (lag 19.5.1961/264) fra 1961 har lenge vært under revisjon, og en ny vattenlag trer i kraft i begynnelsen av 2012. Loven regulerer bruken av vannområder og konsesjonsspørsmål. Målsettingen med endringen er å bedre vannmiljøet og gjøre loven klarere og effektivisere behandlingen av konsesjonsspørsmål.

Tiltak som påvirker vannmiljøet krever konsesjon av regionforvaltningen som foretar en interesseavveining av fordeler og ulemper. Loven setter et absolutt forbud mot tiltak som har betydelige skadevirkninger. Lokale behov for uttak av vann gis fortrinnsrett. Loven regulerer spørsmålet om tillatelser til å ekspropriere og fastsette erstatninger. Det er ikke fastsatt noen grense for når inngrepet i en grunneiers eiendomsrett blir så omfattende at det er behov for å ekspropriere. Det er ikke tillatt å endre grunnvannforholdene og man trenger tillatelse fra regionforvaltningen for å ta ut mer enn 250 m³/døgn.

Vedlegg 6: Spørreskjema

Retten til uttak av vann [Rediger](#)

Lag spørreundersøkelsen

Innhent svar

Analyser resultatene

Vis sammendrag

Bla gjennom svar

Filtrer svar

Krysstabuler svar

Last ned svar

Del svar

Standardrapport ▾

+ Legg til rapport

Svarsammendrag

Antall påbegynte undersøkelser: 249
Antall fullstendige undersøkelser: 249 (100%)

SIDE: 1

1. Start med å fylle inn kontaktinformasjon

↓ Last ned

	Svar-prosent	Antall svar
Navn på personen som svarer: Vis svar	100,0%	249
E-postadresse: Vis svar	100,0%	249
Telefonnummer: Vis svar	97,6%	243
Navn på vannkilde: Vis svar	94,0%	234
Vannverk: Vis svar	99,2%	247
Kommune: Vis svar	98,8%	246
spørsmål besvart		249
spørsmål hoppet over		0

2. Hvilket eierskap har vannverket?

Lag diagram

↓ Last ned

	Svar-prosent	Antall svar
Kommunalt	56,0%	139
Interkommunalt	9,7%	24
Andelsvannverk (ikke hyttevannverk)	25,4%	63
Hyttevannverk	3,2%	8
Annet (vennligst spesifiser) Vis svar	5,6%	14
spørsmål besvart		248
spørsmål hoppet over		1

3. Har vannverket godkjenning fra Mattilsynet?

Lag diagram

↓ Last ned

	Svar-prosent	Antall svar
Ja	83,8%	202
Nei	16,2%	39
Kommentar Vis svar		37
spørsmål besvart		241
spørsmål hoppet over		8

4. Type vannkilde:		Lag diagram	Last ned
		Svar- prosent	Antall svar
Innsjø		42,6%	103
Elv/bekk		11,2%	27
Grunnvann		40,1%	97
Annet (vennligst spesifiser) Vis svar		6,2%	15
spørsmål besvart			242
spørsmål hoppet over			7

5. Vannkilden er:		Lag diagram	Last ned
		Svar- prosent	Antall svar
Hovedvannkilde		78,5%	194
Reservevannkilde		4,0%	10
Begge deler		13,4%	33
Annet (vennligst spesifiser) Vis svar		4,0%	10
spørsmål besvart			247
spørsmål hoppet over			2

6. Hvor stort er vannuttaket fra denne kilden?		Lag diagram	Last ned
		Svar- prosent	Antall svar
Under 1 million kubikk		80,0%	192
1-5 millioner kubikk		13,3%	32
Over 5 millioner kubikk		6,7%	16
spørsmål besvart			240
spørsmål hoppet over			9

7. Besvares av vannverk som eier hele grunnen med vannkilden: Hvordan har vannverket ervervet grunnen?		Lag diagram	Last ned
		Svar- prosent	Antall svar
Vannverket har kjøpt grunnen		48,8%	40
Vannverket har ekspropriert grunnen		4,9%	4
Annet (vennligst spesifiser) Vis svar		46,3%	38
spørsmål besvart			82
spørsmål hoppet over			167

8. Besvares av vannverk som eier deler av grunnen med vannkilden: Hvordan har vannverket ervervet grunnen? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Vannverket har kjøpt grunnen	38,9%	21
Vannverket har ekspropriert grunnen	11,1%	6
Annet (vennligst spesifiser) Vis svar	50,0%	27
spørsmål besvart		54
spørsmål hoppet over		195

9. Besvares av vannverk som eier deler av grunnen med vannkilden (samme som spm 8): Hvordan er eierforholdet? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Det offentlige (kommune/fylkeskommune/stat) eier hele vannkilden	32,3%	20
Det offentlige og private eier vannkilden sammen	17,7%	11
Private eier vannkilden	50,0%	31
Kommentar Vis svar		13
spørsmål besvart		62
spørsmål hoppet over		187

10. Besvares av vannverk hvor andre enn vannverket eier hele grunnen med vannkilden: Hvem eier grunnen med vannkilden (alene eller i tillegg til vannverket)? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Offentlig grunneier	8,6%	14
Privat(e) grunneier(e)	81,0%	132
Både offentlig(e) og privat(e) grunneier(e)	10,4%	17
Kommentar Vis svar		21
spørsmål besvart		163
spørsmål hoppet over		86

11. Er vannkilden avsatt til drikkevannsformål i kommunens arealplan? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Ja - skriv årstallet dette ble besluttet i kommentarfeltet under	73,7%	165
Nei	26,3%	59
Kommentar Vis svar		110
spørsmål besvart		224
spørsmål hoppet over		25

12. Er bruk av vannkilden regulert til drikkevannsformål i kommunens reguleringsplan? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Ja - skriv årstallet dette ble besluttet i kommentarfeltet under	42,6%	89
Nei	57,4%	120
Kommentar Vis svar		96
spørsmål besvart		209
spørsmål hoppet over		40

13. Besvares av vannverk hvor andre enn vannverket eier hele eller deler av vannkilden: Hvordan har vannverket sikret seg rettigheten til vannuttak? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Muntlig avtale	1,5%	3
Skriftlig avtale	29,6%	58
Tinglyst avtale	47,4%	93
Ekspropriasjon	9,2%	18
Har ikke sikret seg rettigheten	4,1%	8
Annet (eksempelvis hevd eller tålt bruk) Vis svar	8,2%	16
spørsmål besvart		196
spørsmål hoppet over		53

14. Hvordan har vannverket begrenset andres rettigheter med tanke på å sikre vannkvaliteten (her kan du velge flere svaralternativ)? [Lag diagram](#) [Last ned](#)

	Svar-prosent	Antall svar
Muntlig avtale	2,7%	6
Skriftlig avtale	20,1%	44
Tinglyst avtale	37,9%	83
Ekspropriasjon	7,8%	17
Har ikke begrenset andres rettigheter	23,3%	51
Annet	14,6%	32
Kommentar Vis svar		59
spørsmål besvart		219
spørsmål hoppet over		30

15. Har vannverket egen konsesjon for vannuttaket?		Lag diagram	Last ned
		Svar-prosent	Antall svar
Ja - skriv årstall for den første konsesjonen som ble gitt i kommentarfeltet nedenfor		29,3%	61
Nei - skriv i kommentarfeltet nedenfor om vannverket har konsesjon via andre		70,7%	147
	Kommentar Vis svar		90
	spørsmål besvart		208
	spørsmål hoppet over		41
16. Hvor lenge har vannverket tatt ut vann fra denne vannkilden?		Lag diagram	Last ned
		Svar-prosent	Antall svar
0-20 år		21,4%	51
20-50 år		58,4%	139
50-100 år		18,9%	45
Mer enn 100 år		1,3%	3
	Kommentar Vis svar		20
	spørsmål besvart		238
17. Opplever du at vannverket har sikret rettigheten til uttak av kvalitativt godt drikkevann tilstrekkelig?		Lag diagram	Last ned
		Svar-prosent	Antall svar
Ja		84,6%	198
Nei		15,4%	36
	Kommentar Vis svar		42
	spørsmål besvart		234
	spørsmål hoppet over		15
18. Andre kommentarer:		Last ned	
			Antall svar
		Vis svar	23
	spørsmål besvart		23
	spørsmål hoppet over		226

Tall og prosentandeler under kapittel 7.3 er bearbeidet, ved at enkelte avkryssninger for «annet» er ført under et av svaralternativene, der dette fremkommer av respondentens kommentar. Tallene samsvarer derfor ikke fullt ut med det som fremkommer direkte fra spørreundersøkelsen.

Utgitte Norsk Vann Rapporter

(Tidligere kalt NORVAR-rapporter)

20. Slambehandling og -disponering ved større kloakkrenseanlegg. Sluttrapport
- 20a. Slambehandling og -disponering ved større kloakkrenseanlegg. Aerob og anaerob behandling
- 20b. Slambehandling og -disponering ved større kloakkrenseanlegg. Kalking. Kompostering
- 20c. Slambehandling og -disponering ved større kloakkrenseanlegg. Slamavvanning
- 20d. Slambehandling og -disponering ved større kloakkrenseanlegg. Termisk behandling av kloakkslam
21. NORVAR's årsberetning 1991
22. EDB i VAR-teknikken. Fase 1 - kravspesifikasjoner m.m. Status-beskrivelse og forslag til videre arbeid (*Utgått*)
- 23a. Internkontroll for VA-anlegg. Mal for internkontroll-håndbok for VA-anlegg.
- 23b. Internkontroll for VA-anlegg. Internkontrollhåndbok for avløpsanlegg. Eksempel fra Fredrikstad og omegn avløpsanlegg
- 23c. Internkontroll for VA-anlegg. Internkontrollhåndbok for vannverk. Eksempel fra Vansjø vannverk
- 23d. Aktivitetsstyrende håndbok for VA-anlegg. Informasjon, avvik og tiltak, verne- og sikkerhetsarbeid, opplæring
- 23e. Aktivitetsstyrende håndbok for VA-anlegg. HMS ved vannbehandlingsanlegg
- 23f. Aktivitetsstyrende håndbok for VA-anlegg. HMS ved avløpsrenseanlegg
- 23g. Interkontroll for VA-anlegg. Eksempel på driftsinstruks Oltedalen kloakkrenseanlegg
- 23h. Internkontroll for VA-anlegg. Eksempel på driftsinstruks Smøla vannverk
- 23i. Internkontroll for VA-anlegg. Internkontroll for VA-transportsystemet. Eksempel fra Nedre Eiker kommune
24. NRV-prosjekt. Korrosjonskontroll ved vannbehandling med mikronisert marmor
25. Mal for prosessoppfølging av anlegg for stabilisering og hygienisering av slam
26. Installering av gassmotor for strømproduksjon ved rensanlegg
27. Mottak og behandling av avvannet råslam ved rensanlegg som hygieniserer og stabiliserer slam i væskeform
28. Slam på grøntarealer. Erfaringer fra et demonstrasjonsprosjekt
29. Regnvannsoverløp
30. Utvikling og uttesting av datasystem for informasjonsflyt i VA-sektoren (*Utgått*)
31. PRO-VA, Brukerklubb for prosess-styresystemer, drift- og fjernkontroll for VA-anlegg. Oversikt pr.1993. Leverandører, produkter, konsulenter (*Utgått*)
32. Bruk av statiske metoder (kjemometri) for å finne sammenhenger i analyseresultater for avløpsvann
33. Evaluering av enkle rensemetoder. Slamavskillere
34. Evaluering av enkle rensemetoder. Siler/finnister
35. Kravspesifikasjon og kontrollprogram for VA-kjemikalier (*Utgått*)
36. Filter som hygienisk barriere
37. EU/EØS, konsekvenser for Norges vannforsyning
38. NORVAR-prosjekter 1992/93 (*Utgått*)
39. Implementering av EDB-basert vedlikeholdssystem. Erfaringer fra referanseprosjekt knyttet til pilot-prosjekt ved Bekkelaget rensanlegg (*Utgått*)
40. Driftsassistanser for avløp. Utredning om rolle og funksjon fremover
41. Metri-tel. Kommunikasjonsmedium for VA-installasjoner. Erfaringer fra prøveprosjekt i Sandefjord kommune (*Utgått*)
42. Industriavløp til kommunalt nett. Evaluering av utførte industrikartleggingsprosjekt.
43. Korrosjonskontroll ved Hamar vannverk
44. Slam på grøntarealer. Erfaringer fra et demonstrasjonsprosjekt. Vekstsesongen 1994
45. Forsøk med forfelling og felling i 2 trinn med polyaluminiumklorid høsten 1993 Kartlegging av slam- slamvannsstrømmer med og uten forfelling 1993-94
46. Renovering av avløpsledninger. Retningslinjer for dokumentasjon og kvalitetskontroll
47. Strategidokument for industrikontroll
48. NORVAR og miljøteknologi. Forprosjekt
49. Grunnundersøkelser for infiltrasjon - små avløpsanlegg. Forundersøkelse, områdebefaring og detaljundersøkelse ved planlegging og separate avløpsanlegg (*Erstattet av 178/10*)
50. Rørinspeksjon i avløpsledninger. Rapporteringshåndbok (*Erstattet av 145/05*)
51. Slambehandling
52. Bruk av slam i jordbruket
53. Bruk av slam på grøntarealer
54. Rørinspeksjon av avløpsledninger. Veileder (*Erstattet av 145/05*)
55. Vannbehandling og innvendig korrosjonskontroll i vannledninger
56. Vannforsyning til næringsmiddelindustrien. Krav til kvalitet. Vannverkenes erstatningsansvar ved svikt i vannleveransen
57. Trykkreduksjon. Håndbok og veileder
58. Karbonatisering på alkaliske filter
59. Veileder ved utarbeidelse av prosessgarantier
60. Avløp fra bilvaskeanlegg til kommunalt rensanlegg
61. Veileder i planlegging av fornyelse av vannledningsnett
62. Veileder i planlegging av spyling og pluggkjøring av vannledningsnett
63. Mal for godkjenning av vannverk
64. Driftserfaringer fra anlegg for stabilisering og hygienisering av slam i Norge
65. Forslag til veileder for fettavskillere til kommunalt avløpsnett
66. EØS-regelverket brukt på anskaffelser i VA-sektoren
67. Filter som hygienisk barriere - fase 3
68. Korrosjonskontroll ved Stange vannverk
69. Evaluering av enkle rensemetoder, fase 2. Siler/finnister
70. Evaluering av enkle rensemetoder, fase 2. Store slamavskillere samt underlag for veileder
71. Evaluering av enkle rensemetoder, fase 3. Veileder for valg av rensemetode ved utslipp til gode sjøresipienter
72. Utviklingstrekk og utfordringer innen VA-teknikken. Sammenstilling av resultatet fra arbeidet i NORVARs gruppe for langtidsplanlegging i VA-sektoren
73. Etablering av NORVARs VA-infotorg. Bruk av internett som kommunikasjonsverktøy (*Utgått*)
74. Informasjon fra NORVARs faggruppe for EDB og IT. Spesialrapport - 5. Utgave Beskrivelse av 34 EDB-programmer/Moduler for bruk i VA-teknikken (*Erstattet av 133/03*)
75. NORVARs faggruppe for EDB og IT. IT-strategi i VA-sektoren. (*Erstattet av 133/03*)
76. Dataflyt-klassifisering av avløpsledninger. (*Erstattet av 150/07*)
77. Alternative områder for bruk av slam utenom jordbruket. Forprosjekt
78. Alternative behandlingsmetoder for fettslam fra fettavskillere
79. Informasjonssystem fordrikkevann, forprosjekt
80. Sjekkliste/veiledninger for prosjektering og utførelse av VA-hoved og stikkledninger - sanitærinstallasjoner
81. Veileder. Kontrahering av VA-tekniske prosessanlegg i totalentreprise
82. Veileder for prøvetaking av avløpsvann
83. Rørinspeksjon med videokamera. Veiledning/rapportering (*Erstattet av 145/05*)
84. Forfall og fornyelse av ledningsnett
85. Effektiv partikkelseparasjon innen avløpsteknikken
86. Behandling og disponering av vannverksslam. Forprosjekt
87. Kalsiumkarbonatfiltre for korrosjonskontroll. Utprøving av forskjellige marmormasser
88. Vannglass som korrosjonsinhibitor. Resultater fra pilotforsøk i Orkdal kommune
89. VA-ledningsanlegg etter revidert plan- og bygningslov
90. Actiflo-prosjektet ved Flesland ra
91. Vurdering av "slamfabrikk" for Østfold
92. Informasjon om VA-sektoren - forprosjekt
93. Videreutvikling av NORVAR. Resultatet av strategisk prosess 1997/98
94. Nettverksamarbeid mellom NORVAR, driftsassistanser og kommuner
95. Veileder for valg av riktige sensorer og måleutstyr i VA-teknikken
96. Rist- og silgods - karakterisering, behandlings- og disponeringsløsninger
97. Slamforbrønning (VA-forsk 1999-11). (Samarbeidsprosjekt med VAV)
98. Kvalitetssystemer for VA-ledninger. Mal for prosessen for å komme fram til kvalitetssystem som tilfredsstiller kravene i revidert plan- og bygningslov
99. Veiledning i dokumentasjon av utslipp
100. Kvalitet, service og pris på kommunale vann- og avløpstjenester
101. Status og strategi for VA-opplæringen
102. Oppsummering av resultater og erfaringer fra forsøk og drift av nitrogenfjerning ved norske avløpsrenseanlegg

103. Returstrømmer i renseanlegg. Karakterisering og håndtering
 104. Nordisk konferanse om nitrogenfjerning og biologisk fosforfjerning 1999
 105. Sjekklister plan- og byggeprosess for silanlegg
 106. Effektiv bruk av driftsinformasjon på renseanlegg/mal for rapportering
 107. Utslipp fra mindre avløpsanlegg. Teknisk veiledning. Foreløpig utgave
 108. Data for dokumentasjon av VA-sektorens infrastruktur og resultater
 109. Resultatindikatorer som styringsverktøy for VA-ledelsen
 110. Veileder i konkurranseutsetting. Avtaler for drift og vedlikehold av VA-anlegg
 111. Eksempel på driftsinstruks for silanlegg. Cap Clara i Molde kommune
 112. Erfaringer med nye renseløsninger for mindre utslipp
 113. Nødvendig kompetanse for drift av avløpsrenseanlegg. Læreplan for driftsoperatør avløp
 114. Nødvendig kompetanse for drift av vannbehandlingsanlegg. Læreplan for driftsoperatør vann
 115. Pumping av avløpsslam. Pumpetyper, erfaringer og tikk
 116. Scenarier for VA-sektoren år 2010
 117. VA-juss. Etablering og drift av vann- og avløpsverk sett fra juridisk synsvinkel (*Erstattet av 134/03*)
 118. Veiledning for kontrahering av rådgivnings- og prosjekteringstjenester innen VAR- teknikk (*Erstattet av 138/04*)
 119. Omstruktureringer i VA-sektoren i Norge En kartlegging og sammenstilling
 120. Strategi for norske vann- og avløpsverk. Rapport fra strategiprosess 2000/2001
 121. Kjøkkenavfallskverner for håndtering av matavfall. Erfaringer og vurderinger
 122. Prosessen ved utarbeidelse av miljømål for vannforekomster. Erfaringer og råd fra noen kommuner
 123. Utslipp fra mindre avløpsanlegg. Veiledning for utarbeidelse av lokale forskrifter
 124. Nødvendig kompetanse for legging av VA-ledninger. Læreplan for ADK 1
 125. Mal for forenklet VA-norm
 126. Organisering og effektivisering av VA-sektoren. En mulighetsstudie
 127. Vassdragsforbund for Mjøsa og tilløpselvene - en samarbeidsmodell
 128. Bruk av resultatindikatorer og benchmarking i effektivitetmåling av kommunale VA-virksomheter. Erfaringer og anbefalinger fra et prøveprosjekt
 129. Røriinspeksjon med videokamera. Veiledning/rapportering hovedledninger
 130. Gjenanskaffelseskostnadene for norske VA-anlegg
 131. Effektivisering av avløpssektoren
 132. Forslag til nytt system for prosjektvirksomheten i NORVAR
 133. IT-strategi for VA-sektoren. Veiledning
 134. VA-JUS. Etablering og drift av vann- og avløpsverk sett fra juridisk synsvinkel (*Oppdateres årlig på www.norskvann.no*)
 135. Vannledningsrør i Norge. Historisk utvikling. 26 dimensjonstabeller
 136. Hygienisk barrierer og kritiske punkter i vannforsyningen: Hva har gått galt?
 137. Veiledning i bygging og drift av drikkevannsbasseng (*erstattet av 181/2011*)
 138. Veiledning for kontrahering av rådgivnings- og prosjekteringstjenester innen VAR-teknikk. Revidert utgave
 139. Erfaringer med klorering og UV-stråling av drikkevann
 140. NORVARs videre arbeid med slam. Strategisk plan for prosjektvirksomhet, informasjon og kommunikasjon. Forprosjekt
 141. Trenger Norge en VA-lov? Drøfting av behovet for en egen sektorlov for vann og avløp
 142. NORVARs benchmarkingsprosjekt 2004 Presentasjon av målesystem og resultater for 2003 ed analyse av datamaterialet
 143. Kartlegging av mulig helserisiko for abonnenter berørt av trykkløst vannledning ved arbeid på ledningsnett
 144. Veiledning i overvannshåndtering (*Erstattet av 162/08*)
 145. Inspeksjonsmanual for avløpssystemer. Del 1 - Ledninger
 146. Bærekraftig vedlikehold. Betrakninger av utvalgte problemstillinger knyttet til langsiktig forvaltning av vannledningsnett
 147. Optimal desinfeksjonspraksis for drikkevann
 148. Veiledning i utarbeidelse av prøvetakingsprogrammer for drikkevann
 149. Tilførsel av industrielt avløpsvann til kommunalt nett. Veiledning
 150. Dataflyt - Klassifisering av avløpsledninger
 151. Veiledning for vedlikeholdssystemer (FDV)
 152. Veiledning for anskaffelse av driftskontrollsystemer i VA-sektoren
 153. Norm for symboler i driftskontrollsystemer for VA-sektoren
 154. Norm for tagkoding i VA-anlegg
 155. Norm for merking og FDV-dokumentasjon i VA-sektoren
 156. Veiledning for oljeutskilleranlegg
 157. Organiske miljøgifter i norsk avløpsslam. Resultater fra undersøkelsen i 2006/07
 158. Termoplastrør i Norge - før og nå
 159. Håndbok i kildeopsporing i avløpssystemet
 160. Driftserfaringer med membranfiltrering
 161. Helsemessig sikkert vannledningsnett
 162. Veiledning i klimatilpasset overvannshåndtering
 163. Veiledning for innhenting og evaluering av tilbud på analyseoppdrag
 164. Veiledning for UV-desinfeksjon av drikkevann
 165. Innsamlingsverktøy for vedlikeholdsdata
 166. Tiltak for å bedre fosforfjerningen på kjemiske renseanlegg
 167. Veiledning for kjøp av VA-kjemikalier
 168. Veiledning for dimensjonering av avløpsrenseanlegg
 169. Optimal desinfeksjonspraksis fase 2
 170. Veileder til god desinfeksjonspraksis
 171. Erfaringer med lekkasjekontroll
 172. Trykktap i avløpsnett
 173. Veiledning for bruk av støpejernsrør
 174. Hygienisering av avløpsslam. Langtidslagring og enkel rankekompostering. Resultater fra 3 års valideringstesting
 175. Vann og avløp for nye i bransjen - læreplan E-læring og samlinger
 176. Statlige gebyrer og avgifter på de kommunale VAR-tjenestene
 177. Drikkevannskvalitet og kommende utfordringer - problemoversikt og status
 178. Grunnundersøkelser for infiltrasjon - mindre avløpsanlegg
 179. Veiledning i utarbeidelse av kommunale gebyrforskrifter for vann og avløp
 180. Fjernavlesning av vannmålere
 181. Veiledning i bygging og drift av drikkevannsbasseng
 182. Prøvetaking av avløpsvann og slam
 183. Veiledning om regulering av VA-tjenester til næringsmiddelindustri
 184. Tilsyn med utslipp fra avløpsanlegg innen kommunens myndighetsområde
 185. Fett i avløpsnett. Kartlegging og tiltaksforslag
 186. Veiledning i omorganisering av andelsvannverk til samvirkeforetak
 187. Kommunal overtakelse av vannverk organisert som andelslag eller samvirkeforetak
 188. Veiledning for drift av koaguleringsanlegg
 189. Håndbok for driftsoptimalisering av koaguleringsanlegg
 190. Klimatilpasningstiltak innen vann og avløp i kommunale planer
 191. Rettigheter til uttak av vann til allmenn vannforsyning
- Rapportserie B:
- B1: Effektive VA-organisasjoner og tilfredse brukere. Forprosjekt
 - B2: PressurePuls for deteksjon av lekkasje på vannledninger.
 - B3: Kvalitetsheving av nye VA-ledningsanlegg. Kartlegging og tiltaksforslag
 - B4: Vannkvalitet i ledningsnett - Problemoversikt og status. Forprosjekt.
 - B5: Utslipp fra bilvaskehaller
 - B6: Kommunikasjonsstrategi for NORVAR og norske vann og avløpsverk
 - B7: Sandnesmodellen. Eksempel på system for kommunikasjon og virksomhetsstyring
 - B8: Forprosjekt energinettverk i VA-sektoren
 - B9: Utvikling av et system for spørreundersøkelser blant VA-kundene
 - B10: Vannkilden som hygienisk barriere
 - B11: Økonomiske forhold i interkommunalt VA-samarbeid - praksis og kjøreregler
 - B12: Drikkevann i media
 - B13: Silslam - mengder, behandlingstilstander og bruksområder. Forprosjekt.
 - B14: Klimatilpasningstiltak i VA-sektoren - forprosjekt
 - B15: Vannforskriftens økonomiske konsekvenser for kommunesektoren og avløpsanleggene
 - B16: Veiledning for kartlegging av energibruk VA-sektoren
- Rapportserie C:
- C1: Sårbarhet i vannforsyningen
 - C2: Stoff for stoff - kilde for kilde. Kvikksølv i avløpsnett
 - C3: Samarbeid om økt bruk av avløpsslam på grøntarealer
 - C4: Effekter av bruk av matavfallskverner på ledningsnett, renseanlegg og avfallsbehandling
 - C5: Økt sikkerhet og beredskap i vannforsyningen - veiledning
 - C6: I veien for hverandre - Samordning av rør og kabler i veigrunnen
 - C7: Forvaltningspraksis ved norsk dampsikkerhet

De mest aktuelle rapportene ligger som PDF-filer på www.norskvann.no

- Norsk Vann er en ikke-kommersiell interesseorganisasjon for vann- og avløpssektoren (VA-sektoren). Organisasjonen skal bidra til å oppfylle visjonen om rent vann ved å sikre VA-sektoren funksjonelle rammevilkår og legge til rette for kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling.
- Norsk Vann eies av norske kommuner, kommunalt eide VA-selskaper, kommunenes driftsassistanser for VA og noen private andelsvannverk. Norsk Vann representerer ca 360 kommuner med over 95 % av landets innbyggere. Virksomheten finansieres i hovedsak gjennom kontingenter fra medlemmene.
- Norsk Vann styres av eierne gjennom årsmøtet og av et styre sammensatt av representanter fra eierne.

- I Norsk Vanns prosjektsystem gjennomføres hvert år prosjekter for ca. 6 mill. kroner
- Det er praktiske og aktuelle spørsmål innenfor vann- og avløp som utredes
- Deltakerne foreslår prosjekter, styrer gjennomføringen og får full tilgang til alle resultater

